

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra filosofie a religionistiky

Diplomová práce

Ontologický čtverec: Aristotelés & E. J. Lowe

Vedoucí práce: Mgr. Lukáš Novák, Ph.D.

Autorka práce: Bc. Markéta Priehradná

Studijní obor: NMgr. Filosofie

Ročník: III., prezenční studium

2021

Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

Datum:

30. 03. 2021

Podpis studenta:

Markéta Priehradná

„například běloch není ani vždy, ani zpravidla člověkem vzdělaným, je-li jím však někdy, je jím nahodile“¹

Děkuji Lukáši Novákovi, bez jehož připomínek by tato práce byla podstatně nesrozumitelnější a díky němuž jsem se poprvé setkala s věcnou kritikou textu, tolik nezbytnou pro jeho výstupu. Děkuji mu i za podnětné komentáře obsahu této práce. Alici Víšek mockrát děkuji za „bezatomový blemc“ a korekturu, jakou jsem si ani nepředstavovala.

1 ARISTOTELÉS. *Metafyzika*, 1027a 12–13.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Předmět zkoumání, metodologie, typy přístupů k předmětu zkoumání.....	7
2.1 Předmět metafyziky, nakolik je tématem této práce.....	7
2.2 Druhy metodologie.....	8
2.3 Typy přístupů k předmětu metafyziky – jsoucnu.....	9
3. Uvedení do problému.....	12
3.1 Spor o univerzálie.....	12
3.1.1 Realismus Platónův a umírněný realismus Aristotelův.....	13
3.1.2 Středověký realismus.....	13
3.1.3 Středověký nominalismus.....	15
3.1.4 Současné realistické pozice.....	16
3.1.5 Současné nominalistické pozice.....	19
3.2 Konstituční a relační ontologie.....	21
3.3 Kategorie v ontologii.....	22
4. Aristotelés.....	23
4.1 O Kategoriích.....	23
4.2 O Metafyzice.....	25
4.3 Ontologický čtverec.....	26
4.3.1 Podstata (substance).....	28
4.3.2 Substanciální obecnina.....	30
4.3.3 Akcidentální obecnina.....	34
4.3.4 Akcident.....	34
4.4 Problematická místa Aristotelovy teorie.....	35
4.4.1 Jsoucnost čtyř kvazi-kategorií a forma.....	35
5. Edward Jonathan Lowe.....	37
5.1 Ontologický čtverec – entity.....	38
5.1.1 Mody.....	39
5.1.2 Atributy.....	39
5.1.3 Druhy.....	40
5.1.4 Substance.....	41
5.1.5 Ostatní.....	42
5.2 Ontologický čtverec – „vztahy“.....	42
5.2.1 Instanciace.....	43
5.2.2 Charakterizace.....	44
5.2.3 Exemplifikace.....	44
5.2.4 Identita.....	44
5.2.5 Poměry závislostí.....	45
5.3 Problematická místa Loweovy teorie.....	47
5.3.1 Exemplifikace instanciace.....	47
5.3.2 Symetrické existenční závislosti.....	48
6. Porovnání obou ontologií.....	49
6.1 Hylemorfismus.....	49
6.2 K vymezení konstituční ontologie.....	51
6.3 Ontologický status obecnin.....	53
6.4 Vztahy mezi kategoriemi a kvazi-kategoriemi ontologického čtverce.....	55
6.5 Shrnutí.....	55

7. Závěr.....	57
Seznam citované literatury.....	59
Abstrakt.....	62
Abstract.....	62

1. Úvod

Protože mě osobně zajímá problematika obecnin a jednotlivin ve filosofii, rozhodla jsem se jí věnovat i ve své závěrečné práci. Aristotelés figuruje v této problematice historicky jako jeden z prvních. I když je jeho metafyzika komentována několik staletí, jeho ontologický systém i v současné době funguje jako jeden z paradigmatických. Mezi současnými autory se do realistické, případně umírněně realistické ontologické linie řadí ontologický systém E. J. Lowea, a protože Lowe sám se označuje za neoaristotelika, je zajímavou výzvou srovnat ontologické systémy obou autorů.

Lowe ve své ontologii pracuje s *čtyř-kategoriálním* rozdělením jsovcen, které je teoreticky odrazem ontologického čtverce u Aristotela, tak jak jej popsal v *Kategoriích*. Cílem mé práce je porovnat oba systémy s důrazem na status univerzálií a zjistit, v čem se shodují, nebo zda jsou jejich koncepce neslučitelné. Základem této práce bude analýza ontologií obou autorů, pojmová analýza interpretačně složitých pasáží a komparace jednotlivých aspektů jejich ontologií.

Nejprve se chci věnovat uvedení do tématu, abychom získali myšlenkový rámec, v němž se budeme pohybovat. Proto v druhé kapitole vymezím předmět práce, tedy *jsovcno*, a jak k němu lze přistupovat z hlediska filosofického zkoumání. Pro různé typy přístupů k danému předmětu jsou stěžejní i metodologické postupy, proto se budu věnovat i jim.

Ve třetí kapitole vysvětlím, jaké jsou základní pozice ve sporu o univerzálie, kterého se status obecnin přímo týká. Vzhledem k tomu, že dříve se akcentovaly jiné otázky ohledně univerzálií, budu se věnovat tomuto problému z diachronního hlediska.

Čtvrtou kapitolu věnuji popisu Aristotelovy ontologie, kde postihnu základní strukturu této ontologie a vyzdvihnu místa, která jsou interpretačně nejednoznačná. Závěrem čtvrtého oddílu zvláště poukáži na možné slabiny Aristotelovy teorie.

Podobně chci postupovat v případě Loweovy teorie, které věnuji pátou kapitolu. Nejprve popíši jeho ontologický systém a poté poukáži na některé nesrovnalosti.

V šesté kapitole shrnu to, v čem se obě ontologie shodují a v čem se liší, a to v aspektech, které jsou stěžejní pro soudržnost oněch ontologií, a v neposlední řadě právě s ohledem na status obecnin.

2. Předmět zkoumání, metodologie, typy přístupů k předmětu zkoumání

2.1 Předmět metafyziky, nakolik je tématem této práce

Ve vymezení předmětu metafyziky se často uvažuje spíše o tématech, kterým se metafyzika věnuje, a až v návaznosti na ně případně vzniká její další členění.² Zatímco metafyzika počínaje antikou měla za jedno ze svých hlavních témat jsoucno jako takové a Boha (prvopočátek bytí), současnými problémy metafyziky počínaje novověkem jsou modalita, přetrvávání individua, kauzalita, svoboda člověka, čas a prostor a další.³ Historická hranice mezi těmito dvěma pojetími nemůže být ovšem jasně vyhraněná na určité období, neboť i v současnosti přetrvávají několikeré tradice navazující na antiku a středověk a vedle nich se paralelně zkoumají i výše zmíněná témata. Například vedle soudobých zkoumání času, opírajících se o vědecké poznatky z fyziky, existují i proudy novotomismu a neoaristotelismu.

Předmětem zkoumání Aristotela a Lowea nakolik nás bude zajímat v této práci je *jsoucno jako takové*, konkrétně pak základní typy jsoucen, jimiž je realita jako taková tvořená, uchopitelná a popsitelná. Jak co nejlépe uchopit onen předmět – *jsoucno jakožto jsoucno*? Michael J. Loux (narozen 1942)⁴, současný teoretik a filosof zaměřující se na bádání v metafyzice, představuje metafyziku mimo jiné jako disciplínu zkoumající jsoucno jakožto jsoucno. „*Pro důvody, které se snažím objasnit v Úvodu, jsem se rozhodl řídit se velmi starou tradicí (kterou je možno vysledovat až k Aristotelovi), která pojímá metafyziku jako pokus o podání vysvětlení povahy jsoucna jakožto jsoucna. V tomto pojetí je metafyzika nejobecnější ze všech ostatních disciplín; jejím cílem je ukázat povahu a strukturu všeho, co zde jest. Ústřední úlohou této disciplíny je vymezení kategorií jsoucen. Kategorie jsou nejobecnější nebo nejvyšší druhy, pod něž spadá vše, co existuje.*“⁵

Otázka po *jsoucnu jakožto jsoucnu* se v současné době nejednotně řadí k otázkám buď metafyziky, nebo ontologie. Jaký je rozdíl mezi těmito dvěma vědeckými disciplínami? Termín ontologie prakticky zavedl Rudolph Goclenius. V jeho pojetí je předmětem ontologie obecné jsoucno, kdežto předmětem metafyziky je Bůh a druhé intence.⁶ Můžeme se potkat i s vymezením ontologie, jak jej později zavedl Christian Wolff (přelom 17. a 18. století). Ten vydělil ontologii jako obecnou metafyziku, která se ptá po po-

2 Srov. INWAGEN, P; SULLIVAN, M. *Metaphysics* [online].

3 Srov. tamtéž.

4 Srov. Wikipedia contributors. *Michael J. Loux* [online].

5 LOUX, M. J. *Metaphysics*, s. xi. Originální text: „*For reasons I try to make clear in the introduction, I have chosen to follow a very old tradition (one that can be traced back to Aristotle) that interprets metaphysics as the attempt to provide an account of being qua being. On this conception, metaphysics is the most general of all the disciplines; its aim is to identify the nature and structure of all there is. Central to this project is the delineation of the categories of being. Categories are the most general or highest kinds under which anything that exists falls.*“ Pro citace v této práci, u kterých je uveden originální text v poznámce pod čarou, platí, že jsou překladem autorky této práce.

6 Srov. LAMANNA, M. *Ontology between Goclenius and Suárez*. Zajímavý je posun transcendentálních vlastností jsoucna z období první scholastiky do druhé scholastiky. Pro Tomáše Akvinského jsou transcendentálie: jedno, dobro, pravda, něco (*aliquid*), věc (*res*). Pro Suáreze jsou 'jsoucno', 'věc' a 'něco' tímž, čímž prakticky to, co je jsoucí, musí být něčím, nějakou věcí. Pro Tomáše naopak nemusí být jsoucno nějakou esencí.

vaze všeho jsoucího, oproti speciální metafyzice, která v několika dalších odvětvích rozšiřuje a aplikuje poznatky ontologie.⁷ V současnosti někteří vědci považují metafyziku za vědu zkoumající povahu reality, kdežto ontologii jako zkoumání o tom, co existuje,⁸ jiní spatřují v metafyzice⁹ raných časů zkoumání prvních příčin a povahy bytí a v ontologii¹⁰ zkoumání o jsoucnu obecně.¹¹

Jiné hledisko řazení zkoumání jsoucna mezi ontologii a metafyziku může vést skrze obecnost předmětu jsoucna. První typ se bude tázat, co je to vlastně jsoucno, druhý typ se bude zajímat o to, jaké všechny entity mají bytí (tedy jsou jsoucné) a jak se dají vyčlenit. Ačkoliv Edward Craig tvrdí, že obě otázky patří metafyzice, dodává, že zrovna zkoumání bytí a jsoucna je bližší ontologii,¹² tedy mezi nimi spatřuje rozdíl, který blíže nevymezuje. Podle jeho popisu ale můžeme chápat ontologii jako subkategorii metafyziky. Jiní autoři mezi metafyzikou a ontologií nečiní rozdíl. V této práci budou oba termíny vědních disciplín (ontologie a metafyzika) používány bez rozdílu.

2.2 Druhy metodologie

Ve filosofii vědy narážíme na spor o používání správné *metody* postupu zkoumání ve vědě.¹³ Takový problém je třeba řešit i v metafyzice: jak přistupovat k samotnému bádání? Zde stojí induktivní a deduktivní přístup proti postupu *a priori* a *a posteriori*. Některými autory¹⁴ jsou tyto dva modely směřovány pro jejich podobnost v aspektu, s jakým přistupují k poznání skrze zkušenost.¹⁵

Podobně se podle důležitosti a primárnosti zkušenosti některé metodologické postupy (stejně tak jako vědy jako takové) rozlišují na *empirické* a *neempirické*. Podle prosazení deduktivního či induktivního paradigmatu zkoumání ve vědě jsou tato zkoumání některými autory nazývána neempiristickými respektive empiristickými, což má poukazovat na to, zda jsou vědecké poznatky čerpány teprve ze zkušenosti, či nikoliv.¹⁶

V rovině ontologické, nikoliv zkušenostní, je analogický postup scholastických typů argumentací *quia* a *propter quid*.¹⁷ Argumentace *quia* (že) vychází od ontologicky pozdějšího, vychází od účinků a směřuje k příčinám, kdežto dokazování *propter quid* (kvůli čemu) naopak vychází z ontologicky dřívějšího a postupuje k ontologicky odvozenému, tedy z příčiny usuzuje na účinek. Podle Aristotela postup *quia* není dokonalým

7 Srov. *Ontology* [online].

8 Srov. *Metaphysics and Ontology* [online].

9 Srov. *Metaphysics* [online]. In: *Encyclopedia Britannica*.

10 Srov. *Ontology* [online].

11 Jsou i takoví autoři, kteří neuznávají metafyziku (ani ontologii) jako vědu vůbec. Mezi jinými i kognitivní nihilisté, u nichž je to očekávatelné.

12 Srov. CRAIG, E. *Metaphysics* [online].

13 Srov. např. LOSEE, J. *A Historical Introduction to the Philosophy of Science*.

14 Srov. ODDIE, R. *Metaphysics* [online].

15 V obou modelech najdeme rozdíly, které zabraňují tomu, aby byly ztotožňovány. Indukce a dedukce spíše odkazují k typu uvažování a usuzování. *A priori* a *a posteriori* odkazují spíše na konkrétní argumenty, ale mohou se vztahovat i na typ získání pojmů, typ argumentů i typ úsudků. Kromě toho výslovně poukazují na zdroj získání informace, a to zkušenostní či nezkušenostní. Nejde tedy o to, že by se oba modely nepřekrývaly, ale jejich definice nejsou totožné. V případě *a priori* a *a posteriori* se jedná o poznatky získané závisle/nezávisle na zkušenosti, kdežto v případě indukce a dedukce se jedná o typy postupů vyvození závěrů, tedy metody.

16 Srov. ODDIE, R. *Metaphysics* [online].

17 Srov. NOVÁK, L.; VOHÁNKA, V. *Kapitoly z epistemologie a noetiky*, s. 128–137 a 161.

vědeckým poznáním, ale pouhou přípravou k němu. Věda a poznání jsou dovršeny až v poznání esence a atributů předmětu vědy.¹⁸

Richard Oddie charakterizuje¹⁹ současný ve vědě převládající aposteriorní přístup jako *bottom-up* (zdola nahoru, postup z úpatí hory vzhůru) a tradiční přístup jako *top-down* (shora dolů, z vrcholu hory dolů). *Top-down* vychází z nejobecnějších nutných principů k důsledkům z nich plynoucích. *Bottom-up* vychází ze základních Moorevských faktů,²⁰ nebo faktů tvrzených vědeckými zkoumáním. Z tohoto souboru informací odvozuje obecnější zákonitosti, např. objevení námi neviditelných atomů, jejich zkoumání a zkoumání dalších částic nakonec vedlo k vytvoření dalších teorií v rámci kvantové fyziky. Práci soudobého metafyzika by podle Oddieho nebylo dokázat pravdivost nějaké ontologické teorie poukázáním na fakta, ale pomocí ontologické teorie vysvětlit ona fakta. V současném prismau naturalisticky laděných filosofů se jedná o takové ontologie, které se snaží ze základních entit postulovaných fyzikou zkonstruovat smysluplný logicky bezrozporný metafyzický systém. To znamená určit, které z entit jsou základní a které odvozené, jakou funkci plní vztahy mezi nimi a jak do takové teorie včlenit například čas a prostor.

2.3 Typy přístupů k předmětu metafyziky – jsoucnu

I když máme určený předmět zkoumání a přehled základních metodologických postupů, zůstává nám otevřená možnost daný předmět zkoumat z různých aspektů. Podle různých důrazů v přístupu k ontologickým problémům se pokusili někteří autoři vymezit základní typy ontologií. Z hlediska *přístupu k předmětu* Raul Corrazon uvádí dělení ontologií na *formální, deskriptivní a formalizovanou*.²¹ *Formální ontologii* dle něj uvedl Edmund Husserl v *Logických zkoumáních*, kde jako její cíl spatřoval zkoumání rodů bytí, tedy kategorie.²² V moderní době je tento přístup obměněn a zahrnuje zkoumání za pomoci formální logiky, která funguje jako axiomatizovaný nástroj, jehož prostřednictvím je možné zkoumat další metafyzická témata. Zabývá se tedy i logickými vlastnostmi predikace a jejími podmínkami, i různými teoriemi o obecninách z pohledu formální logiky s důrazem na vlastnosti, mody a aspekty jsoucna. *Deskriptivní ontologie* sbírá všechny možné poznatky o předmětech, a to reálných i domnělých.²³ *Formalizovaná ontologie* se pokouší vytvořit formální kodifikaci pro poznatky deskriptivní ontologie i formální ontologie. Z tohoto hlediska se jeví jako završující článek v pomyslné hierarchii těchto tří typů. Formální ontologie se zdá být jakousi meta-metafyzikou, s jejíž pomocí můžeme odhalovat nekonzistenci jednotlivých ontologických teorií.²⁴ V Loweově podání: „*V analytické metafyzice je formální ontologie tou částí, která má identifikovat ontologické kategorie a formální ontologické vztahy, které jsou standardně mezi členy různých kategorií.*“²⁵ Systémy Aristotela a Loweova jsou novými pokusy o ustanovení teorií, proto patří k formalizovaným typům ontologií.

18 Srov. NOVÁK, L.; VOHÁNKA, V. *Kapitoly z epistemologie a noetiky*, s. 128–137.

19 Srov. ODDIE, R. *Metaphysics* [online].

20 Podle filosofa George Edwarda Moorea. Jedná se o prosté postřehy typu: „*Mám dvě ruce.*“

21 Srov. CORAZZON, R. *Theory and History of Ontology* [online].

22 Navazující část formální ontologie v Husserlových zkoumáních rozšiřuje poznatky o světě skrze základní kategorie *předmětu, stavu věcí, celku a části* a jejich vzájemnými vztahy.

23 Srov. CORAZZON, R. *Theory and History of Ontology* [online].

24 Takové nedostatky jednotlivých teorií jsou zkoumány v kap. 3.1 Spor o univerzálie.

25 LOWE, E. J. *The Four-Category Ontology*, s. 69. Originální text: „*Formal ontology is that branch of analytical metaphysics whose business it is to identify ontological categories and the formal ontological relations that characteristically obtain between the members of different categories.*“

Richard Oddie kromě metodologického rozlišení²⁶ představuje také rozdělení ontologických teorií co do různých přístupů k předmětu metafyziky.²⁷ Jedná se o rozlišení jednotlivých teorií na základě jejich vztahu k existenci postulovaných entit (které pozitivně tvrdí daná teorie) nebo k výsledkům výzkumů (a to např. výzkumů moderní fyziky). K existenci těchto entit se teorie mohou stavět kladně, odmítavě, nebo s výtkami. Jako příklady entit, které by mohly být předmětem sporu, si můžeme představit například vztah, čas, neindividualizovanou obecninu, nebo číslo 'nula'. Jednotlivé typy teorií jsou: (i) *realismus*, (ii) *antirealismus* a (iii) *determinacionismus* (*determinacionism*). Pro (i) realisty platí, že tvrdí reálnou existenci entit postulovaných jejich teoriemi. Pro (ii) antirealisty platí opak.

V rámci (i) realismu můžeme odlišit (i.i) transcendentní realismus a (i.ii) imanentní realismus. Transcendentní realismus uznává existenci entit jsoucích i mimo náš časoprostor, kdežto imanentní realismus pouze uvnitř něj. Pro imanentní realismus bývá podmínkou, že entity tvrzené v těchto teoriích musí být součástí kauzálního působení.

V rámci (ii) antirealistických přístupů někteří antirealisté na základě odmítnutí existence rozporovaných entit zpochybňují i výsledky jednotlivých výzkumů nebo celé teorie. Buď tedy mohou být (ii.i) nedogmatickými antirealisty, pro které platí, že zatímco neuznávají existenci tvrzených entit, neznamená to nutně, že dané teorie nebo výzkumy musí být také nepravdivé a bez jakýchkoliv smysluplných výsledků. Mohou navrhnout, aby se výsledky výzkumů přepracovaly, nebo mohou poukazovat na problém v naší interpretaci apod. Tyto přístupy ústí v etice v teorie nekognitivistické²⁸, ve filosofii vědy v instrumentalistické teorie²⁹, ve filosofii mysli v intencionalismus³⁰, v matematice ve formalistické teorie³¹. Naproti tomu teorie (ii.ii) dogmatického antirealismu se nikoliv bez příčiny nazývají eliminativistické, v jiných pojmenováních též fikcionalistické³², nebo produktivistické. Ačkoliv entita, již nějaká teorie postuluje, je vztažena k této teorii, pro eliminativisty není truthmaker (pravdětec).

K (iii) determinacionismu patří přístupy balancující mezi dvěma výše zmíněnými koncepcemi. Determinacionisté nepopírají entity, k nimž se dospěje na základě výzkumů nebo teorií, ale odpírají jim ontologickou prioritu, čili to, že by měly být základními entitami. Naopak vychází z ontologicky základnějších entit, tzv. primárních, které určují ony odvozené. Determinacionismus se může rozdělit na (iii.i) reduktivní a (iii.ii) nereduktivní. Reduktivisté mají za to, že tvrzené entity se dají redukovat na ony základnější a prvotnější entity.³³ Nereduktivistický determinacionismus neredukuje tuto určenost od-

26 Viz kap. 2.2 Druhy metodologie.

27 Srov. ODDIE, R. *Metaphysics* [online].

28 Morální soudy nemohou být objektivně pravdivé, nebo nepravdivé – tudíž ani dobré, ani zlé.

29 Teorie, nebo výsledky zkoumání, jsou pouze naším instrumentem k možnému poznání reality.

30 Intencionalismus chápeme tak, že význam textu (zde teorií, nebo výsledků výzkumů) je určen převážně tvrzením, nebo intencí autora. [Srov. *Intentionalism* [online].]

31 Matematický formalismus vidí matematiku jako souhrn formálních prostředků této vědy, které samy jsou měřítkem pravdivosti důkazů. Pro něj tedy matematika není abstraktně postihující nějakou část vesmíru, ale pouze systém, který ustanovuje svá pravidla, v jejichž rámci se můžeme pohybovat a tvořit.

32 O fikcionalismu R. Oddie tvrdí, že jsou to teorie vymezující se zejména vůči abstraktním entitám. Považují tvrzení v teoriích za nepravdivá, ale přesto pokládají za smysluplné pokračovat v takových bádáních. Srov. ODDIE, R. *Metaphysics* [online]. Vzhledem k tomu, že fikcionalisté nepopírají smysluplnost tvoření těchto teorií, je otázkou, nakolik bilancují na hraně mezi kategorií dogmatického realismu a nedogmatického realismu.

33 Například logicismus by redukoval číslo 'nula' na prázdnou třídu, nebo v teoriích mysli by se mentální akty redukovaly na fyzické stavy v mozku.

vozených entit na pouhou podobnost nebo základ v nižších entitách. Zároveň ale zastává stanovisko, že vyvozené entity nejsou ontologicky primárnější.

3. Uvedení do problému

Vzhledem k tomu, že ontologický čtverec zahrnuje univerzálie, přímo se tím dotýká problému ontologického statusu bytí univerzálií, pro který je příznačný tzv. spor o univerzálie. Proto si prvně ozřejmíme některá stanoviska v rámci sporu o univerzálie. Dále je co do významu stěžejní pochopit termín „kategorie“ tak, jak se bude používat v této práci. Poslední kapitolou tohoto oddílu je kapitola o dalším typu členění ontologií, konkrétně na *relační* a *konstituční*, poněvadž tímto rozdělením se zabýval Lowe, a srovnat Aristotelovu a Loweovu ontologii na základě tohoto dělení může přinést zajímavé výsledky.

3.1 Spor o univerzálie

V minulé kapitole jsme zjistili, že jednotlivé ontologie se mohou roztřídit podle toho, nakolik přiznávají existenci entitám³⁴, o kterých se dané teorie vyjadřují. Existence entit je určujícím prvkem i v tzv. *problému univerzálií*, nebo též *sporu o univerzálie*. Problém bytí jednotlivých entit je v něm konkretizován na otázku po míře bytí *obecných pojmů*, *obecnin*, nebo-li *univerzálií*, a bytí *jednotlivin*, neboli *jednotlivých konkrétních entit*, *individuí*. Počátky sporu o univerzálie můžeme datovat až do doby Aristotela a Platóna, ačkoliv tehdy nebyl takto označován. Tento spor je stěžejní pro následující bádání, neboť v centru případných rozdílů teorie Aristotela a Lowea leží právě rozdílné řešení problematických pasáží těchto ontologických teorií zaměřujících se na problém univerzálií. Rozebráním jednotlivých výhod a nedostatků různých teorií řešících problém univerzálií získáme nejen přehled o problému, k němuž se oba autoři (Aristotelés a Lowe) vyjadřují, ale také obecnou představu o případných námitkách a nedostacích jejich teorií.

Podle toho, nakolik jednotliví autoři připisují existenci obecným entitám, mohou být zjednodušeně rozděleni na realisty, umírněné realisty, conceptualisty a nominalisty.³⁵ Toto rozdělení vychází z období scholastiky, která byla velmi bohatá na příspěvky ke sporu o univerzálie, zejména v období vrcholné scholastiky, kdy se jednotliví autoři pokoušeli spojit Aristotelovo učení s křesťanským, na což samozřejmě navazovali autoři pozdní scholastiky s dalšími námitkami. Zjednodušeně může být řečeno, že *realisté* připisují existenci o sobě obecninám, a že bytí jednotlivin vysvětlují například jako participaci na bytí obecnin. *Umírnění realisté* postulují bytí obecnin v jednotlivých entitách, tedy nikoliv jako bytí samo o sobě vně jednotlivin. *Konceptualisté* neuznávají bytí obecnin, a výskyt obecných termínů vysvětlují skrze vnější podobnost předmětů, kterou rozum uchopuje a v tomto uchopení je uschopněn nazvat tyto předměty obecným termínem. *Nominalisté* taktéž odmítají bytí obecnin, a to nejen o sobě, ale i v předmětech i v rozumovém uchopení. Výskyt obecných termínů vysvětlují pouze jako jazykovou záležitost týkající se jmen (*nomina*). V současném filosofickém diskurzu se toto dělení zachovává s jistými obměnami. Představíme-li si pomyslnou škálu s jednotlivými koncepcemi, potom na každé její straně nacházíme jedno extrémní řešení, kterými jsou *extrémní realismus* na straně jedné a *nominalismus* na straně druhé.³⁶ V následujícím po-

34 Entita je nějaké jsoucí jsoucno.

35 Srov. např. NOVÁK, L.; DVOŘÁK, P. *Úvod do logiky Aristotelické tradice*, s. 80–93.

36 I v současné době se jednotlivé teorie rozřazují podle pozice, jakou mají v ontologii univerzálie: *Universalia ante rem* (*univerzálie před věcí*) označuje takovou ontologii, ve které mají unvierzálie ontologický primát a existují mimo reálné věci. Těto pozici je blízká Platónova teorie. *Universa-*

pisu jednotlivých koncepcí půjde zejména o nejzajímavější typy ontologických koncepcí spíše než o jejich historickou důležitost.

3.1.1 Realismus Platónův a umírněný realismus Aristotelův

Platónovo učení o idejích se obvykle vykládá jako realistické, a to podle toho, že idejím přisuzuje nejreálnější bytí.³⁷ Platónovy ideje, fungující jako vzory, stojí mimo námi obývaný svět. Každá idea je ontologicky jedna nedělitelná entita, dokonalá ve svém bytí. Toto její bytí je opravdovější než bytí věcí, které na této ideji participují, nebo se idejím připodobňují, tedy mají na nich účast.³⁸ Tento vztah participace je založen v ideji, neboť podobnost věcí našeho světa (jednotlivin) tkví v ideji jakožto vzoru, tedy původci vztahu.³⁹

Aristotelův realismus je blíže rozebírán v jemu určených kapitolách.⁴⁰ I on, podobně jako Platón, patrně přiznává obecninám bytí, ale nikoliv bytí samostatných reálných entit jsoucích ve vlastní říši, oddělených od našeho světa. O Aristotelovi se říká, že „stáhl obecniny do jednotlivin“. Obecniny jako obecné pojmy postihují esence jednotlivých entit. Jednotlivá individua (substance) existují díky spojení látky a formy, přičemž forma, která je druhovou formou, je u těchto druhů táž. Tedy obecnina 'psovitost' je jako forma přítomná u každého jednotlivého psa. Jelikož jednotlivina má jako celek své specifické vlastnosti a individualitu, nelze říct, že by univerzálie byla v jednotlivině přítomna jako taková. V jednotlivině se vyskytuje individualizovaná forma. Obecné pojmy mají své bytí díky lidskému rozumu, jsou totiž přístupné myšlením.⁴¹

3.1.2 Středověký realismus

Vrcholná scholastika je ovlivněna mimo jiné překlady a recepcí některých Aristotelových děl a Porfyriovým dílem *Isagogé* (což je uvedení k Aristotelovým *Kategoriím*).⁴² Porfyrios (232–304) výslovně poukazuje ve výkladu Aristotela na to, že otázka,

lia in re (univerzálie ve věci) označuje ontologii, v níž jsou univerzálie vsazeny do věcí samých, tedy například teorie umírněného realismu. Univerzálie existují, ale jsou součástí individuí, v nichž jsou individualizovány. *Universalialia post rem* (univerzálie po věci) označuje takové ontologie, v nichž ontologický primát mají jednotliviny, a pokud univerzálie vůbec existují, jsou pouze jazykovou záležitostí nebo mají jinak odvozený původ.

37 S posunem celé diskuze o univerzáliích musíme mít na paměti, že minimálně v dnešní době se platónská verze pojetí idejí označuje spíše jako extrémně realistická, vůči níž by realismem byly takové ontologické koncepce, které neupírají obecninám bytí. Toto vymezení slouží pro základní orientaci, neboť jsou i nominalistické koncepce, které obecninám neupírají bytí, ale tvrdí, že se vyskytují pouze jako jednotlivé, neabstraktní atd. Pro srovnání viz kap. 3.1.4 Současné realistické pozice; 3.1.5 Současné nominalistické pozice.

38 Srov. PLATÓN. *Faidón*, 78b–84c.

39 S čímž souvisí známý *problém třetího člověka*, nebo též *třetího muže*. Problém třetího člověka vzniká při snaze popsat vztah idejí a jednotlivin, ale lze jej aplikovat pro další ontologické vztahy mezi entitami, pokud tyto vztahy nejsou vnitřní, ale vnější. Jestliže máme ideji 'Člověk' a nějakého konkrétního člověka 'a', co přesně v 'a' dělá to, že je člověkem? Nemůže to být idea 'Člověk', protože jednotlivý člověk 'a' není ideou 'Člověk'. To, že se pojem 'člověk' vypovídá o ideji 'Člověk' i o člověku 'a' znamená, že musí být něco společného oběma, ale přesto od nich odlišného, tzv. třetí člověk, idea, která bude postihovat podobnost 'Člověka' a 'a'. Jenže když tento nový třetí člověk bude ustanoven, potřebujeme jakéhosi čtvrtého člověka, který bude pojítkem mezi třetím člověkem a 'a', takto lze pokračovat až *ad infinitum*.

40 Viz kap. 4. Aristotelés.

41 Srov. WITT, CH. *Substance and Essence in Aristotle*.

42 Srov. např. KARFÍKOVÁ, L. *Univerzálie v Abélardově výkladu Isagoge*.

zda univerzálie existují ve skutečnosti, nebo v mysli, není jednoznačně zodpověditelná. Podobně nelze zodpovědět ani to, zda jsou univerzálie přítomny ve věcech, či nikoliv.

Z celé umírněně realistické tradice výkladů Aristotela je pozoruhodný výklad Avicenny (980–1037), který pracuje s pojmem tzv. *absolutně uvažované přirozenosti* (*natura absolute considerata*). Jestliže existují individua⁴³, která mají stejnou druhovou formu⁴⁴ a na druhé straně máme univerzálie vypovídající se o těchto formách, jak je vůbec možné jejich spojení, aniž bychom tvrdili existenci univerzálií v jednotlivinách, nebo aniž bychom tvrdili, že jednotliviny nejsou co do druhu stejné? Podle Avicenny jednotliviny disponují druhovou formou, která je v jejich případě individualizovaná, existuje tedy jako jednotlivá. V případě univerzálií se jedná o pojmy⁴⁵, jimž náleží obecnost. Tyto pojmy vystihují (tzn. jejich objektivním pojmem je) tuto druhovou formu věci, tedy její esenci, přirozenost. Pokud je pojatá tímto způsobem, náleží jí společnost, tedy obecnost. V tomto způsobu bytí je univerzálií, obecninou. Jedná se ale stále o tutéž formu – kdybychom od ní odmysleli její způsob bytí, který jí náleží na způsob akcidentu, zůstane nám pouze to, čím forma je, čili formou nějaké věci. Takto absolutně uvažovaná přirozenost se sama o sobě nevyskytuje, protože se vždy vyskytuje jedním z těchto dvou způsobů bytí. Avicenna tak vysvětluje spojitost univerzálií a jednotlivin.⁴⁶

Podobně charakterizuje Gredt myšlení umírněných realistů scholastiky: „Podle realistů odpovídá obecnému pojmu ve skutečnosti jím zpřítomněná natura (přirozenost): obecnému formálnímu pojmu odpovídá obecný objektivní pojem.⁴⁷ [...] (Aristotelés,

43 Díváme-li se na věci optikou scholastiky, entity vyskytující se ve světě jsou substance (individua), které mají své akcidenty. I následkem Aristotelova hylemorfického učení se v rámci umírněného realismu mělo za to, že substance [Pro potřeby této práce, kde je snahou pouze nastínit základní rysy těchto teorií, budeme v této kapitole pod substancí rozumět lidmi vnímatelná individua, jako například jednotlivé kočky, hrnky, nebo Spytihněva a Noru. Nebude součástí diskuze Bůh, vyšší duchové entity, ani pomyslná jsoucna typu hipogryf, nebo mantichora, pokud nebude výslovně uvedeno jinak.] látka, která je čirou potencí, je aktualizována formou, která je aktem. [Pakliže se snažíme nějak vcelku uchopit středověký metafyzický systém, můžeme použít toto zjednodušení, nicméně proti myšlence látky jako čiré potence je například Francisco Suárez, pro nějž ta látka, která se má stát metafyzickou částí individua, je již předpoznámena.]

44 U jednotlivých individuí můžeme určovat pojem druhu, rodu, specifické difference, atributu a logického akcidentu. „Druh je pojem vyjadřující celou esenci předmětu kromě individuality. Rod je pojem vyjadřující část esence, která se chová jako určitelná. Difference je pojem vyjadřující část esence, která se chová jako určující. Atribut je pojem vyjadřující nutné akcidentální určení předmětu. Logický akcident je pojem vyjadřující nahodilé akcidentální určení předmětu.“ [NOVÁK, L.; DVOŘÁK, P. Úvod do logiky Aristoteléské tradice, s. 70.] Na příkladu člověka bychom mohli postupovat takto: člověk > živočich > živočich rozumový > smrtelný > mající zelené kalhoty.

45 Pojem se výrazně liší od termínu. Termínem rozumíme fyzické vyjádření pojmu, například 'pes', 'dog', 'perro'. Termíny v různých jazycích nejsou totožné, kdežto pokud se v mysli zaměříme na nějaký pojem, tento pojem bude stejný pro Angličana i Čecha. Vymezíme si dvojí aspekt pojmu: „Formální pojem je tedy akt, který nám pro myšlení zpřítomňuje nějakou část nebo aspekt skutečnosti.“ (NOVÁK, L.; DVOŘÁK, P. Úvod do logiky Aristoteléské tradice, s. 43.) Tuto část nebo aspekt skutečnosti ('Nora', 'modrost' balónu) si myšlením přisvojujeme. Realita sama se nám zpřítomňuje v myšlení. Název *formální* vychází z aktuální formovanosti rozumu oním pojmem. *Objektivní pojem* existuje pouze intencionálně, je to část nebo aspekt skutečnosti uvažovaný jako poznáný myšlením, „tj. ve stavu (pomyslné) separace od ostatních stránek předmětu, v němž se nalézá díky úkonu abstrakce.“ [Tamtéž, s. 45.] Je to „zvláštní stránka materiálního předmětu, která je na něm daným pojmem vystižena [formálním pojmem].“ [Tamtéž, s. 42.]

46 Srov. NĚMEC, V. *Esence „uvažovaná absolutně“ u Avicenny, Tomáše Akvinského a Jindřicha z Gentu.*

47 „V naší mysli máme obecné pojmy, jimž ve vnějším světě odpovídá natura (přirozenost) v těchto pojmech obsažená. Tato natura je sdílena individuí a je v nich individualizována. Tím ve smyslu umírněného realismu vymežujeme předmět logiky: obecné co do bytí, obecný objektivní pojem, a obecné

Boëthius, sv. Anselm, sv. Tomáš a v závislosti na něm většina scholastiků) [...] v obecném rozlišují dvojí: obsah – přirozenost (*natura*) obsaženou v obecném pojmu; a formu – obecnost. Zatímco přirozenost (*natura*) se nachází v jednotlivých věcech, obecnost je pouze v rozumu.“⁴⁸ U tomistů totiž také můžeme vypořádat teorii, podle níž je obecná forma přítomná v individuu, ale je již individualizována. Individuum je „složeno“ z látky, formy a *actu essendi* (aktu bytí) jako svých principů, přičemž individuujícím principem je látka poznamenaná kvantitou, tedy již konkrétní rozprostraněností. Naproti tomu látka nepoznamenaná je součástí definice věci, nemá totiž onu individuální stránku. Jakým způsobem můžeme z percepce onoho individua přijít na obecný pojem? V samotném individuu není rozděleně 'člověkovitost', nebo 'živočiškovost rozumová', naopak individuum je celek, v němž jsou bez pomoci rozumu tyto metafyzické části nerozlišené. Jednotlivé metafyzické části jsou v individuu ale rozděleny *virtuální distinkcí*⁴⁹ (což se týká pouze jednoznačných pojmů, nikoliv pojmů analogických). Rozum má skrze abstrakci intencionálně objektivní pojmy těchto jednotlivých metafyzických částí.

U scotistů je teorie podobná, avšak pro možnost abstrakce metafyzických částí postulují formální distinkci na straně věci, která je již aktuálně přítomná. U scotistů je také rozdíl v tom, že v individuu je sice společná přirozenost (forma), ale k ní přistupuje individuální diference, neboli *haecceita*, která je principem individuace. Tato *haecceita* je rozumem i smysly nepoznatelná.

Vilém z Champeaux (1070–1121)⁵⁰ přišel s teorií, že univerzálie je v každém individuu jako jeho forma a to nikoliv individualizovaně, nýbrž cele. Jednotlivá individua se pak mají lišit pouze akcidentálně. Tento názor má velké nedostatky, například jeho důsledkem je to, že živočiškovost je zároveň rozumová i nerozumová (poněvadž je v člověku i v psu). Toto pojetí sice operuje s *universalia in re*, ale jedná se o jakýsi druh ultrarealismu.

3.1.3 Středověký nominalismus

Roscelinus (cca 1050–1121), snad učitel Viléma z Champeaux, je z historického hlediska známým nominalistou, ačkoliv od své teorie později také upustil. Tvrdil, že veškeré obecniny nejsou ničím jiným než pouhými slovy vycházejícími z úst. To jediné, co je společné, je tedy zvuk nebo písmo, které neoznačuje nic společného mnohým věcem, ale je samo společným znakem postaveným na konvenčnosti. Individuum samo o sobě není ontologicky dělitelné. Pro tyto jeho myšlenky jej můžeme nazvat metalingvistickým nominalistou nebo krajním nominalistou, poněvadž obecnost není ani na úrovni pojmů, obecná jsou pouze jména (*nomina*). Přímo po Roscelinovi nám nezůstalo mnoho písemných odkazů, jeho teorie nevysvětluje, proč vzniká takovýto jazy-

co do zpřítomňování, obecný formální pojem.“ [GREDT, J. *Základy aristotelsko-tomistické filosofie*, s. 78.]

48 GREDT, J. *Základy aristotelsko-tomistické filosofie*, s. 78.

49 Můžeme se setkat s vícero distinkcemi. Pod slovem *distinkce* rozumíme odlišení, rozdílnost. *Reálná distinkce* znamená takový rozdíl, který se týká reálných celků ve světě, věcí, které jsou separovatelné. Například mezi židli a stolem je reálná distinkce. *Formální distinkce* je odlišnost založená v realitě, ale je slabší než reálná distinkce: je to aktuální rozlišení na úrovni metafyzických částí. *Virtuální distinkce* je nejslabší z těchto tří distinkcí a je to dáno tím, že rozdíly mezi metafyzickými částmi jsou pouze potenciální (neboli virtuální) nikoliv aktuální. Tuto potencialitu můžeme dle tomistů aktualizovat až rozumem. Není na úrovni reality, ale pouze na úrovni intencionality.

50 Vilém z Champeaux od své teorie později upustil, ale slouží jako názorný příklad podobného typu ontologií.

kový úzus. Také pro křesťanství má jeho teorie zásadní dopad, poněvadž v důsledku Bůh přestává být trojjediným, ale jsou to tři na sobě nezávislé osoby.

Dalším autorem řazeným k nominalismu je Pierre Abaelard (1179–1142), který oproti Roscelinovi zastával pozici umírněného nominalismu, též zvaného konceptualismus. Obecnost totiž přisuzuje pojmu (*conceptus*), přičemž v Abaelardově případě se jedná o slovo, které je nositelem významu. Roscelinus považoval slova pouze za termíny mající extenzi,⁵¹ kdežto Abaelard je obohatil i o intenzi. Obecné se u něj sice týká myšlení, nese význam a označuje věci, kterých se týká, ale nezachycuje nějakou formu, je jakýmsi smíšeným obrazem věcí, které označuje. Obecnost ale nemá reálné bytí a neuchopuje se jí skutečnost tak, jak je. *Přirozenost věcí* tak, jak jsou, zná jen Bůh, z hlediska lidského uchopování reality jde spíše o mínění než vědění. Pojmy vznikají abstrakcí, v tomto případě abstrakcí pomíjející ostatní stránky věci, tedy se zaměřením na jeden aspekt věci. Abaelard tedy obecnost vysvětluje na základě podobnosti, nicméně tato podobnost nemá žádné kořeny v realitě.⁵²

3.1.4 Současné realistické pozice

Zatímco ve středověké filosofii byly univerzálie zpravidla asociovány s druhy, rody, akcidenty atd., v současné filosofii je diskuze o univerzáliích primárně asociována s tázáním po statusu vlastností – co jsou vlastnosti a jak se mají vůči individuím.⁵³ Existují vlastnosti pouze jednotlivé, nebo jsou i abstraktní, obecné? Jaký je jejich status bytí? Vlastnostem v tomto kontextu odpovídají termíny 'atributy', nebo 'kvality'.

Podobně jako se ve středověké diskuzi jednotlivé teorie daly posoudit podle měřítka *universalia ante rem*, *universalia in re* a *universalia post rem*,⁵⁴ tak v současné diskuzi lze použít adekvátní měřítko *jedno v mnohých*, *jedno a mnohé* a *jedno nad mnohé*.⁵⁵ *Jedno v mnohých* se sice významově překrývá s *universalia in re*, poněvadž platí, že to obecné se nachází v jednotlivém, ale *jedno a mnohé* (odpovídající *universalia post rem*) spíše poukazuje na slabší provázanost univerzálie a jednotliviny než na vznik a míru bytí univerzálie. *Jedno a mnohé* vyjadřuje takový vztah univerzálie a jednotliviny, v němž pro univerzálii neplatí, že by byla zároveň přítomna jako jedna a tatáž ve všech svých exemplifikacích⁵⁶. Takový model platí například pro systémy, které

51 Na základě extenze pojmů propracovává svou nominalistickou koncepci William Ockham. V této práci jej ale opomenou, neboť Lowe i Aristotelés se na pomyslné škále nachází v realistické části a v rámci nominalismu chci pouze poukázat na základní možnosti zpracování tématu. K základnímu pochopení Ockhamovy teorie čtenáři (čtenářce) poslouží např. LIČKA, L. *Supozice mentálního pojmu termínu podle Viléma Ockhama*, nebo SOUSEDÍK, P. *Vilém Ockham – Walter Burley: Spor o povahu univerzálií z logického hlediska*.

52 Srov. KARFÍKOVÁ, L. *Univerzálie v Abélardově výkladu Isagoge*. Další argumenty problematizující pochopení společnosti na základně *podobnosti* budou předestřeny v kap. 3.1.5 Současné nominalistické pozice.

53 Srov. např. MORELAND, J. P. *Universals*, kap. 1.

54 Srovnej s poznámkou pod čarou č. 36.

55 Srov. MORELAND, J. P. *Universals*, s. 16. Názvy v originále: *One in Many*, *One and Many*, *One over Many*.

56 *Exemplifikace* je vztah mezi jednotlivinou a obecninou. Tento vztah se u mnohých metafyziků překrývá s označením *instanciace*. Jedná se o vztah popisující fakt, že jednotlivina nese nebo má nebo vlastní univerzálii, a tedy je jedním z jejích příkladů v reálném světě jednotlivin. Někaký jednotlivý objekt, například můj šálek s čajem, má několik vlastností, které exemplifikuje – je porcelánový, fialový, teplý. Když pojmem například onu 'fialovost', tak tu může exemplifikovat nejen můj hrnek s čajem, ale i jiné objekty, například fialová záclona. Vzhledem k tomu, že „vztah“ je z hlediska realistických teorií univerzálií a v nominalistických teoriích musí být možné jej pojímat samostatně, vzniká zde problém *nekonečného regresu*, jinak také *Bradleyho regresu*. Je-li 'a, b' ve vztahu 'R' (pro

obecniny definují pomocí množin, tedy například pro některé nominalistické teorie. Množina se od svých svých členů zásadním způsobem liší,⁵⁷ je to tedy ten případ, kdy obecnina stojí mimo jednotliviny. *Jedno nad mnohé* se potom používá pro systémy, v nichž univerzálie funguje na způsob vzoru. Jako v případě *universalia ante rem* by do tohoto vymezení patřil Platónův realismus. Kromě něj bychom k němu ze současných teorií pravděpodobně mohli zařadit i některé verze umírněného nominalismu, které využívají systém *druhů* a jejich *případů*.⁵⁸

Realismus v současné debatě není snadné vymezit podle několika hlavních autorů, jejichž teorie by se od sebe radikálním způsobem lišily. Zpravidla se jedná o teorie, které v zásadě spojují základní názor na bytí univerzálií a odlišují se v jednotlivých způsobech řešení problematických bodů. Tyto problematické body jsou takové oblasti v teorii, které nejsou důsledně a jednoznačně vyargumentovatelné, resp. je možné vůči nim nalézt různé výtky. Různé teorie se často potkávají v těchto sporných bodech: problém zmnožené exemplifikace, neboli regres vztahů,⁵⁹ fakt, že neexistuje nekruhové vysvětlení podmínek identity pro druhy, vztah a vlastnosti,⁶⁰ pro některé teorie je neudržitelné i stanovisko, že jedna univerzálie se zároveň vyskytuje v nebo *na* různých místech;⁶¹ problematická jsou i některá pojetí těch univerzálií, které nejsou exemplifikované nebo exemplifikovatelné;⁶² způsob individuace jednotlivin; od naturalistů pochází námitka, že časoprostorová těla není možné, aby měla vědění o abstraktních objektech.⁶³

V základu realistických pozic zůstává souhlas s tvrzením, že univerzálie existují, a to ať už mimo jednotliviny, nebo v nich. Pro teorie *jedna v mnohých* platí, že univerzálie jsou obecné abstraktní entity, které jsou neprostorové a zároveň fungují jako konstituenty jednotlivin. Proto jsou jednotliviny složené a nikoliv jednoduché entity.

potřeby příkladu předpokládejme, že tento vztah je symetrický a tranzitivní), potom aby vztah 'R' mohl nastat mezi 'a, b', musí k nim být sám nějak vztažen ('R'), a tato řada jde až *ad infinitum*. Mezi filozofy se liší názory na to, zda je tento regres zhoubný (*vicious*), či nikoliv. Nehledě na možnou zhoubnost regresu se kvůli problematickosti uchopení exemplifikace jako vztahu někteří filozofové vyjadřují o exemplifikaci raději jako o svazku exemplifikace (*nexus of exemplification*). [Srov. MORELAND, J. P. *Universals*, s. 114–116.]

57 Mimo jiné též tím, že množina jako taková nemá onu základní vlastnost, jíž se specifikují její členové. Například 'okrouhlost': v množině 'okrouhlosti' se nachází vše, co jest okrouhlé, nicméně sama množina je souhrnem takových věcí, ale sama o sobě není okrouhlá. V opačném případě by kromě jiného byla sama sobě vlastním členem. Naproti tomu univerzálie 'okrouhlosti' je okrouhlost sama.

58 Srov. MORELAND, J. P. *Universals*, kap. 1.

59 Viz poznámku pod čarou č. 56.

60 Vzhledem k tomu, že není dáno kritérium pro identitu, které by nebylo v některých případech nedostačující (např. koextenzivita, kauzálnost, intencionální inkluze), bez identity nemůžeme mít ani entitu (*no entity without identity*). Epistemologická námitka zní, že nemůžeme věřit (ve smyslu míry vědění) v entitu 'a', aniž bychom znali nutné a dostačující podmínky pro identitu. Roderick Chisholm v tom vidí problém samého kritéria, neboť nemůžeme znát způsob toho, jak můžeme vědět, ještě před tím, než víme. [Srov. MORELAND, J. P. *Universals*, s. 116–120.]

61 Zde se jedná o problém *multilokace*, která se neslučuje s fyzikálními zákony. Zároveň by při multilokaci platilo, že to, co se stane 'člověkovitost₁' musí ovlivnit i 'člověkovitost₂'. Málodko z realistů ale tvrdí, že se univerzálie jako celé a obecné vyskytují neindividualizované v jednotlivinách.

62 Neexemplifikované univerzálie jsou například 'dinosauři', neboť už vyhynuli. Neexemplifikovatelnou univerzálií je například 'kulatý čtverec' – pro takové univerzálie zpravidla platí, že jsou kontradiktorním spojením dvou a více pojmů; komponenty těchto spojených pojmů jsou exemplifikovatelné, ale z principu věci k jejich spojení dojít nemůže.

63 Abstraktní vlastnosti totiž nepodléhají časoprostorovosti a kauzalitě. V takovém případě by ale naturalisté zpochybňovali celý proces abstraktního myšlení vůbec. Mimoto kauzálně lze získat pojmy z jednotlivých exemplifikací, je potom spíše otázkou, jak vysvětlit metafyzickou účast univerzálie na vnitřním charakteru myšlenky. [Srov. MORELAND, J. P. *Universals*, s. 121–125.]

Jako zástupce těchto pozic si jmenujme Gustava Bergmanna, Reinhardta Grossmanna, Michaela Louxe. Výjimku zde tvoří David Malet Armstrong, který tvrdil, že univerzálie jsou časoprostorové a tedy i multilokované.

Dalším rysem realistických teorií je, že některé univerzálie mohou instanciovat i jiné univerzálie, vytváří se tím mnohvrstevnatá struktura umožňující operovat například i s druhy. Obecnější univerzálie zahrnují méně obecné a mezi jednotlivými druhy mohou panovat konkrétní vztahy. U obecnin můžeme mluvit o přirozené povaze *vztahovat se k něčemu*. Obecniny mohou být co do vztahovosti jednomístné, tzn. monadické, ale někteří filosofové postulují i vícemístné, tzn. polyadické, triadické atd. Jednomístné jsou vlastnosti, vícemístné jsou typicky vztahy.⁶⁴ Při vypovídání můžeme tvrdit něco o jednotlivinách i o obecninách.⁶⁵

Rozdílnými typy individuace obecnin se liší jednotlivé verze umírněných realismů. V základu těchto verzí zpravidla stojí nějaká entita, která exemplifikuje různé univerzálie. Těmto teoriím se může též říkat *substrátové*, neboť substrátum, nebo-li ὑποκείμενον (*hypokeimenon*), je to, co stojí oním podkladem. Jedny typy ontologií pracují se *substancí* jako s metafyzicky základní entitou. Taková substance má zpravidla esenciální a neesenciální vlastnosti a je komplexní, nebo-li složenou entitou. Tyto teorie vysvětlují transcendentálnost univerzálií a zastává je například Kit Fine, Michael Loux, Reinhardt Grossmann.⁶⁶ Druhé typy ontologií pracují s tzv. *nahým individuem*. Teorie nahého individua vychází z předpokladu, že konstituent nesoucí atributy nemůže být jedním z nich. Nejedná se tedy o substrát v pravém slova smyslu, neboť hlavní tezí je, že nahé individuum není nositelem žádných vlastností, ale přesto je individuátorem obecných vlastností.⁶⁷ Proti těmto teoriím jsou námitky právě kvůli nahým individuům: jak mohou individuovat, když samy nemají žádné vlastnosti? Teoreticky nějaké vlastnosti mají, neboť jsou konkrétními nositeli jednoty, připravenými přijímat další vlastnosti. Jedním z teoretiků je Gustav Bergmann.⁶⁸ Někteří ovšem uvažují i o zařazení Aristotela mezi teoretiky nahého individua, kvůli společným rysům, které teorie vykazují.⁶⁹

Pro extrémní realisty a tedy teorie typu *jedno nad mnohé* platí, že univerzálie nevchází do bytí skrze své instance, ale jednotliviny mají své kopie daných univerzálií. Jakousi obdobu této teorie zastává i Nicholas Wolterstorff, který jako skupinu vzorů používá *třídu kvalit*, přičemž jednotlivě se vyskytují pouze *případy* dané univerzálie a tyto případy jsou abstraktní jednotliviny. Mezi univerzálií 'moudrost' a 'případem moudrosti' je vztah identity, jenže jednotlivé entity jsou dle něj nestrukturované a jednoduché. Wolterstorff ve své teorii nedostatečně vysvětluje princip vztahu 'být případem x' a jeho teorie má i několik dalších chabě vysvětlených míst. Je ovšem důležité zmínit, že ačkoliv se tyto vztahy podobají nominalistickému *náležení do množiny*, nejedná se o tento typ vztahu, čili takto zdánlivého nominalistu ve skutečnosti můžeme zařadit mezi realisty.⁷⁰ Wolterstorff argumentoval pro jednoduchost jednotlivin z toho důvodu, že dle něj se konstituované jednotliviny redukují na fakta, tedy stav světa (*state of affairs*), který slouží jednoduše pouze pro verifikaci pravdivosti jednotlivých výroků. Výhodou extrémního realismu oproti některým umírněným verzím je, že existují i univerzálie,

64 Srov. LOUX, M. J. *Metaphysics*, s. 20–23.

65 Srov. tamtéž, s. 25–31.

66 Srov. MORELAND, J. P. *Universals*, s. 3–4.

67 Srov. LOUX, M. J. *Metaphysics*, kap. 3.

68 Srov. MORELAND, J. P. *Universals*, s. 150–157.

69 Srov. LOUX, M. J. *Metaphysics*, kap. 3.

70 Srov. MORELAND, J. P. *Universals*, kap. 4.

kteře nejsou aktuálně instanciované. Kit Fine z pozice neoaristotelika tvrdí, že nemohou existovat neinstanciované univerzalie, protože potom by potřebovaly referovat k neexistujícímu. Alvin Plantinga z pozice umírněného realismu proti tomu namítá,⁷¹ že neexemplifikované esence mají nutně vlastnost 'být totovité v případě, že budou exemplifikovány'. V případě extrémně realistických teorií je hlavním protiargumentem problém třetího člověka.

3.1.5 Současné nominalistické pozice

Loux v nominalismu vyděluje tři základní větve, které se od sebe zásadním způsobem liší. Jedná se o strohý nominalismus (austere nominalism), metalingvistický nominalismus a o teorii tropů.⁷² *Teorie tropů* je nejbliže teoriím realistickým, neboť zachází s vlastnostmi jako s abstraktními jednotlivinami.⁷³

Podle této teorie jsou jednotliviny svazky spoluvyskytujících se tropů – individuálních vlastností. Jedná se tedy o svazek tvořený metafyzicky základnějšími částmi. Každý tropus je jednoduchý, nekomplexní a pro každý jeho výskyt platí, že je jedinečný – jedná-li se například o vlastnost 'červený', bude mít svazek₁ 'červenost₁' a svazek₂ 'červenost₂' atd. Jaký je tedy vztah jednotlivých tropů vůči sobě a co je spojuje? George Frederick Stout tvrdil, že sobě podobné tropy mohou být zahrnuty v jednu třídu, ale samotnou jednotu třídy neřeší skrze podobnost tropů, ale v tomto případě distributivní jednotou třídy,⁷⁴ která je základem tohoto vztahu (*fundamentum relationis*), kdy jsou jednotlivé tropy v jedné třídě. Obě 'červené' přitom zůstávají toutéž jednou 'červenou'. Stout nedostatečně vysvětluje způsob individuace a zároveň nedostatečně vysvětluje povahu distributivní jednoty.⁷⁵ Jiné verze teorie tropů⁷⁶ (například Keith Campbell) popisují jednotu takových tříd pomocí *podobnosti* jednotlivých členů, jednoduchý tropus 'červená₁' je tedy členem podobnostní množiny 'červenost'. Campbell podobnost vysvětluje jako neanalyzovatelný fakt (*brute fact*). Abstraktnost jednotlivých tropů pak chápe spíše epistemicky než metafyzicky. Jejich jednotlivost je tedy individualizovaná, ale jejich obecnost vzniká rozumovou abstrakcí, založenou v něčem na způsob formální distinkce. I přesto trvá na jednoduchosti tropů.⁷⁷

Mezi nejzávažnější námitky proti takovým teoriím patří problém *identity nerozlišitelného*⁷⁸; nebo takový důsledek, že výroky o jednotlivinách nejsou informativní, pokud nejsou individua ničím jiným než spoluvýskytem tropů – v důsledku totiž nemůžeme přiřpat vlastnost žádnému objektu; zároveň lze nesnadno dokázat, že totéž individuum

71 Srov. MORELAND, J. P. *Universals*, s.143–147. Ve smyslu být v jednotlivině, která je bude exemplifikovat.

72 Srov. LOUX, M. J. *Metaphysics*, s. 54–95.

73 Srov. MORELAND, J. P. *Universals*, kap. 3.

74 Distributivní jednota je taková jednota, která není vztahem, ale zahrnuje celou třídu, každého jejího člena. Je odvozená, aplikovatelná na každého člena třídy spadajícího pod obecný termín. Co je ale sama o sobě, Stout nevysvětluje. Tedy nevysvětluje, jak je možné, že se jednotlivé tropy liší, i když zůstávají toutéž 'červenou' a zároveň nevysvětluje, co přesně je distributivní jednota a na základě čeho vůbec je. [Srov. STOUT, G. F. *The Nature of Universals and Propositions* [online].]

75 Srov. MORELAND, J. P. *Universals*, kap. 3.

76 Srov. tamtéž.

77 Srov. tamtéž. Campbell měl ve vývoji své teorie různé fáze, přičemž tento popis spadá do jeho rané fáze. Odtud plynou nevysvětlená místa jeho teorie, kdy jsou jednotlivé tropy zároveň zřejmě nějak strukturované (když načrtne abstrakci skrze formální distinkci), ale zároveň Campbell tvrdí, že jsou jednoduché.

78 Pokud jsou individua tvořena stejnými tropy bez dostatečného vysvětlení podmínek individuace, můžeme mít dva naprosto nerozeznatelné celky (byť celky tvořené různými tropy).

zůstává tímto i v průběhu změny.⁷⁹ Také samo vysvětlení toho, co je třída tropů, je kruhové, pakliže není vymezen zdůvodněný vztah podobnosti: třída tropů jsou takové tropy, které jsou si podobné, protože jsou ve stejné třídě tropů. Je také otázkou, jakým způsobem se popíše paradigmatický příklad jednotlivých tříd nebo daná vlastnost.⁸⁰ (Věci se totiž zpravidla podobají v nějakém aspektu, což lze v realistických ontologiích vysvětlit referencí k univerzáliím.) Podobně jako v množinových systémech se zde vyskytuje *problém společnosti* (*problem of companionship*) – pakliže by v možném světě s_1 byly všechny červené předměty zároveň dřevěné, nebude možné tyto dvě vlastnosti rozeznat a definovat.⁸¹

Výtky, které jsou společné i pro extrémní nominalisty, jsou namířené proti výkladu podobnosti jako náležení do množiny. Množina má oproti univerzáliím odlišné vlastnosti. Její sebeidentita je dána jejími členy, když se tyto členové změní, změní se i množina. Identita dvou množin je dána identitou jejich členů. Potom by například platilo, že vzhledem k tomu, že každý, kdo má ledvinu, má i srdce, tak ledvina a srdce jsou totéž. Také platí, že když nějaká věc není existující v realitě (například hipogryf), její název odkazuje na prázdnou množinu. Cokoliv, co ale náleží do prázdné množiny je identické, a potom hipogryf i mantichora jsou totéž. Zároveň v realistických pozicích lze odvodit, že co je trojstranné, je i trojúhelné, kdežto v teorii množin spolu tyto dvě vlastnosti nesouvisí. V jiných teoriích je *vlastnost* určující pro případné zařazení ke skupině, v teorii množin je vlastnost dána až členy dané množiny. Také není možné identifikovat základní vlastnosti, složené a odvozené.⁸²

Strohý nominalismus lze popsat jako teorii, která tvrdí, že existující jsou pouze jednotlivé věci, které jsou viditelné, případně takové, jejichž existenci potvrzuje fyzika. Stěžejní je pro ni časoprostorová zakotvenost entit, s čímž se pojí i možnost kauzálního působení (oproti abstraktním obecninám v případě realistů). Taková ontologie sice koresponduje s fyzickým naturalismem, ale nevysvětluje povahu světa. To, že se některé věci shodují v attributech, je pro ně základní a dále neanalyzovatelná vlastnost světa. Stejně tak subjekt–predikátová korespondence se světem je založená na pojmenování a splnění určité podmínky, které jsou taktéž triviální. K takovým teoretikům můžeme zařadit W. V. O. Quinea a Davida F. Pearse.⁸³ *Metalingvistický nominalismus* vysvětluje abstraktní referenci jako způsob vyjadřování se o jazyce, nikoliv jako o mimojazykových entitách. To, co je obecné, je v důsledku vyjádření o vlastnostech jednotlivin nebo funkcích jazyka. V této teorii mluvíme o *tokenech*, což jsou jednotlivá jazyková vyjádření, a o *typech*, což jsou nositelé významů. Jeden typ může být realizován mnoha tokeny. Ze zastánců jmenujme Rudolfa Carnapa a Wilfrida Sellarse.⁸⁴ Podobnost zde nelze zkoumat skrze identitu vlastností. Abstraktní reference je pravdivá pouze v konkrétních jednotlivinách, nikoliv na obecné úrovni. Jenže při přepisu obecných výroků do konkrétních se může ztratit jejich původní pravdivost. (Z výroku 'Marie má raději modrou než černou' se stane výrok 'Marie má raději modré věci než černé věci'.)⁸⁵

79 Srov. LOUX, M. J. *Metaphysics*, s. 105–111.

80 Pokud nejsou tropy strukturované, i jejich vzájemná hierarchie je arbitrární.

81 Srov. LOWE, E. J. *A Survey of Metaphysics*, s. 355–360.

82 Srov. MORELAND, J. P. *Universals*, kap. 1.

83 Srov. LOUX, M. J. *Metaphysics*, s. 60–72.

84 Srov. tamtéž, s. 73–83.

85 Srov. tamtéž, s. 60–73.

3.2 Konstituční a relační ontologie

E. J. Lowe uvádí jeden ze svých článků odkazem na specifické rozdělení ontologických přístupů: „Navážeme-li na Gustava Bergmanna (1967), ač ne přesně jeho terminologii, ontologie se někdy rozdělují na ty, které jsou relační, a na ty, které jsou konstituční (Wolterstorff 1970).“⁸⁶ Jedná se tedy o další typ rozdělení ontologií, tentokrát podle toho, jak vysvětlují charakter individuí. Jak je toto rozdělení myšleno? Podle Bantila: „Konstituční ontologie má za to, že jednotliviny mají svůj charakter, nebo své vlastnosti, díky entitám, které je konstituují, nebo z nichž jsou složeny. Pro relační ontologii naopak platí, že jednotliviny mají své vlastnosti díky abstraktním entitám, které existují mimo ně. Jednotliviny mají své vlastnosti díky nějakému vztahu k těmto abstraktním entitám – buď participace, exemplifikace, nebo instanciace.“⁸⁷

Podle jiného zjednodušeného popisu je rozdíl mezi těmito dvěma přístupy v tom, nakolik pro jednotliviny platí, že mají metafyzické části. Konstituční ontologie je takovou teorií, která jednotlivinám připisuje vlastnění metafyzických částí. Relační ontologie odmítá, že by jednotliviny měly nějaké metafyzické části, což se vztahuje i na případ, kdy mají vlastnosti na způsob vlastních částí.⁸⁸ Podle jiných autorů lze demonstrovat toto dělení v kontextu mereologismu: „Loux popisuje rozdíl v mereologických pojmech. V konstituční ontologii jsou vlastnosti nebo konstituenti vnímatelných věcí „něčím jako ingrediencemi, nebo částmi těchto věcí“, kdežto v relačním přístupu „existují mimo vnímatelné věci a skrze bytí v nějakém nemereologickém vztahu k těmto částem mají jednotliviny takové vlastnosti, jaké mají“ (Loux, M., *Aristotle's Constituent ontology*, s. 208).“⁸⁹ Tomuto rozdělení je níže věnována kapitola 6.2 K vymezení konstituční ontologie.

Jako vědci do určité míry pracující s tímto vymezením jsou známí zejména Michael Loux, Nicholas Wolterstorff a Gustav Bergmann, ale i Peter van Inwagen a samozřejmě E. J. Lowe.⁹⁰ Gustav Bergmann používá jinou terminologii, než jakou máme zavedenou zde, ale je považován za iniciátora tohoto členění. Pro konstituční ontologii používá výraz *komplexní (complex)* a pro relační *funkční (function)*, vlastní rozlišení uvádí v díle *A Critique of Brentano and Meinong*, 1967.⁹¹ Terminologii, tak jak ji známe my, zavedl až Wolterstorff ve svém článku *Bergmann's Constituent Ontology*, 1970, kde komentoval Bergmanna.

86 LOWE, E. J. A neo-Aristotelian substance ontology, s. 229. „Following the lead of Gustav Bergmann (1967), if not his precise terminology, ontologies are sometimes divided into those that are ‘relational’ and those that are ‘constituent’ (Wolterstorff 1970).“

87 BANTILES, R. A. *God, Faith and Reason in the Philosophy of Nicholas Wolterstorff* [online], s. 75. „Constituent ontology claims that concrete particulars derive the character or properties that they exhibit from entities that constitute or compose them. In contrast, relation ontology holds that concrete particulars derive their properties from abstract entities that exist apart from them. Concrete particulars exhibit their properties by virtue of some relation to those abstract entities, either by participation, exemplification or instantiation.“

88 Srov. VALLICELLA, W. F. *Constituent versus Relational Ontology*, s.100–101.

89 BANTILES, R. A. *God, Faith and Reason in the Philosophy of Nicholas Wolterstorff* [online], s. 75. Originální text: „Loux characterizes the difference in mereological terms. On constituent approach, the properties or constituents of sensible things „are something like ingredients or parts of those things“ while on relational approach, „they exist apart from the sensible and it is in virtue of standing in some non-mereological relation to those items that familiar particulars have the character they do“ (Loux, M., *Aristotle's Constituent ontology*, p. 208). I think the distinction could be grasped better with Aristotle's distinction between substance and accidents [...].“

90 Srov. SQUIRES, D. P. *A Defense of Aristotle's Constituent Ontology*, s. 4 (nečíslovaná).

91 Srov. BERGMANN, G. *Realism: A Critique of Brentano and Meinong*, s. 6–8.

3.3 Kategorie v ontologii

Součástí ontologického popisu reality bývá zařazení jsovcen do různých *kategorií*. Co jsou tyto kategorie? Intuitivně chápeme, že kategorie jsou vyjádřením nějakého dělení v rámci jednoho celku, tedy strukturalizací určitého systému. Ve filosofii se sice můžeme setkat s tím, že autoři používají slovo *kategorie* v různých významech, v této práci ale bude termín kategorie označovat třídy různých entit podle jejich typu. Ačkoliv kategorie mohou označovat entity pro ontologii základní i odvozené, Lowe ve své ontologii myslí kategoriemi základní třídy entit, z nichž jsou další entity odvozené. Proto nazývá svou ontologii čtyř-kategoriální. Aristotelés svou metafyziku nenazývá čtyř-kategoriální ani čtyř-prvkovou a předmětem této práce je zjistit, jaké ontologické kategorie má Aristotelés za základní a zda korespondují s těmi Loweovými. Proto kategorie figurující v ontologickém čtverci u Aristotela budu nazývat *kvazi-kategoriemi*.

Pakliže se ontologie snaží o vystižení povahy reality, musí určit, které základní entity existují. Záměrem jednotlivých teorií je popsat tyto kategorie, určit jejich povahu a vymezit, která jsou pod ně spadají. Když se jednotliví ontologové neshodnou v tom, jaké kategorie existují, ve skutečnosti se neshodují v tom, co přesně existuje. „*Ontologie je definována jejími základními kategoriemi. Podle příkladu Petera van Inwagena (2011) můžeme vzít rozdíl mezi základními kategoriemi, abychom určili 'reálný rozdíl mezi entitami', čímž vyznačíme základní kategoriální strukturu světa. Řečeno metaforicky, základní kategoriální kostra se ohýbá podle základních kloubů světa.*“⁹²

92 PAUL, L. A. *A One Category Ontology* [online]. „*An ontology is defined by its fundamental categories. Following Peter van Inwagen (2011), take divisions between fundamental categories to mark “real divisions between things“ that determine the basic categorical structure of the world. Speaking metaphorically, the fundamental categorical structure of the world carves the world at its fundamental joints.*“

4. Aristotelés

Aristotelés v průběhu svého života (384 – 322 př. n. l.⁹³) produkoval exoterické a esoterické typy textů, přičemž nám se dochovaly pouze ty esoterické (akroamatické). Vzhledem k povaze těchto spisů panují mezi badateli neshody ohledně datace jednotlivých spisů a jejich případné následnosti a pospolitosti, ohledně autorství jednotlivých spisů (přičemž se zpochybňují celé knihy, nebo pouze některé pasáže) a v neposlední řadě ohledně významu jednotlivých spisů a jejich koherentnosti. Aristotelés sám některé své spisy v průběhu let upravoval, což působí další nesnáze při snaze pokusit se Aristotela interpretovat objektivně a adekvátně.⁹⁴

K rozboru ontologického čtverce nám poslouží zejména Aristotelovy *Kategorie* a *Metafyzika*. Záměrem následujících kapitol je, kromě uvedení do kontextu knih, popsat a vymezit jednotlivé ontologické *kvazi-kategorie* – substance, akcidenty, obecniny a akcidentální obecniny a určit jejich místo v rámci Aristotelovy ontologie.

4.1 O Kategoriích⁹⁵

Aristotelovy *Kategorie* se od Boëthiovy redakce dělí na tři části. *Antepaedicamenta* (kapitola 1–3), *paedicamenta* (kapitola 4–9) a *postpaedicamenta* (kapitola 10–15).⁹⁶ V antepaedicamentech jsme obeznámeni s různými vztahy výměru⁹⁷ a jména věci, s rozdíly mezi podstatami a případy⁹⁸ a s možností vypovídání obecnějšího o méně obecném. Antepaedicamenta v kontextu *Kategorií* můžeme chápat jako předpoklad pro následný výklad. Obsahem *paedicament* je deset kategorií s výkladovým důrazem na první čtyři. Postpaedicamenta jsou pojmovou analýzou *protikladů*, *časové následnosti a současnosti*, *změny* a způsobů *pojímání slova mít*.

Podobně jako u Aristotela díla jakožto celku jsou i u *Kategorií* některé sporné otázky ohledně autenticity.⁹⁹ Kromě sporu ohledně autorství *Kategorií* se diskutuje po-

93 PETRŽELKA, J. *Dějiny filosofie I* [online].

94 Srov. tamtéž.

95 *Kategorie* patří ke spisům logickým, které jako celek nazýváme *Organon*. [Srov. JINEK, J. *Úvod ke Kategoriím*, s. 7.] V *Organonu* jsou řazeny na první místo a následují spisy: *O vyjadřování*, *První analytiky*, *Druhé analytiky*, *Topiky* a *O sofistických důkazech*. *Organon*, jakožto nástroj, popisuje systém logiky, ale i to, co mu předchází jako predispozice a jak s ním můžeme do důsledku pracovat. V *Kategoriích* Aristotelés popisuje deset nejvyšších rodů vypovídání o jsoučnech, ale také popisuje význam a smysl pojmenování, možnosti vypovídání, způsoby protikladnosti, co znamená dříve a později a změna. [Srov. ARISTOTELÉS. *Kategorie*.] Ústředním tématem spisu *O vyjadřování* jsou soudy, v *Prvních analytikách* zejména sylogismy, v *Druhých analytikách* metodologie a principy vědeckého poznání, v *Topikách* dialektická metoda vědeckého zkoumání a v *O sofistických důkazech* Aristotelés ukazuje nesprávné způsoby dokazování. [Srov. ZAVŘEL, K. *Aristotelovo pojetí logiky*.]

96 Srov. JINEK, J. *Úvod ke Kategoriím*, s. 7.

97 Výměr chápeme ve smyslu definice pojmu.

98 Případky nebo též „akcidenty“.

99 O autenticitě *Kategorií* byly vzneseny první pochyby již v antice. V renesanci o ní pochybovali Luis Vives a Francesco Patrizi. Přísnějšímu odůvodněnému zkoumání se nám dostalo až v 19. a 20. st. K pochybujícím vědcům patří např. Hermann Bonitz, Józef Maria Bocheński, Suzanne Mansion. [Srov. FREDE, M. *Essays in Ancient Philosophy*, s. 11–12.] Proti autenticitě spisu je Carl von Prantl, Valentin Rose, W. Jaeger a v současnosti Hermann Schmitz. [Srov. JINEK, J. *Úvod ke Kategoriím*, s. 8.] Nejsilnější kritice podléhá třetí část *Kategorií*, což činí například Eduard Zeller. [Srov. HUSIK, I. *The Categories of Aristotle*.] Z hlediska jednoty díla totiž *postpaedicamenta* vykazují nejmenší shodu s předešlým textem. Jedna pasáž je přijímána širokou vědeckou komunitou jako pozdější vsuvka: „Cook Wilson v *Göttinger Gelehrte Anzeigen* prokázal, že z *lingvistického*

vaha samého předmětu spisu a tedy předmětu zkoumání. Jednotlivé interpretace se mohou lišit podle toho, co označí za předmět *Kategorií*. Adepty jsou slova nebo jsoucna.¹⁰⁰ Pakliže by předmětem zkoumání byl jazyk a slova, můžeme předpokládat, že se bude jednat o nominalizující výklad spisu, podle kterého se jednotlivé kategorie odlišují pouze v jazyce, bez relevance k realitě. Jestliže se naopak interpretace bude klonit k tomu, že předmětem jsou pojmy odkazující k ontologické struktuře světa, bude se jednat o spíše realisticky zaměřený výklad spisu.¹⁰¹ V ontologické interpretaci může vznít i otázka, zda kategorie nutně vychází z ontologické struktury světa, nebo jestli naopak náš způsob pojmání reality skrze kategorie vychází i z gramatiky jazyka a nemusí nutně kopírovat ontologickou strukturu světa.¹⁰²

Ačkoliv jsou *Kategorie* úvodním spisem logické nauky, Aristotelés se vyjadřuje o slovech a o jsoucnech, ke kterým tato slova pojmově odkazují.¹⁰³ Vycházejíc z textu, interpretaci této knihy volím ontologickou, podobně jako Jinek: „[...] lze říci, že i pro Aristotela platí zásada, podle níž zkoumat základní formy rozumného mluvení znamená zkoumat současně základní formy sebevyjádření skutečnosti. [...] Když se tedy klasifikují určité výpovědi, klasifikují se tím vlastně i věci, na jejichž existenci výpovědi závisí.“¹⁰⁴ Předmětem *Kategorií* jsou pak jsoucna, stojící jako základ logickému vypovídání, s čímž pracují převažující interpretace.¹⁰⁵

i dogmatického hlediska nemůže být pasáž 11b 10–15 od Aristotela. Minio-Pauluello z týchž důvodů prokázal, že ani následná pasáž 11b 15–16 nemůže být od Aristotela.“ [FREDE, M. *Essays in Ancient Philosophy*, s. 13. Originální text: „Cook Wilson, in the Gottinger Gelehrte Anzeigen, already showed that for linguistic as well as doctrinal reasons lines 11b 10–15 cannot be by Aristotle. Minio-Pauluello has shown that, for the same reasons, the following lines, 11b 15–16, also are not by Aristotle.“] V současnosti převažující náhled na autenticitu *Kategorií* je pozitivní a ani v této práci nebude nadále problematizován.

Kromě nejistoty ohledně autenticity textu se vyskytují i interpretační obtíže založené na nekoherenci *Kategorií* s ostatními Aristotelovými texty: „Odlišnost nauky *Kategorií* od jiných spisů se vykládá buď historicko-geneticky, tj. s ohledem na údajný vývoj autorova myšlení [Hellmut Flashar, Hans Joachim Krämer], anebo jsou rozdíly nahlíženy jako různé aspekty téže nauky [Klaus Oehler]. Jinou možností je předpokládat záměrnou změnu perspektivy s ohledem na kontext promluvy a jejího publika.“ [JINEK, J. *Úvod ke Kategoriím*, s. 8–9. Text v hranatých závorkách v této citaci jsou jména vybraná z obsahově širších poznámek pod čarou, jejichž původním autorem je J. Jinek.]

100 „Tradiční otázkou, která se v případě Aristotelových kategorií nabízí, je, čeho se vlastně tato klasifikace týkala. Aristotelés přijímá teorii významu, podle které slova konvenčně označují pojmy, ty pak následně označují objekty ve světě (De Int. 16a3). Přirozeně tak předmětem klasifikace může být oblast lingvistická, slova, nebo naopak oblast ontologická, jsoucna, která jsou slovy označována.“ [VACURA, M. *Systém kategorií u Aristotela*, s. 4.]

101 Podle Simplikia není spis ani o jedné oblasti výlučně. Jazykovou interpretaci preferuje Boëthius. V současném bádání se vědci zatížení na jazykový výklad nezaměřují na samotný jazyk, ale přesouvají důraz na zkoumání možností logického vypovídání, struktury logického jazyka a problematiky pojmu. Takoví jsou např. Ingo W. Rath, Karel Berka, Michael R. Baumer. To, že kategorie by byly rody predikátů, tvrdil Otto Appelt. Gramatické hledisko je stěžejní pro Friedricha Adolfa Trendelenburga. Naopak ontologický výklad preferuje např. Augustinus, Franz Brentano, John L. Ackrill. Ontologický výklad s důrazem na to, že se jedná o pojmy vztahující se k realitě, např. Bonitz a Brentano. [Srov. JINEK, J. *Úvod ke Kategoriím*, s. 14–17.]

102 Srov. FREDE, M. *Essays in Ancient Philosophy*, s. 29–30.

103 V první kapitole nás Aristotelés seznamuje s rozdíly pojmenování v rozmluvě, která má však za předmět reálná jsoucna, ve druhé kapitole rozlišuje reálná jednotlivá jsoucna a to, jak se o nich mluví, jak se pojmají, a až později přistupuje ke konkrétnímu dělení rodů pojímaných jsoucen.

104 JINEK, J. *Úvod ke Kategoriím*, s. 18–19.

105 „Zdají se však převažovat interpretace, které chápou kategoriální dělení jako primárně ontologicky motivováno, přičemž připouštějí, že Aristotelés někdy za tímto účelem provádí analýzy spíše lingvistické povahy, na základě svého přesvědčení o jejich ontologické relevanci.“ [VACURA, M. *Systém kategorií u Aristotela*, s. 4.]

Co se týče názvosloví, *kategorie* běžně označují nějaké vnitřní členění jednoho systému podle určitého kritéria nebo podle kombinace takových kritérií. Aristotelés zvláště vymezuje podstatu jako první substanci a dalších devět kategorií jsou různé druhy akcidentů.¹⁰⁶ E. J. Lowe svou ontologii čtyř prvků nazývá *čtyř-kategoriální ontologií* a podobně čtyř-kategoricky vidí i Aristotelovu ontologii.¹⁰⁷ Vzhledem k rozdílnému pojetí obou předmětů těchto *kategorií* je žádoucí se u Aristotela držet úzu, podle něhož je kategoriemi oněch deset typů jsoucenc, kdežto pro *entity* v jeho ontologickém čtverci užívat termínu *kvazi-kategorie*. Výraz „entity“ nebude užíván záměrně, neboť pod entitami se standardně myslí jsoucna, ale u Aristotela není výklad těchto kvazi-kategorií jednoznačný.

4.2 O Metafyzice

Uspořádání *Metafyziky* není Aristotelovým dílem, což nám z interpretačního hlediska umožňuje pracovat i s tímto aspektem. „Podle rukopisů má *Metafyzika třináct knih s dodatkem za knihou první, tzv. a* [sic]¹⁰⁸ *elaton. Ve vydání však bývá zvykem označovat tento dodatek jako knihu druhou, takže potom sbírka obsahuje čtrnáct knih.*“¹⁰⁹ Knihy bývají označeny číselně, nebo písmeny řecké abecedy s tím, že alfa je majuskule i minuskule, ostatní písmena pouze majuskule. Celý svazek má za cíl najít předmět teologie, tedy prvního hybatele. Aristotelova metoda spočívá v tom, že nejprve vysvětlí některé pojmy a na základě jejich rozboru zúžit pole jejich možné interpretace a jejich kontextuálního spojení. Důsledným rozbohem toho, co vše pojmu náleží, se Aristotelés dobírá pravd o světě.

Text vykazuje známky nedokončenosti, jednotlivé úseky jsou nepropracované, ale jednotlivé knihy jsou s největší pravděpodobností editorskou prací Aristotela.¹¹⁰ Pořadí jednotlivých knih je předmětem sporu. Například kniha 13. odkazuje na to, že teprve budou následovat knihy o podstatě, a i obsahem je bližší prvním kapitolám, přesto je umístěná až v závěru svazků.¹¹¹ Celkově nemáme přehled o tom, v jakých částech života Aristotelés jednotlivé knihy psal, nebo opravoval.¹¹²

Vzhledem k obsahu *Metafyziky* a *Kategorií* se nabízí otázky spojené se soudržností Aristotelovy nauky, zejména pak pojetí v substance. Obecně se má za to, že teorie substance v *Metafyzice* je revidovaná oproti té v *Kategoriích*.¹¹³ Jinek předkládá následující problém: „*Obtížnou otázkou pro studium Kategorií zůstává vztah ontologické nauky předkládané v Kategoriích a obecné Aristotelovy ontologie známé z jiných spisů, zejména Metafyziky. Problém se týká hlavně otázky ontologické priority, jež je v Kategoriích prisouzena jednotlivině pod označením první podstaty, zatímco v Metafyzice náleží formě či tvaru (εἶδος, μορφή) věci, která je označena jako první podstata a oproti konkrétní smyslové jednotlivině (συνόλον) je jsoucností (οὐσία) v nejsilnějším smys-*

106 Blíže k akcidentům v kap. 4.3.4 Akcident.

107 Právě kvůli ontologickému čtverci označuje Lowe Aristotelovu ontologii jako *čtyř-kategoriální ontologii*. [Srov. LOWE, E. J. *A neo-Aristotelian substance ontology*.] V kontextu ontologických diskuzí se Aristotelova ontologie vnímá tímto prizmatem poměrně neproblematicky a můžeme se setkat i s alternativní názvy, například *ontologie čtyř tříd* [Srov. VACURA, M. *Systém kategorií u Aristotela*, s. 4.], nebo *čtyř-složkový systém* [Srov. STUDDTMANN, P. *Aristotle's Categories* [online].].

108 Na místě by mělo být „α“.

109 KRÍŽ, A. *Úvod a Poznámky*, s. 26.

110 Srov. tamtéž, s. 26–27.

111 Srov. tamtéž, s. 470.

112 Srov. SHIELDS, CH. *Aristotle's Philosophical Life and Writings*, s. 10–11.

113 Srov. tamtéž, s. 11.

lu.¹¹⁴ Zatímco v *Kategoriích* Aristotelés nepracuje s hylemorfickou povahou substancí, v *Metafyzice* ano. To se pak odráží i v tom, že předmětem *Kategorií* je substance, tedy první podstata, kdežto v *Metafyzice* Aristotelés ztotožňuje podstatu s formou substance.¹¹⁵ Z hlediska interpretace je proto sporné, zda je Aristotelova koncepce konzistentní, nebo zda ontologická priorita náleží celé substanci, nebo formě. Vzhledem ke spornosti výkladu této otázky se zdržím soudu. Přihlédnu pouze k faktu, že forma může existovat pouze v substanci, proto je vposledku celá nauka o substanci nebo o tom, jaká substance je.

4.3 Ontologický čtverec

Z knihy *Kategorie* je pro nás stěžejní tzv. ontologický čtverec. Také je to jediné místo, kde můžeme takový přehled nalézt. Jedná se o čtyři ontologické kvazi-kategorie a jejich vlastnosti, které Aristotelés uvádí ve druhé kapitole:¹¹⁶

„Z toho, co se říká, se něco říká ve spojení, něco bez spojení. Ve spojení se říká např. člověk běží, člověk vítězí, bez spojení např. člověk, dobytče, běží, vítězí.

Z toho, co jest, se [1] jedno říká vzhledem k nějakému podkladu, avšak v žádném podkladu není; např. člověk se říká vzhledem k podkladu, tedy určitému člověku, avšak v žádném podkladu není.

[2] Druhé je v podkladu, avšak vzhledem k podkladu se neříká – <tím, co je> v podkladu, míním to, co v něčem jest ne jako část, ale co nemůže být odděleně od toho, v čem jest –, např. určitá znalost písma je v podkladu, totiž v duši, ale vzhledem k žádnému podkladu se neříká; také určitá světlost je v podkladu, totiž na těle – neboť každé tělesné zbarvení je na nějakém těle –, ale neříká se vzhledem k žádnému podkladu.

[3] Třetí se jak říká vzhledem k nějakému podkladu, tak v něm jest. Např. vědění je v podkladu, totiž v duši, a také se říká vzhledem k podkladu, totiž znalosti písma.

[4] Čtvrté není ani v podkladu, ani se vzhledem k podkladu neříká, např. určitý člověk či určitý kůň. Nic takového totiž není ani v podkladu, ani se vzhledem k podkladu neříká.

Zkrátka to, co je nedělitelné a počtem jedno, se neříká vzhledem k žádnému podkladu. Ale nic nebrání tomu, aby něco z toho, co je nedělitelné a počtem jedno, bylo v podkladu. Určitá znalost písma je totiž v podkladu.¹¹⁷

114 JINEK, J. *Úvod ke Kategoriím*, s. 39–40.

115 Srov. ROBINSON, H. *Substance* [online].

116 ARISTOTELÉS. *Kategorie*, 1 a17–b9.

117 Tamtéž, 1 a17–b9.

V úvodu citace se Aristotelés vyjadřuje k předmětu zkoumání, pro které používá spojení „to, co jest“. Jinek upozorňuje na to, že v kontextu textu se pravděpodobně nejedná o vymezení v rámci toho všeho, co *je*, oproti tomu, co *se říká*, protože i v ontologickém čtverci jde o jména, označující věci.¹¹⁸ Přehledně jsou tyto kvazi-kategorie v *Tabulce 1* níže.

	říká se ¹¹⁹ vzhledem k podkladu (καθ' ὑποκειμένου λέγεται)	neříká se vzhledem k podkladu (καθ' ὑποκειμένου δὲ οὐδενὸς λέγεται)
je v podkladu (ἐν ὑποκειμένῳ ἐστίν)	obecný akcident [3]	jednotlivý akcident [2]
není v podkladu (ἐν ὑποκειμένῳ δὲ οὐδενί ἐστι)	substanciální obecnina [1]	substanciální jednotlivina [4]

Tabulka 1

To, že něco *je v podkladu* znamená, že mu není umožněno bytí o sobě a musí existovat (inherovat) v něčem jiném. Typicky se jedná v soudobé terminologii o akcidenty. V případě jiných typů ontologií¹²⁰ by se mohlo využít i poměrově odpovídajících termínů modus, vlastnost, nebo tropus. Kupříkladu mám-li na obličeji pigmentovou skvrnu, tato skvrna se nemůže vyskytovat sama o sobě, musí v něčem inherovat, v tomto případě ve mně. Naproti tomu *nebýt v podkladu* znamená, že daná věc nepotřebuje ke svému bytí inherenci v jiné kvazi-kategorii, v níž by se musela vyskytovat.¹²¹ V případě jednotlivin se jedná o *substance*, také označované jako věci, nebo individua. V případě obecnin se jedná o *substanciální obecniny* nebo též druhé podstaty, esenciální univerzálie, druhy (nebo také rody). O *tom, co se říká* nebo *neříká vzhledem k podkladu* platí, že to, co se říká, je pojem,¹²² který vyjadřuje obecninu, kdežto to jsoucí je jsoucí, tedy jednotlivé a nemůže se samo o sobě říkat. Následující kapitoly budou věnovány jednotlivým kvazi-kategoriím. Vzhledem k tomu, že je Aristotelés v *Metafyzice* nepopisuje systematicky a dále v *Kategoriích* též ne, bude se jednat o jejich vysvětlení na základně neucelených informací z obou těchto knih. I z toho důvodu budu věnovat pozornost některým pojům, které mohou být směřovány, neboť díky takovému vyjasnění dojdeme snáze k určení jednotlivých kvazi-kategorií. Konkrétně se bude jednat tyto o pojmy: podstata, podklad, bytnost, forma, obecnina, pojem.

118 Srov. JINEK, J. *Úvod ke Kategoriím & Poznámky ke Kategoriím*, s. 132.

119 Tam, kde Jinek používá ve svém překladu „říkat se vzhledem k“ se standardně můžeme setkat s formulí „vypovídat o“. Pro vysvětlení Jinkových argumentů pro jeho překlad viz. tamtéž, s. 132.

120 Podle různé pozice na škále realismus – nominalismus.

121 O závislosti obecnin na jednotlivinách blíže v kap. 4.3.2 Substanciální obecnina.

122 Ve vlastním smyslu toho, co se Aristotelés snaží postihnout, se nejedná o jednotlivá jazyková vyjádření – tedy slova. *To, co se říká*, je vlastně *to, co se vypovídá*. Podobně jako kategorie jednotlivých rodů jsou to, co se vypovídá o jednotlivinách, nikoliv jednotlivá slova.

4.3.1 Podstata (substance)

Dříve, než se začneme věnovat otázce samotné první substance, musíme si osvětlit rozdíl mezi pojmy *podklad*, *hypokeimenon* (ὑποκείμενον) a *podstata*, *úsia* (οὐσία), které mohou oba zdánlivě označovat substanci. Ačkoliv lze v *Kategoriích* vidět tendenci tyto pojmy směřovat,¹²³ můžeme si všimnout jistých nuancí. Podkladem je v tomto spise to, co slouží jako báze pro něco jiného, ať už se jedná o podklad pro akcidentální bytí, nebo podklad ve smyslu látky v možnosti pro skutečnost¹²⁴, nebo podklad bližšího určení pro vypovídání obecnějšího rodu (jako je tomu v případě vypovídání 'vědění' o 'znalosti písma').¹²⁵ Naproti tomu podstata má u Aristotela mnohem užší význam, omezený prakticky pouze na substance. „Podstatou v nejsvrchovanějším, prvním a v nejsilnějším smyslu se míní to, co se neříká ani vzhledem k nějakému <jednotlivému> podkladu, ani v něm není, např. určitý člověk, nebo určitý kůň.“¹²⁶ V toto určení jednotlivý akcident nespadá a v tomto kontextu se tedy význam slova *úsia* nepřekrývá s významem slova *hypokeimenon*. Za podklad sice slouží to, co se může vztahem vypovídání určovat, ale podstatou je výlučně to, co je samo o sobě (tedy nemá své bytí v jiném) a je také tím, o čem můžeme vypovídat.¹²⁷

Otázka knihy 7. (Z) *Metafyziky* zní, co to je podstata?¹²⁸ Podstatou se označuje to, co je.¹²⁹ Jenže ne vše, co je, lze označit za podstatu. „co asi je podstata; je to, co se ne vypovídá o podmětu, nýbrž o čem se vypovídá jiné. [...] Neboť se zdá, že především podstatě náleží, že je něčím odloučeným a tímto zde.“¹³⁰ Tedy to, co nemůže být odloučené od podstaty (akcidenty)¹³¹ a co není přirozeně o sobě, není podstatou.¹³² Aristotelés popisuje, že podstatou se nazývají jednoduchá *tělesa i jejich části*, dále *příčina*¹³³ bytí

123 „[Podklad], jenž bude od Cat. 5 [Kategorie 5. je o podstatě, a touto kapitolou se počínají řešit jednotlivé kategorie.] *chápán výhradně jako první podstata, tedy jako princip.*“ [JINEK, J. *Úvod ke Kategoriím & Poznámky ke Kategoriím*, s. 136.] Jinek zároveň upozorňuje na to, že tyto dva pojmy jsou v *Kategoriích* ekvivalentní právě až na výjimku v druhé kapitole. V textu následujícím po kapitole 2. se význam „podkladu“ omezí na význam „podstaty“. [Srov. tamtéž, s. 145.]

124 V Aristotelově ontologii se rozlišuje reálné a skutečné bytí. *Reálné bytí* mohou mít skutečná i pomyslná jsoucná (příčemž pomyslnými jsoucný Aristotelés myslí např. matematická jsoucná). *Skutečné bytí* patří tomu, co existuje v realitě a je schopno vstupovat do kauzálních vztahů.

125 Tuto rozmanitost užití pojmu „podklad“ zdůrazňuje i Jinek: „Výraz *ὑποκείμενον* překládáme jako „podklad“ s cílem vyjádřit podvojnou jednotu tohoto výrazu, jež je v *Kategoriích* ve hře: *jednak jako podkladu vypovídání v (souznačné) následnosti jednotlivce, druhu a rodu, jednak jako podkladu pro bytí nesamostatného (tj. nesubstanciálního) jsoucná.*“ [Tamtéž, s. 132.]

126 ARISTOTELÉS. *Kategorie*, 2a 11–13.

127 V tom ohledu, že podklad i podstata jsou tím, co je určované, jsou si podobné. Podmět nebo podklad (*hypokeimenon*) je podstatou, je něčím určitým a je tím, o čem se vypovídá ostatní, kdežto on sám se nevypovídá. [Srov. ARISTOTELÉS. *Metafyzika*, kniha 7. (Z), kap. 1.–3.]

128 Mezi vědci nepanuje shoda v tom, jaká je přesně Aristotelova odpověď na tuto otázku v sedmé knize *Metafyziky*. Je tedy také sporné, zda vůbec tato kapitola má nějaký závěr, natož zda je jednoznačný. [Srov. FERREJOHN, M. *The Definition of Generated Composites in Aristotle's Metaphysics*, s. 291.]

129 Srov. ARISTOTELÉS. *Metafyzika*, 1028a 14–16. „A již odedávna a také v přítomné době stále opakovaná a nikdy dostatečně nerozřešená otázka, co je jsoucná, neznamená nic jiného než otázku, co je podstata.“ [Tamtéž, 1028b 2–3.]

130 Tamtéž, 1029a 8–29.

131 „Vždyť vlastnosti nemohou být dříve než podstata, ani pojmově, ani časově, ani vznikem; byly by totiž odlučitelné.“ [Tamtéž, 1038b 27–28.]

132 Srov. tamtéž, 1028a 22–27.

133 Co se týče příčiny jako podstaty: příčinou všeho bytí je první hybatel a příčinou jsoucen majících účel (τέλος) je pak bytnost. [Srov. tamtéž, 1041a 27–33.] Bytnost je příčinou z toho důvodu, že se ptáme, proč je látka *to a to*. [Srov. tamtéž, 1041b 6–7.] „Hledáme tedy příčinu látky [a tou je forma], jíž látka je něčím, a tento tvar [forma] je podstata. [Tamtéž, 1041b 7–8.] „To však je pod-

obsažená v tom, co se nevypovídá o podmětu.¹³⁴ Části obsažené v podstatách se nazývají podstatami, protože bez nich se jednotlivina rozpadá. Bytnost, *to ti én einai* (τὸ τί ἦν εἶναι) jako příčina jednotliviny je podstatou, přičemž výměř, *logos* (λόγος)¹³⁵ bytnosti tvoří její pojem.¹³⁶ Proto se za podstatu označuje jednotlivina i její bytnost, tedy forma, *eidos* (εἶδος):¹³⁷ „o podstatě [se] mluví v dvojím smyslu, (a) jednou jako o posledním podmětu, jenž se již nevypovídá o jiném a jenž je o sobě jsoucí jednotlivinou a odloučený, a (b) za druhé je podstatou podoba a tvar [forma] každé věci.“¹³⁸

Jestliže jsou podstaty vymezeny jako jednotliviny a jejich formy, proč je třeba substanci od formy rozlišovat a jak se vůči sobě mají?¹³⁹ „Ježto celek a pojem jsou odlišnými podstatami – rozumím tomu tak, že podstatou je jednak pojem spojený s látkou, jednak pojem vůbec –, náleží těm v prvním významu zánik, poněvadž také vznik, kdežto u pojmu tomu tak být nemůže.“¹⁴⁰ Zde Aristotelés mluví o jednotlivině (což je pojem spojený s látkou) a formě (v tomto případě vyjádřené pojmem). Pojem, *logos* (λόγος) sice není formou, ale to, co je forma, se vystihuje pojmem. Forma, která je ve spojení s látkou, je jednotlivinou, kdežto forma pojatá pojmem nemá vznik a zánik, protože není substancí. „Pojem totiž není možný ve spojení s látkou, neboť látka je něco neurčitěho, je však možný z hlediska první podstaty, tvaru [formy], jako například u člověka pojem duše. Neboť podstata je tvar, jenž je v látce, a jeho spojení s látkou nazývá se pak také podstatou.“¹⁴¹ Látka je něčím neurčitým a teprve jejím spojením s formou vzniká nějaké určité *toto*, tedy jednotlivá substance. Podstatou se pak nazývá ona forma, která nevzniká o sobě, ale jednotlivina vzniká sjednocením formy a látky – tehdy je nějakým určitým *toto*, které také nazýváme podstatou. Formy neexistují odděleně od jednotlivin a jednotliviny se od sebe liší právě látkou, pokud jsou téhož druhu.¹⁴²

Jakým způsobem se k sobě má výměř, substance a její forma? *Výměř*¹⁴³ se týká jednotlivin a druhu.¹⁴⁴ Je to pojem skládající se z rozdílů,¹⁴⁵ přičemž poslední rozdíl je formou a tedy podstatou.¹⁴⁶ To, čím substance je, je dáno její formou, která je podstatou a též se u substancí nazývá *bytností*.¹⁴⁷ Proto „*prvotní a prostý výměř a bytnost ná-*

*stata každé <věci>; neboť je to první příčina <jeho> bytí.“ [ARISTOTELÉS. *Metafyzika*, 1041b 28–29.]*

134 Srov. tamtéž, 1017b 15–17.

135 Pojem *λόγος* je možné překládat různými způsoby, mimo jiné jako „výměř“, tedy definice věci, a „pojem“.

136 Srov. ARISTOTELÉS. *Metafyzika*, 1017b 23–24.

137 Rozlišení *bytnosti a formy* se budu věnovat až v následující kapitole.

138 Tamtéž, 1017b 23–26. Podstatou je standardně myšlena substance, ale v této práci budu oba termíny rozlišovat, protože pod substancí míním pouze jednotlivinu.

139 „Poznamenali jsme také, že bytnost a jednotlivina je mnohdy totéž, jako u prvních podstat například křivost a být křivostí, je-li první podstatou. První podstatou rozumím, že se nevypovídá jako to, co je v jiném a v podkladu jako látce.“ [Tamtéž, 1037 a34–b4.] Nebo též: „U prvotních věcí, o nichž se mluví jako o věcech o sobě, bytnost a věc jsou totéž.“ [Tamtéž, 1031b 5–6.]

140 Tamtéž, 1039b 20–24.

141 Tamtéž, 1037a 27–31.

142 Srov. tamtéž, kniha 7. (Z), kap. 8.

143 *Výměř* je definice věci, nemusí být pouze z jednoho pojmu, ale jako celek je pojmem, například u člověka je výměř 'živočich rozumový'. Bytnost se určuje výměřem.

144 Srov. ARISTOTELÉS. *Metafyzika*, 1036a 29.

145 Srov. tamtéž, 1038a 9.

146 Srov. tamtéž, 1038a 26–27. Přičemž platí, že podstata je v Metafyzice primární: „První se vypovídá sice mnoha způsoby, ale podstata je v každém smyslu nejprvnější (a) pojmově, (b) poznatkově i (c) časově.“ [Tamtéž, 1028a 33–34.]

147 Srov. tamtéž, kniha 8. (H), kap. 3.

ležejí podstatám.¹⁴⁸ V tomto ohledu se jedná o podstatu nikoliv ve smyslu jednotliviny, ale formy, protože o jednotlivých věcech totiž není výměru, ani důkazu, neboť to, co zaniká, se vymyká poznání těch, kdo mají vědění.¹⁴⁹ Jednotlivá podstata se proto nazývá podle formy, která se vystihuje výměrem, a takto se vůči sobě mají.¹⁵⁰

Aristotelés také zavádí termín *druhé podstaty*. Zatímco *první podstata* označuje jednotliviny, a to nikoliv jednotlivé akcidenty, druhá podstata označuje „to, v čem se jakožto v druhých vyskytují ony podstaty v prvním smyslu, tedy druhy i rody těchto druhů.“¹⁵¹ To znamená substanciální obecniny, tedy druhové a rodové formy. Za podstatu ve vlastním smyslu ale považujeme první podstaty.¹⁵²

4.3.2 Substanciální obecnina

Ačkoliv se tato kapitola zaměřuje na substanciální obecniny, to, co o nich platí, platí i pro akcidentální obecniny. Proto v této kapitole rozlišuji pojmy substanciální obecnina, akcidentální obecnina a obecnina – která se vztahuje k obojímu typu obecnin. Obecniny jsou též nazývány druhé podstaty (viz výše). Podle Aristotela neexistují takové obecniny, které by nebylo možné říkat neboli vypovídat o nějaké existující jednotlivině. To také znamená, že existence obecnin je podmíněna existencí jednotlivin.¹⁵³ Zároveň neplatí, že zánikem jedné jednotliviny určitého druhu by zanikala příslušná obecnina, pakliže daná jednotlivina není poslední svého druhu. Obecniny totiž samy nejsou v individuích, nejsou v podkladu.¹⁵⁴ Pro obecninu platí, že není reálně aktuálně v mnohém, neboť to by byla v mnohém přítomná i svou obecností, což je nemožné.¹⁵⁵

Obecniny se vztahují k podstatám vypovídáním. Ta definice¹⁵⁶, již je obecnina nositelkou, se totiž vypovídá o podstatách. Podobně jméno, jež ji označuje, se stejnojmenně vypovídá o podstatě.¹⁵⁷

Obecnina je *takovost* věci, nikoliv její jednotlivost a výskyt.¹⁵⁸ Jednotlivost věci je totiž určená její látkou: „Určitou látku má totiž všechno to, co není o sobě bytostí a druhem, ale je tímto zde.“¹⁵⁹ Obecnině totiž náleží společnost, která se s jednotlivostí

148 ARISTOTELÉS. *Metafyzika*, 1030b 5–6.

149 Srov. tamtéž, 1040a 2–4.

150 Srov. tamtéž, 1032a 16–26. Proto platí, že: „podstata je pro bytí primární instancí, na níž lze jaksi prolepticky předvést tři hlavní ontologické zákonitosti (vztah jména a bytí, vztah obecného a jednotlivého a souvislost jednotliviny, druhu a rodu) jež však současně mohou být odvozeně platné i pro kategorie další [...]“ [JINEK, J. *Úvod ke kategoriím & Poznámky ke kategoriím*, s. 124.]

151 ARISTOTELÉS. *Kategorie*, 2a 14–16. „Právem se vedle prvních podstat mluví jako o druhých podstatách pouze a jedině o druhých a rodech. Z toho, co se vypovídá, jen ony totiž ozřejmují první podstatu [...]“ [Tamtéž, 2b 29–31.]

152 „Terminologické rozlišení mezi prvními a druhými podstatami jinde u Aristotela nenacházíme.“ [JINEK, J. *Úvod ke kategoriím & Poznámky ke kategoriím*, s. 145.]

153 „Kdyby tedy nebylo prvních podstat, nebylo by možné, aby bylo cokoli z toho ostatního.“ [ARISTOTELÉS. *Kategorie*, 2b 5–6.] V tomto bodě se Lowe shoduje s Aristotelem. Lowe tento způsob bytí univerzální v ontologii nazývá imanentním realismem. Blíže k tomuto tématu v kapitolách věnovaných Loweově ontologickému systému.

154 Srov. tamtéž, 3a 10–15.

155 „Mimoto jedno nemůže být zároveň mnohonásobně (pollaché), kdežto společně je mnohonásobně a zároveň.“ [ARISTOTELÉS. *Metafyzika*, 1040a 25–26.]

156 Neboli výměr.

157 „[U] toho, co se říká vzhledem k podkladu, se nutně vypovídá o podkladu jak jméno, tak výměr.“ [ARISTOTELÉS. *Kategorie*, 2a 19–21.]

158 Srov. ARISTOTELÉS. *Metafyzika*, 1039a 16.

159 Tamtéž, 1037a 1–2. Nesourodě s tímto výrokem se Aristotelés vyslovuje tehdy, když tvrdí, že určitá látka naopak náleží obecninám. „Člověk však, kůň a to, co se vypovídá o jednotlivině, ale všeobecně, není podstatou, nýbrž celkem, který se skládá z tohoto určitého pojmu a z této určité látky jako

vylučuje: „Zdá se totiž, že je nemožné, aby podstatou bylo něco, co se vypovídá obecně. Neboť první podstata je vlastní jednotlivé věci a něčím, co nepřísluší jinému, kdežto obecně je společné; neboť obecně se nazývá, co může příslušet více věcem.“¹⁶⁰

Co to ale obecniny jsou? U Aristotela je vícero adeptů na úlohu obecnin: pojem, *logos* (λόγος), forma, *eidos* (εἶδος), nebo bytnost, *to ti én einai* (τὸ τί ἦν εἶναι). Forma a bytnost totiž mohou být obecně pojaté a pojem pojímá to obecné. Následující odstavce proto věnují zmíněným adeptům s důrazem na jejich vymezení a případný vztah k tomu, co je obecné.

Pojem: Pojem vystihuje podstatu, tedy *takovost* věci, a obecniny označují podstatu. Pojmům stejně jako obecninám náleží vlastnost *společnosti*.¹⁶¹ Pojmem se tedy musí pojímat něco obecného, jednotlivé kvůli látce¹⁶² ani pojímat nemůžeme: „Avšak není již výměru <sploženého> celku, například tohoto jednotlivého kruhu nebo jednotlivé věci, ať smyslové nebo pomyslné [...]“¹⁶³ Jsou to proto formy, které jsou uchopovány pojmy. Forma věci, individualizovaná látkou, totiž zůstává druhovou formou, kterou zachycují obecniny.¹⁶⁴ Což Aristotelés popisuje například při vnímání věci: „Zrak vidí mimochodem barvu vůbec [obecnou], protože ta ona barva určitá, kterou vidí, je také barvou vůbec, a podobně to a to alfa [konkrétní, jednotlivé písmeno alfa], kterým se právě zabývá jazykozpytec, náleží pod alfa vůbec.“¹⁶⁵

Ona společnost pojmu plyne z toho, co vlastně zachycuje. Pokud jednotliviny zbavíme skutečnosti (a tedy látky), nemůžeme poznat, zda jsou existující či ne – což je z toho důvodu, že je poznáváme obecným pojmem.¹⁶⁶ Jak to, že potom pojem může být jedním a zároveň společným? Jednota pojmu totiž nesouvisí s tím, že pojem pojímá něco společného, obecného. Jednota pojmu vystihuje to, že pojem jako definice věci je nedělitelný.¹⁶⁷

Forma: Co přesně obecným pojmem ze substance uchopujeme? Aristotelés používá výrazů „forma“ a „bytnost“ pro podstatu věci. Ačkoliv se tyto dva pojmy leckdy směšují,¹⁶⁸ jejich význam se liší. O formě Aristotelés tvrdí, na rozdíl od obecniny,

obecnina nebo jako druh. [...] Jsou tedy části jak druhového tvaru – druhovým tvarem (eidos) však míním bytnost –, tak celku (synolon), který se skládá z tvaru a látky samé. Ale částmi pojmu jsou jen části druhového tvaru, pojem je však pojmem něčeho obecného; neboť být kruhem a kruh a být duší a duše je totéž.“ [ARISTOTELEŠ. Metafyzika, 1035b27–1036a2.] Je tomu tak proto, že pojmy obsahově zahrnují určitou látku, ale nejedná se o látku individuální, z které jsou jednotliviny.

160 Tamtéž, 1038b 9–12.

161 „Pojem je tedy společný.“ [Tamtéž, 1040b.]

162 „Látka je však o sobě nepoznatelná.“ [Tamtéž, 1036a 9–10.]

163 Tamtéž, 1036a 2–4.

164 „Jistě <věc a bytnost> jsou nejen jedno, nýbrž také jejich pojem (logos) je totožný, jak je zjevno z toho, co bylo řečeno.“ [Tamtéž, 1031b 32–1032a 2.]

165 ARISTOTELEŠ. Aristotelova Metafyzika, 1087a 15–22.

166 Srov. ARISTOTELEŠ. Metafyzika, 1036a 6–13.

167 Výměr věci, tedy její definice, je tvořena pojmy. Někdy i dvouslovné vyjádření (dvounohý živočich) je výměrem jedné věci a tento výměr má jednotu celku. Výměr je totiž určení rodu a rozdílů (diferencí). Tedy „výměr je pojmem skládajícím se z rozdílů.“ [Tamtéž, 1038a 9.] Počítají se samozřejmě až rozdíl poslední, které věc nejbližší určují a nepřipouští již dalšího dělení při jejím určení. Tento poslední rozdíl je podstatou věci, výměrem, formou. [Srov. tamtéž, kniha 7. (H), kap. 12.] O jednotě pojmu Aristotelés říká: „Dále se jedním nazývá všechno, při čemž se pojem (logos), vyjadřující bytnost, nedá odloučit od jiného, jenž vysvětluje bytnost věci; neboť o sobě lze každý pojem rozložit.“ [ARISTOTELEŠ. Metafyzika, 1016a 33–35.]

168 „Tím, co věc je, je skrze tvar [formu]. Proto se někdy bytnost pokládá za totožnou s tvarem.“ [KŘÍŽ, A. Úvod a Poznámky, s. 421.]

že je podstatou.¹⁶⁹ To, co vymezuje poslední rozdíl, je výměr věci, podstata věci.¹⁷⁰ Poslední rozdíl je formou věci.¹⁷¹ „Tvar [forma] znamená spíše jakost, není jednotlivé toto a určité, nýbrž z toho a toho působí se vznik a tvoří se takové a takové; a když je vytvořeno, je to a to takové a takové.“¹⁷² Můžeme říci, že ona forma¹⁷³ věci je příčinou bytí věci.

Bytnost¹⁷⁴: Bytnost si je s formou v lecčems podobná. Aristotelés je obě nazývá příčinou věci z logického hlediska, a to příčinou účelovou v případě vznikajících a zánikajících věcí;¹⁷⁵ obě jsou příčinou látky, kteroužto se látka stává něčím určitým, tedy formálními příčinami.¹⁷⁶ Bytnost a forma jsou v tomto případě stejné a co do bytí druhovou formou taktéž: „[...] druhovým tvarem (eidos) však míním bytnost [...]“¹⁷⁷ Bytnost je to, čím věc je.

Bytnost je esenciální určení věci a v tomto ohledu se překrývá s tím, co je to forma věci, neboli esenciální forma věci. Nicméně je i akcidentální forma, tedy forma případku. I akcidenty mají své definice a nutně jsou také formou, tedy aktualizací, v jejich případě substance. Z následujících Aristotelových slov se zdá, že bytnost věci je pouze její esenciální určení a nevztahuje se na akcidenty: „[...] každá jednotlivá věc a bytnost jsou totéž, nikoliv mimochodem, a to proto, že mít vědění o jednotlivé věci je tolik co znát její bytnost, takže oboje by nutně bylo jedno i z hlediska odloučenosti. O tom však, co se vypovídá mimochodem, například vzdělané nebo bílé, nelze tvrdit, že by s ním bytnost byla totožná, poněvadž to znamená dvojí. Neboť bílé je to, na čem se tento případek vyskytuje, i případek sám, takže v jistém smyslu bytnost je s ním totožná, v jiném nikoliv. Neboť být člověkem a být bílým člověkem není totéž, totožnost je jenom ve vlastnosti. [...] U toho, co se vypovídá mimochodem, zdá se arci, že bytnost je něco jiného, například bílý člověk je něco jiného než být bílým člověkem. Neboť kdyby to bylo totéž, bylo by také totéž být člověkem a být bílým člověkem.“¹⁷⁸

Čím jsou obecniny: Čím nakonec jsou ony obecniny, které se vypovídají o něčem a nejsou v podkladu? Z *Metafyziky* nelze konkrétně vyčíst, jaká je povaha a ontologický status obecnin. Obecniny nemají své samostatné reálné bytí¹⁷⁹ mimo jednotliviny,¹⁸⁰ jaké

169 Srov. ARISTOTELÉS. *Metafyzika*, 1041b 7–8.

170 Srov. tamtéž, 1038a 19–20.

171 Srov. ARISTOTELÉS. *Metafyzika*, 1038a 27–28.

172 Tamtéž, 1033b 22–24.

173 Zdá se, že výrazy tvar, *morfé* (μορφή) a forma, *eidos* (εἶδος) se používají zaměnitelně, snad jen že tvar se častěji v textu vyskytuje i tehdy, chce-li Aristotelés říct, že něco nějak vypadá, má nějaký fyzický tvar (který je samozřejmě odvozen od formy).

174 Bytnost, *to ti én einai* (τὸ τί ἦν εἶναι), neboli bytostné určení věci. V pozdější tradici se používá slovo *quiddita*, *quidditas*, nebo-li *cost* věci, nebo také *esence* věci – to, čím věc je.

175 Srov. ARISTOTELÉS. *Metafyzika*, 1041a 25–33 & Srov. tamtéž, 1015a 5–12.

176 Srov. tamtéž, 1041b 7–8. & Kromě ostatních tří příčin (z čeho věc vzniká, prostřednictvím čeho věc vzniká, kvůli čemu věc vzniká) je příčina formální fixována jako „to, podle čeho věc vzniká“, odtud také pojem *vzoru*. Forma v tomto případě lze chápat jako bytnost, tedy *cost*; nebo *morfé* (μορφή), formu v látce; tvarovost věci vůbec; nebo jako pojem, kterým rozum uchopuje formu. [Srov. VLČEK, M. *Aristotelovo pojetí filosofie a postavení problematiky pohybu v jeho rámci* [online].]

177 ARISTOTELÉS. *Metafyzika*, 1035b 32–33.

178 Tamtéž, 1031b 19–28 a 1031a 19–22.

179 „Z toho, co bylo řečeno, vyplývá, že v plném smyslu slova si pouze substance zasluhuje být označena jako „jsoucí“, pokud se jedná o bytí „o sobě“, kdežto vše ostatní je jsoucím „skrze jiné“, tedy „jsoucím skrze substanci“.“ [REALE, G. *The Concept of First Philosophy and the Unity of the Metaphysics of Aristotle*, s. 123–124. Originální text: „From all that we have said, then, the results are clear, only substance merits, in the full sense, the qualification of „being“, insofar as it is being „of itself“, all the rest are being only „through another“, that is „being through substance“ .“]

mají Platónovy ideje.¹⁸¹ Zároveň nejsou obecniny ani přímou součástí jednotlivin jako jejich podstaty. „*Je tedy zjevno, že nic, co se vypovídá obecně, není podstatou, a že se žádná podstata neskládá z podstat.*“¹⁸² Ale společnost, vlastní obecninám, náleží pojmu, který se vypovídá o mnohém stejně. To obecné tkví ve vypovídání o mnohém a zároveň musí být něco v jednotlivinách, co takové vypovídání umožňuje. Forma, jakozto poslední určení, vymezuje jednotlivinu jako aktuální a jednu, ale forma pojatá je pojatá pojmem, což je rozdíl mezi jednotlivinou a obecninu. Obecnina je uchopení formy pojmem.¹⁸³ Zatímco bytnost je podstatou u substancí, forma je podstatou substancí i akcidentů, předmětem akcidentálních obecnin je proto forma, kdežto pro předmět substanciálních obecnin lze použít i pojmu bytnosti.

Obecniny jsou ve vzájemné hierarchii podle druhů a rodů, tedy podle rozdílů. To, co platí pro vyšší rod, platí pro všechny podřazené rody, nikoliv naopak.¹⁸⁴ To je dáno tím, že druhy a další rozdíly pouze vymezují daný rod. Pakliže máme 'živočicha dvounohého' (tzn. rod a druh), to, že je věc dvounohá, znamená, že je živočichem. Nakolik se k dvounohému vztahují i ostatní rozdíly, které patří rodu 'živočich' (jako např. 'blanokřídlý', 'létavý')? „*Neboť rod, jak se zdá, nemá podíl v druhových rozdílech, sice by totéž zároveň mělo podíl v protivách, ježto rozdíly, jimiž se rod rozlišuje, jsou si protivné.*“¹⁸⁵

Čím nejsou obecniny: I z hlediska porovnání Aristotelovy a Loweovy teorie je důležité vědět, proč Aristotelés nevnímá obecniny jako samostatně jsoucí, což se ukazuje na jeho kritice Platónova pojetí idejí. V následujícím výčtu figuruje pouze výběr několika argumentů.

(i) Kdyby ideje a tedy i obecniny ontologicky předcházely jednotliviny, musely by vztahy mezi individui i obecninami být dříve než individua a obecniny, což se zdá být ontologicky nemožné.¹⁸⁶ Obecniny tedy musí být ontologicky závislé na jednotlivinách, stejně jako vztahy.

(ii) Nedostatek významové souvislosti mezi jednotlivými idejemi vede k tomu, že není možné nalézt „jednotlivé prvky věcí“, čili strukturovanost světa, rodovou následnost. Poznatky o světě nabýváme až s jejich zasazením do kontextu světa, což není možné prostřednictvím idejí, které mezi sebou tyto kontexty nemají. Kvůli tomu bychom nemohli pochytit žádnou strukturu ani hierarchii mezi jednotlivými entitami, ani vnitřní komplexnost jednotlivých věcí.¹⁸⁷ Podobný problém známe z ontologií pracujících s množinovým rozdělením, kdy pro chybějící aspekt významu neseného jednotlivými množinami není možné určit jejich souvislosti – ty se do daných systémů musí vložit zvenku.

(iii) Kdyby obecniny (ideje) byly naprosto odloučené od věcí, měly by s nimi společné pouze pojmenování. Jakým způsobem by se definoval jejich obsah? Jedině arbitrárně. Potom bychom však ani nepoznávali svět takový, jaký je. Kvůli tomu Aristotelés pracuje s esencí (bytností) a kvůli tomu se o něm říká, že „stáhl ideje do věcí“.

180 „*A tak je zjevno, že obecno není odloučeno mimo jednotliviny.*“ [ARISTOTELÉS. *Metafyzika*, 1040b 27.]

181 Jelikož obecnému náleží společnost, ale každé jednotlivině náleží jednota, není možné, aby to obecné bylo reálně v jednotlivém.

182 ARISTOTELÉS. *Metafyzika*, 1041a 4–5.

183 Více ke statusu formy v kap. 4.4.1 Jsoucnost čtyř kvazi-kategorií a forma.

184 Srov. ARISTOTELÉS. *Kategorie*, kap. 3.

185 ARISTOTELÉS. *Metafyzika*, 1037b 18–21.

186 Srov. tamtéž, 990b 18–23.

187 Srov. tamtéž, 992b 18–35.

Jak je vidět z předchozích odstavců, obecné nemůže existovat, aniž by existovalo jednotlivé, a jednotlivé zároveň neexistuje díky obecnému. Obecné je totiž to pojaté a jako takové nehraje úlohu příčiny a počátku jednotlivého. Ontologicky je závislé na substanci a akcidentech. Forma jednotliviny je tím, co se pojímá pojmem jako obecné, od-individualizované. Proto je přílehlavá Avicennova interpretace, k níž se vrátíme v kap. 4.4.1 Jsoucnost čtyř kvazi-kategorií a forma.

4.3.3 Akcidentální obecnina

Z hlediska toho, nakolik je obecnina obecnou, platí závěry z předešlé kapitoly. V tomto ohledu se musí oba typy obecnin shodovat, protože neexistuje vícero druhů společnosti a protože pojetí formy je zároveň stále týmž pojetím. Stejně jako pro substanciální obecniny, i pro obecné případy platí, že to, co je jednotlivé, je primární. Aristotelés v *Kategoriích* od kap. 2 dále sice explicitně neodlišuje obecné a jednotlivé akcidenty,¹⁸⁸ ale to, že se od sebe musí nutně lišit a že s tímto rozdělením Aristotelés operuje, dokazuje citát z *Metafyziky*: „*Přece však na počet je těch příčin jenom šest, z nichž každá se vypovídá dvojím způsobem; totiž buď (1) jako jednotlivina anebo (2) jako rod nebo (3) jako případek nebo (4) jako rod případku, a to (5) sdruženě nebo [sic] zhola [...].*“¹⁸⁹ Čím se liší substanciální obecniny a akcidentální obecniny, je odpovědí na otázku, kterou entitu ve skutečnosti uchopují: substanciální obecniny se vztahují k individuím a akcidentální obecniny k akcidentům. To je dáno tím, že akcidentální určení nemají svůj rod v podstatě, ale právě v ostatních devíti kategoriích, které jsou akcidentální. Jednotlivými rody akcidentů jsou: kolik; jaké; ve vztahu k něčemu; kde; kdy; spočívat (poloha); mít; činit; trpět.¹⁹⁰ Výměry akcidentů se vztahují k takovým jsoucnům, která nemohou existovat samostatně, ale mají své „bytí v jiném“.

Aristotelés nehovoří o vztahu mezi substanciálními a akcidentálními obecninami. Akcidentální obecniny ale mohou být součástí esenciálních definic a vzhledem k závislosti akcidentů na substanci co do bytí jsou nepřímo ontologicky závislé na bytí substancí.

4.3.4 Akcident

Akcident je jsoucno, které nemá a nemůže mít bytí samo o sobě. Co do své existence je závislé na existenci substance. Podobně jako jednotlivé substance jsou akcidenty nedělitelným *jednem*.¹⁹¹ Akcidenty jsou tím, co se vyskytuje náhodně, nebo tím, „*co náleží každé věci <určitého druhu> o sobě, aniž je obsaženo v její podstatě;*“¹⁹² tento nutný akcident se v pozdější latinské tradici nazývá *proprium*.¹⁹³ Akcidenty a *propria* jsou dva typy entit, jimž lze připsat nahodilost, nicméně v této práci se budu věnovat pouze akcidentům.

188 Podle Jínka dokonce platí, že: „*Rozlišení mezi jednotlivými a obecnými případy se omezuje pouze na Cat. 2; nikde později již Aristotelés individuální nepodstaty nezmiňuje. [...] Konečně nelze přehlédnout, že celá argumentace první poloviny Cat. 5. směřuje k alternativnímu členění jsoucna oproti Cat. 2: první podstata – druhá podstata – případek (A to jak individuální, tak obecný).*“ [JINEK, J. Úvod ke *Kategoriím* & *Poznámky ke Kategoriím*, s. 147–148.]

189 ARISTOTELÉS. *Metafyzika*, 1014a 15–20.

190 ARISTOTELÉS. *Kategorie*, kap. 4., 6.–15. Nakolik je tento seznam vyčerpávající může být předmětem sporů, nicméně takto byl sepsán.

191 Srov. tamtéž, 1b 7–9.

192 ARISTOTELÉS. *Metafyzika*, 1025a 31–33.

193 Jedná se u nutné vlastnosti věci, které ale nejsou součástí její definice. Například pro trojúhelník platí, že „součet jeho úhlů je vždy 180°“, ale zároveň to není součástí základní definice trojúhelníku. Tyto vlastnosti nutně vyplývají ze substanciální formy.

To, co věcem náleží nahodile, nemůže být předmětem vědy právě proto, že to neurčuje nutné charakteristiky podstaty.¹⁹⁴ Jakým způsobem může toto nahodilé být v jednotlivině? „*A tak je to patrně látka, která je příčinou toho, co je nahodilé, ježto ob- sahuje možnost i jiného, než co zpravidla bývá.*“¹⁹⁵ Akcidentální forma tedy inheruje v substanci.

4.4 Problematická místa Aristotelovy teorie

4.4.1 Jsoucnost čtyř kvazi-kategorií a forma

Jednou z otázek, které nás mohou napadnout, je otázka po jsoucnosti všech čtyř kvazi-kategorií. Jestliže ontologie zkoumá jsoucno jakožto jsoucno a pro Aristotela jsou v pravém smyslu reálně skutečně jsoucí jednotliviny, jaký je tedy status bytí obou typů obecnin? Pojmu sice náleží jednota, ale náleží mu jednota vlastní pojmu.¹⁹⁶ Myšlený pojem je proto určitým jednem. „*Vůbec tam, kde myšlení, jež myslí (noésis nóusa) bytnost, je nedělitelné a nepřipouští dělení ani časově, ani místně, ani pojmově, je jedno v nejvyšší míře; a tu jsou to zase zvláště podstaty.*“ Což nemusí znamenat, že pojem je nějakým jsoucnem. Protože jsoucna jsou podle Aristotela, (kromě významu vyjádření pravdivosti apod.) jsoucna skutečná. „*Ale o tom, co je samo o sobě, mluví se při všem, co označují druhy kategorií, výpovědí.*“¹⁹⁷ Vše naznačuje tomu, že pojmy nejsou žádným speciálním způsobem bytí jsoucny. Proto určitou obtíž nese pouze status a pojetí formy v Aristotelově filosofii.

Někteří komentátoři Aristotela spatřují formu jako problematický prvek Aristotelovy teorie, a to kvůli rozporným tvrzením, jichž může být původcem. Na jednu stranu je předmětem pojmu a k pojmu se váže obecnost, na druhou stranu je přítomná v jednotlivině, jíž náleží jednota a bytí. Forma jednotlivé věci a univerzálie vystihující tuto formu spolu mají něco společného, je ovšem zapotřebí toto dvojí „bytí“ formy v různých kvazi-kategoriích od sebe odlišovat a nesměšovat je, jinak dojdeme k očividné kontradikci, již vytýkal Aristotelés Platónovi – Platón a Sókratés totiž nesdílí jednu a tutéž 'člověkovitost' v tom smyslu, že by měli podíl na jednom jsoucnu. Z toho zároveň vyplývá, že substance a obecnina jsou dvě naprosto nesouvisející kvazi-kategorie, protože se u Aristotela jedná o tutéž formu, která se na základě výskytu v daných kvazi-kategoriích liší některými vlastnostmi – jednotou oproti společnosti atd.¹⁹⁸

Forma pojatá jako obecnina má vlastnosti obecniny, naopak individualizovaná má vlastnosti náležící jednotlivině. Ona totožnost formy totiž netkví v podobnosti vlastností formy, jako je tomu například u některých typů nominalistických ontologií. Forma sice má nějaké určující vlastnosti, forma sama ale není složeninou nějakých vlastností, ani sama není vlastností, protože je principem. I kdyby ji někteří interpreti považovali za soubor vlastností, ty vlastnosti, které jsou vlastní formě, nejsou těmi vlastnostmi, které odlišují individuální a obecně pojatou formu, neboť to jsou až vlastnosti, které vyplývají z jejího způsobu bytí. Zde se opět vracíme k Avicennovi a jeho absolutně uvažované přirozenosti (*natura absolute considerata*). Přirozenost uva-

194 Srov. ARISTOTELÉS. *Metafyzika*, kniha 6. (E), kap. 2.

195 ARISTOTELÉS. *Metafyzika*, 1027a 13–15.

196 V knize 5. (D) *Metafyziky* v kap. 6. Aristotelés rozebírá, jakými způsoby se může vypovídat jednota o věcech, které jsou o sobě. To, co je jedním o sobě, může být jedním z hlediska nepřetržitosti, nedělitelnosti druhu, jednoty rodu, nebo jednoty pojmu. [Srov. tamtéž, kniha 5. (D), kap. 6.]

197 Tamtéž, 1017a 23–24.

198 Srov. POLITIS, V. *Routledge Philosophy Guide Book to Aristotle and the Metaphysics*, s. 244–248.

žovaná o sobě totiž není některým z Aristotelských jsoucen, neboť forma se pokaždé vyskytuje buď tak, nebo onak. Z tohoto hlediska se tedy jedná pouze o jakýsi myšlenkový experiment, snahu o ohraničení formy bez jejích vlastností vycházejících ze způsobu bytí nebo z jejího pojetí. Aristotelés se takto sice nevyjadřuje ve svých spisech, ale ze zmíněných textů nevyplývá žádný protimluv, naopak se zdá, že myšlenka absolutně uvažované přirozenosti je v souladu s jeho myšlením, stejně jako to, že pojem nemá své samostatné bytí, protože v opačném případě by takové bytí vedlo k potížím, které Aristotelés vytýká Platónově teorii idejí.

5. Edward Jonathan Lowe

E. Jonathan Lowe¹⁹⁹ (1950–2014) byl poměrně vlivným britským filosofem se zaměřením na oblast metafyziky, logiky, filosofii mysli a také Johna Locka.²⁰⁰ Jako badatel a učitel působil většinu času na Durhamské univerzitě.²⁰¹ Sám se jako ontolog považoval za neoaristotelika,²⁰² což vychází například z toho, že zastával metafyzický imanentní realismus²⁰³ a svou ontologii vystavěl na čtyřech základních prvcích.²⁰⁴ Název *čtyř-kategoriální ontologie* pochází od Lowea.²⁰⁵ Lowe je ontologický pluralista – ačkoliv existuje pouze jedna realita, je v ní obsaženo mnoho prvků bytí. Není ale ontologickým relativistou.²⁰⁶

Patrně nejsoubornějším a zároveň nejaktuálnějším příspěvkem popisující Loweovu ontologii je jeho kniha *The Four-Category Ontology: A Metaphysical Foundation for Natural Science*, poprvé vydaná v r. 2006. Lowe sám ke svému ontologickému systému podotýká, že se v průběhu času měnil a zpřesňoval, proto jsou námitky některých oponentů bezpředmětné, protože nereagují na upravené názory.²⁰⁷ Co se týče vydaných knih, Lowe i v knize *The Four-Category Ontology* hojně odkazuje na předešlé dvě, a to *The Possibility of Metaphysics: Substance, Identity, and Time* z r. 2002, která je považována za první Loweovu hlubší studii čtyř-kategoriální ontologie, a *A Survey of Metaphysics* z r. 2003. Celistvější pohled nabízí i článek *Abstraction, Properties, and Immanent Realism* z r. 1999.

Loweův výkladový postup je takřka opačný než Aristotelův: určí a vymezí v prvotní podobě základní prvky své ontologie a postupně se zaobírá detailními problémy nebo námitkami, kterými by mohla být jeho teorie napadána. Nezřídka pro obhajobu svých názorů používá kritiku jiných teorií. Kromě toho, že se v těchto případech nejedná o argumentaci *reductio ad absurdum*, předestřené parodované teorie sice konkrétní filosofické potíže řeší nanejvýš sporným způsobem, ale Lowe vybírá takové teorie, které jsou v dnešní době zpravidla překonány i jejich vlastními zastánci.

Loweova čtyř-kategoriální ontologie je propracovaná verze ontologického čtverce, v němž figurují prvky, které Lowe považuje z ontologického hlediska za základní, a prakticky je popisuje skrze místo, které zaujímají vůči ostatním ontologickým kategoriím. Podrobně si objasníme celou Loweovu teorii, jednotlivé kategorie, vzájemné poměry mezi nimi a jejich význam.

199 Známý zejména jako Jonathan Lowe, ale pod některými publikacemi bývá naopak uveden jako Edward J. Lowe.

200 Srov. Wikipedia contributors. *E. J. Lowe (philosopher)* [online].

201 Neznámý autor. *Professor E. J. Lowe* [online].

202 Srov. LOWE, E. J. *The Four-Category Ontology*, část III.

203 Srov. tamtéž.

204 Jako prvky v kontextu ontologie nemyslím živly, ale elementy, části, kategorie, nebo typy, na nichž je daný ontologický systém vypracován. V tomto případě záměrně používám slovo „prvky“, neboť nemá takovou konotaci se jsoucný jako např. „entity“.

205 Významu „čtyř-kategoriální ontologie“ a jeho uvedení do kontextu v této práci byly věnovány kap. 3.3 Kategorie v ontologii a 4.3 Ontologický čtverec.

206 Srov. LOWE, E. J. *The Four-Category Ontology*, s. 195.

207 Srov. tamtéž, s. 114. Sám Lowe podotýká, že chápe, že je pro jeho oponenty nelehké udržet krok s nejaktuálněší verzí jeho systému. To je sice poměrně očekávatelné v současném světě publikací, ale je vhodné mít tento fakt na paměti v případě, že se někdo chce zajímat o Loweovy názory, nebo je komentovat.

5.1 Ontologický čtverec – entity

Lowe popisuje čtyři základní kategorie entit, které jsou (oproti Aristotelovi) *určujícím způsobem* vymezeny jednotlivými vztahy²⁰⁸, které mezi sebou mají. Tyto vztahy se blíže určují rozdílnými typy *závislostí*, kterými se liší. Kategorie samy o sobě nejsou jsoucí, jsou kategoriemi jsoucího.²⁰⁹ Tedy ani tyto vztahy, ani čtyři kategorie nejsou samy o sobě entitami,²¹⁰ neřadí se do ontologického výčtu toho, co jest – jsou pouze entity vykazující charakteristiky těchto kategorií, mající určitou vnitřní strukturu, a to nezávisle na nás a našem pozorování.²¹¹ Entity a vztahy si v následujících kapitolách vymežíme samostatně, obě kapitoly jsou ilustrovány příslušnými diagramy, které čtenáři usnadní orientaci v textu.

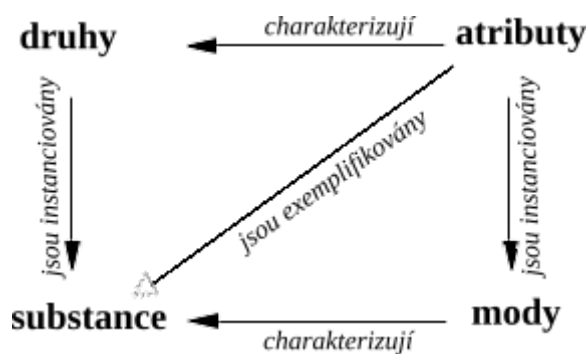

Diagram 1

To, co Lowe nazývá *druhy* (*kinds*), odpovídá substanciálním univerzáliím; *atributy* (*attributes*) odpovídají nesubstanciálním univerzáliím, což jsou u Lowea vlastnosti i vztahy. *Předměty* (*objects*), nebo též *substance*, odpovídají jednotlivým individuím. S ohledem na zavedenost termínu v českém jazyce v této práci dále užívám termín „substance“, namísto původního Loweova termínu „předměty“. *Mody* (*modes*), nebo také *aspekty*, odpovídají jednotlivým akcidentům, včetně vztahů.²¹²

Ontologické základní kategorie se mezi sebou liší podle různých *existenčních a identitních podmínek*²¹³, které se určují *a priori*.²¹⁴ Podobně jako u Aristotela jsou dvě

208 Nejedná se o vztahy v klasickém ontologickém smyslu, více k tomuto tématu v kapitole 5.2 Ontologický čtverec – „vztahy“. Pod vztahy v klasickém ontologickém smyslu míním vztahy, které se dělí na vnitřní a vnější a které nastávají mezi dvěma a více entitami, nositelkami těchto vztahů. Vztahům zpravidla náleží nějaká ontologická míra ontologické jsoucnosti (podle typu ontologie) a tradičně se v souvislosti s nimi mluví o Bradleyho regresu.

209 Srov. LOWE, E. J. *The Four-Category Ontology*, s. 7 a 20.

210 Zde může být námitkou, jakým způsobem se pak jedná o realistickou ontologii, když tyto nepatří mezi entity. Lowe odpovídá analogií, že některé predikáty také nemusí denotovat něco existujícího k tomu, aby byly smysluplné. S ontologickým statusem těchto kategorií a vztahů se to má podobně jako s vnitřními vztahy – tyto kategorie (a vztahy) nepřidávají nic k bytí, tedy samy o sobě nejsou ničím. Na druhou stranu tyto mezikategoriální vztahy konstituují vztahy závislosti mezi entitami, kterých se týkají. Co se týče výčtu ontologicky existujících entit, nepatří mezi ně, ale přesto něčím jsou. Lowe se vymezuje tak, že ontologie se nezabývá pouze tím, *jaké* všechny entity existují, ale také tím, *jak* existují. Srov. tamtéž, s. 46–47.

211 Srov. tamtéž, s. 43.

212 Srov. tamtéž.

213 Blíže k těmto podmínkám v kap. 5.2 Ontologický čtverec – „vztahy“ a diagram v kap. 5.2.5 Poměry závislosti. Entity obecně můžeme vymežit identitou. Pakliže má entita určitou identitu, má určité podmínky identity, a tudíž je entitou.

214 Srov. LOWE, E. J. *The Four-Category Ontology*, s. 6 a 20.

kategorie univerzáliemi (druhy a atributy) a dvě jednotlivinami (substance a mody); dvě kategorie jsou substanční (druhy a substance) a dvě akcidentální (atributy a mody).

5.1.1 Mody

Mody jsou jednotlivé způsoby toho, *jak* určitá věc je (*the way object is*). Mody nejsou částmi substancí a ani jejich konstituenty, jako tomu je například u teorií nahých individuí.²¹⁵ „Mody předmětu jsou jednoduše 'určité způsoby, jakými předmět je': jsou charakteristikami, nebo rysy, nebo aspekty objektu, ne jeho konstituenty.“²¹⁶ Kdyby vlastnosti byly konstituenty substance, bylo by zapotřebí něčeho třetího, co je bude pojit dohromady.²¹⁷

Mody jsou jednotlivé instance atributů a charakterizují substance.²¹⁸ Ve čtyř-kategoriální ontologii jsou to mody, díky kterým pozorujeme, že substance se nějakým způsobem mění. Nemění se totiž samotná univerzálie *vlastnosti* (příslušný atribut) ani substanciální forma, která přetrvává v čase – mody vysvětlují změnu, která se stane na substanci, aniž bychom v ontologii ztratili samotný subjekt měnící se v čase. Jsme schopni substanci v průběhu změn reidentifikovat.

Jednotlivý modus je to, co vnímáme, pokud vnímáme. Takovým vnímáním nevidíme univerzálii, ta totiž nevstupuje do kauzálních vztahů, do nichž mohou vstupovat pouze jednotliviny.²¹⁹ Podle Lowea je vnímání kauzálním působením mezi vnímajícím na jedné straně a objektem, jenž je vnímán, na straně druhé.²²⁰

Pro Lowea 'být vlastností F' existuje pouze tehdy, když (i) je nějaký atribut, který je exemplifikovaný²²¹ pouze takovými mody, které jsou 'F', a (ii) existuje něco, co je F. Lowe ale nechce dokazovat, co pro vlastnosti obecně znamená existovat.²²²

5.1.2 Atributy

Atributy jsou nesubstanciální univerzálie, konkrétně *vlastnosti a vztahy*, které charakterizují druhy a mají za instance mody. V této kapitole si uvedeme informace o univerzáliích obecně, tedy informace, které se vztahují i na *druhy*. Další specifika atributů budou v kapitole 5.2 Ontologický čtverec – „vztahy“.

Lowe upřednostňuje ontologii zahrnující univerzálie (a to oba dva druhy univerzálií) i proto, že se s jejich pomocí snáze vysvětlují přírodní zákony. Explanační výhodou oproti jiným ontologiím²²³ je, že prostřednictvím nich můžeme například vysvětlit fakt, že když jedno těleso podléhá dvěma vzájemně se neslučujícím zákonům, bude se chovat v jisté míře atypicky.²²⁴ Univerzálie jsou také jedním z nejvhodnějších nástrojů pro roz-

215 Srov. LOWE, E. J. *The Four-Category Ontology*, s. 14–15.

216 Tamtéž, s. 18. Originální text: „An object's modes are simply 'particular ways it is': they are characteristics, or features, or aspects of the object, rather than constituents of it.“

217 Kdyby totiž ustanovovaly substanci, muselo by být něco, co je vlastně pojí dohromady, nebo co je váže k substanci: v případě koexistence sice poměrně volně na způsob spolubytí v čase a místě, v případě bytí v substrátu pak ale závisle na nějaké záhadné síle pojící je dohromady.

218 Srov. LOWE, E. J. *The Four-Category Ontology*, s. 16.

219 Srov. tamtéž, s. 15.

220 Srov. tamtéž, s. 15.

221 I když jsou mody instancemi atributů, jejich výskyt je skrze exemplifikaci, tedy konkrétní modifikací nějaké substance.

222 Srov. LOWE, E. J. *The Four-Category Ontology*, s. 122.

223 Například oproti ontologiím vysvětlující přírodní zákony na základě „pravidelného spojení“.

224 Vzhledem k tomu, že se jedná o argumentaci stojící na výhodnosti Loweova ontologického systému oproti jiným (založeným například na *stavech světa, pravidelnému spoluvýskytu* atd.), nebudu zde dále tyto argumenty rozvádět, neboť neslouží účelu této práce. Proč je čtyř-kategoriální ontologie

lišování mezi dispozičními a aktuálními²²⁵ vlastnostmi, což je další z důvodů, proč je Lowe uznává jako existující.²²⁶

Univerzálie jsou nečasové a nekauzální, neexistují v žádném místě. „[U]niverzálie [...] jsou obecně ryze extralingvistické a extramentální entity, na rozdíl od pojmů.“²²⁷ „I tak můžeme tvrdit, že jejich existence je 'immanentní' spíše než 'transcendentní' a to natolik, nakolik existují pouze 'v', nebo 'skrze' své konkrétní instance, totiž nakolik jsou jimi instanciovány.“²²⁸ Univerzálie tedy existují pouze tehdy, když existují nějaké jejich instance.²²⁹ Univerzálie je definována jako to, co má instance, na rozdíl od jednotlivin, které své instance nemají.²³⁰ Tento rozdíl mezi univerzáliemi a jednotlivinami je pro určení ontologických kategorií pro Lowea úplný i výlučný (*exhaustive and exclusive*).²³¹ Lowe ve své ontologii nepracuje se vztahy a vlastnostmi vyšších řádů.²³²

5.1.3 Druhy

Druhům také odpovídá název *sortální termíny*. Vymezují typy individuí, přičemž jednotlivá individua (substance) instanciují druhy. Druhy jsou charakterizovány atributy. Není to tak, že by nějaký druh ('zlato') byl souhrem vlastností ('zlata'), ale tento druh je nositelem oněch vlastností z hlediska přirozené nutnosti.²³³

Druhy jsou substanciální, jelikož jsou nositeli vlastností a splňují *podmínky individuce* (mají určité podmínky identity a jsou počitatelné).²³⁴ Zároveň jsou ale ontologicky závislé na svých jednotlivých instancích.

vhodnější než jiné typy ontologií je ovšem zajímavé téma, Lowe ho obsáhle rozebírá v knize *The Four-Category Ontology: A Metaphysical Foundation for Natural Science*. Benefity Loweovy teorie jsou, že dokáže vysvětlit individuaci tropů (vlastností), provést analýzu přírodních zákonů, udělat analýzu potence (dispozic – viz pozn. pod čarou č. 225 níže) a přitom dokáže i vysvětlit, jakým způsobem vnímáme vlastnosti. [Srov. LOWE, E. J. *The Four-Category Ontology*, s. 32.]

225 Můžeme rozlišovat mezi *dispozičním (dispositional)* a *aktuálním (occurent, nebo categorical)* stavem vlastností substancí. Něčím vzdáleně podobným je u Aristotela rozlišení mezi bytím v aktu a bytím v potenci, přičemž u Aristotela zformovaná látka disponuje substancí k přijetí určitých akcidentů. U Lowea tyto dva rozdílné stavy popisují například schopnost předmětu 'být rozpustný ve vodě' proti aktuální stavu 'rozpouštění se ve vodě'. Srov. tamtéž, s. 17.

226 Srov. tamtéž, s.134.

227 Tamtéž, s. 85. Originální text: „[U]niversals [...] are, in general, purely extralingvistic and extramental entities, but concepts are not.“

228 Tamtéž, s. 25. Originální text: „We can still say, indeed, that its manner of existing is, in perfectly good sense, 'immanent' (rather than 'transcendent'), inasmuch as it exists only 'in' or 'through' its particular instances, precisely insofar as they instantiate it.“. Transcendentní univerzálie jsou ty neinstanciované, (tedy existující „před věcmi“), immanentní univerzálie jsou ty, které jsou ve věcech. Odtud také pochází Loweovo označení *immanentní realismus*, kterým se označuje i Aristotelův realismus. Srov. tamtéž, s. 98.

229 Srov. tamtéž, s. 35. Tímto se Lowe ve své ontologii zbavuje problémů s neinstanciovatelnými univerzáliemi, jako např. 'kulatý čtverec'. V Loweově ontologii taková univerzálie neexistuje.

230 Srov. tamtéž, s. 39.

231 Srov. tamtéž, s. 90.

232 Srov. tamtéž, s. 70–71.

233 Srov. tamtéž, s. 26.

234 Srov. tamtéž, s. 78.

5.1.4 Substance

Substance nutně instanciuje nějaký druh,²³⁵ je charakterizována mody a je nositelem svých vlastností.²³⁶ Jsou to substance, které typicky vstupují do vztahů s ostatními substancemi.²³⁷

Lowe se explicitně ohrazuje proti pojetí substance jako nahého individua. Substance nejsou komplexní, ale základní entity, ačkoliv mohou být složeny z nějakých substanciálních částí,²³⁸ ne však ze svých modů.²³⁹ Vlastnosti nejsou složky (konstituenty) individua, nýbrž aspekty, které můžeme díky abstrakci oddělit od ostatních vlastností a od individua samého.²⁴⁰ Dále se můžeme ptát, čím je substance mimo své vlastnosti. Jako základní a neredukovatelnou kategorii ji podle Lowea nelze již více metafyzicky opsat, protože i metafyzické vysvětlování nemůže jít za určitou hranici do nekonečna a musí se zastavit u základních prvků.²⁴¹ Substance mají určité (*determinate*) podmínky identity a díky své jednotě jsou počítatelné, čili jsou individuované.²⁴² Substance z hlediska identity nezávisí na ničem jiném než na sobě. Platí, že x je substancí pouze tehdy, když je jednotlivinou a není žádné jednotlivé y (které není identické s x), pro které by platilo, že identita x závisí na identitě y .²⁴³

S ohledem na *dispozici* a *aktualitu* mohou mít substance nějaké vlastnosti dvojným způsobem. Se substancí se něco aktuálně děje (má aktuálně nějakou vlastnost nebo je aktuálně ve vztahu), pakliže je aktuálně charakterizována modem (například 'se roz-

235 Srov. LOWE, E. J. *The Four-Category Ontology*, s. 21.

236 Srov. tamtéž, s. 15.

237 Srov. tamtéž, s. 70.

238 Složené substance nejsou pouhými souhrny svých částí (taková otázka může vyvstávat zejména u lidských artefaktů, jako například lustr), čili ani svou identitu neodvozují od identity svých částí. [Srov. LOWE, E. J. *The Possibility of Metaphysics*, s. 164.] Co se týče nesložených substancí, ty mohou být časoprostorové a to kvůli tomu, že mít fyzické komponenty se nekryje s metafyzickými komponenty, ačkoliv jejich podmínky identity patrně nebudou diachronní. [Srov. tamtéž, s. 169–170.] Po další otázce by mohly volat abstraktní substance, ty ale podle Lowea neexistují. [Srov. tamtéž, s. 160.]

239 Srov. LOWE, E. J. *The Four-Category Ontology*, s. 27. Pro Lowea je rozdíl mezi *komplexností* (*complex*) a *složeností* (*composite*). Substance je komplexem (souhrnem) jiných ontologických částí například v teoriích tropů, kde je tvořena souhrnem určitých tropů. U složenosti je třeba dbát rozdílu vůči konstituci. [Srov. tamtéž, s. 49–51.] *Složenost* je vztah jednoho k mnohému ve smyslu vztahu celku ke svým částem. Proti tomu stojí ještě *konstituce*, která je vztahem jednoho vůči jednomu (ale není to identita). Je to vztah dvou entit, které jsou samostatně nerozeznatelné. (Jako například socha z bronzu a onen bronz, z něhož je socha.) Konstituovaná entita přejímá mnoho vlastností konstituující entity.

240 Srov. tamtéž, s. 97.

241 Srov. tamtéž, s. 28 & LOWE, E. J. *The Possibility of Metaphysics*, s. 28–29. Zde Aristotelés může říci, co je substance, nebo alespoň jak vzniká, a to spojením látky a formy. Látka a forma nefigurují jako složky substance, ale její principy, za jejichž pomoci lze substancí popsat. Ačkoliv je substance primární a základní kvazi-kategorií u Aristotela, vzhledem ke své hylemorfické povaze je myšlením rozdělitelná. Je otázkou, jaké povahy je myšlená forma bez látky, vzhledem k tomu, že již nemá svůj princip individuace, jímž je látka.

242 Srov. LOWE, E. J. *The Four-Category Ontology*, s. 75. S problémem individuace (určité podmínky identity a počítatelnosti entity) souvisí například zařazení fyzikálních částic. Například elektrony nemají plně určitelné podmínky identity, a to i přesto, že jsou počítatelné. Tedy nemohou být substancemi. Opačným případem by byla teoretická existence homogenní látky bez dalších určení, „bezatomového blemcu“ (*atomless gunk*), který by sice měl určité podmínky identity, ale protože by postrádal vnitřní jednotu, nebyl by počítatelný. [Srov. tamtéž, s. 75–76.] Lowe elektrony řadí jako druhy, i když druhy mají mít určité podmínky identity. [Srov. tamtéž, s. 116.]

243 Srov. LOWE, E. J. *The Possibility of Metaphysics*, s. 151–153.

pouští'), který instanciuje danou vlastnost nebo vztah. Naproti tomu substance může mít určitou *dispozici* díky tomu, že sama instanciuje nějaký druh, který je charakterizován nějakými atributy.²⁴⁴

5.1.5 Ostatní

Co se týče ontologického statusu například *děr*, nebo *událostí*, Lowe je zařazuje přehledně a zdůvodněně. Například díry nebo agregáty (např. hromady kamení) jsou podkategorií substancí.²⁴⁵ 'Hromada kamení' je podle Lowea závislá existenčně i identitně na kamenech, které ji tvoří. Zároveň tato hromada nebude toutéž hromadou, pakliže se jakákoliv její část změní (jeden kámen upadne).²⁴⁶ *Události* nebo *procesy* mohou být mody: „*Tvrdím, že událost se děje, když jednotlivá substance přijme jednotlivou vlastnost, nebo vstoupí do jednotlivého vztahu s jednou nebo vícero jednotlivými substancemi.*“²⁴⁷ Události také mohou být komplexy konstituovanými substancemi a univerzáliemi. Stežejní otázkou zůstává, co to událost je. Podle Lowea nemusíme událostem připisovat ontologické bytí, protože to, čím událost je, je ve skutečnosti časově rozsáhlá vlastnost (ať už ve smyslu atributů nebo modů), složená z časové posloupnosti těchto různých vlastností.²⁴⁸

Dalšími kategoriálně spornými entitami jsou abstraktní entity²⁴⁹, jako například *čísla*, *množiny* nebo *pojmy*. Čísla jsou podle Lowea druhy, protože kdyby čísla byla atributy, musely by se vyskytovat konkrétní mody těchto atributů, což považuje za nesmyslné. Jejich instance se dle něj projevují mnohostí objektů. Kvůli dalším vlastnostem, které musí vykazovat (jednotlivost a univerzálnost zároveň ad.), jsou jejich instancemi množiny odpovídajících kardinálních čísel (mohutností).²⁵⁰ *Množiny* jsou pro něj typem abstraktních jednotlivin, které mají za své členy entity kteréhokoliv typu, (nebo alespoň substance kteréhokoliv typu). *Pojmy* jsou způsoby rozumového uchopování entit, neboli přemýšlení o nich.²⁵¹ Jsou tedy mentálními *atributy*, pokud je bereme obecně, a pokud aktuálně přemýšlíme, jsou to *mody* myšlení.²⁵²

5.2 Ontologický čtverec – „vztahy“

Pro Lowea vztahy mezi jednotlivými kategoriemi nejsou *vztahy* prvního řádu v klasickém ontologickém smyslu (ani vztahy druhého řádu). Ono spojení mezi kategoriemi nazývá „*relationship*“, oproti kategoriálním vztahům (*relations*). V této práci je bude označovat termín *poměr*. Lowe se tímto krokem mimojiné vyhýbá Bradlyho regresi.²⁵³ Jedná se tedy o nějaký druh metafyzické závislosti a nikoliv o relační univerzálie.²⁵⁴

244 Srov. LOWE, E. J. *The Four-Category Ontology*, s. 18. Viz Diagram 1.

245 Srov. tamtéž, s. 38.

246 Srov. tamtéž, s. 72.

247 Tamtéž, s. 80. Originální text: „*I should say that an event occurs when a particular object takes on a particular property, or enters into a particular relation with one or more other particular objects.*“.

248 Srov. tamtéž, s. 80–81.

249 K abstraktním entitám lze odkazovat (například k propozicím, faktům, ale i vlastnostem) a je možné je kvantifikovat. [Srov. LOWE, E. J. *The Possibility of Metaphysics*, s. 31.]

250 Srov. LOWE, E. J. *The Four-Category Ontology*, s. 82–83. To znamená, že výskyt dvou substancí reprezentuje a instanciuje číslo 'dva' atp.

251 Srov. tamtéž, s. 85.

252 Srov. tamtéž, s. 85.

253 Kdyby *poměry* byly *vztahy*, nemohla by být *charakterizace* monadického *modu*, podobně *instanciace* by vedla k problému třetího člověka.

254 Srov. LOWE, E. J. *The Four-Category Ontology*, s. 30.

Tento typ vzájemných poměrů nazývá Lowe *formální ontologické vztahy* (dále FOV) a patří k nim: *identita, instanciace, charakterizace, exemplifikace, konstituce, kompozice, závislost*.²⁵⁵ Závislost sama má ještě mnoho typů, mezi nimi *rigidní a nerigidní existenční závislost*²⁵⁶ nebo *identitní závislost*²⁵⁷.

FOV nejsou entity a jejich místo v ontologickém systému vysvětluje Lowe obecným zamyšlením nad ontologickým systémem jako takovým. Kdybychom uvažovali nad formou a obsahem ontologického systému, entity jsou jeho obsahem. Formou je určitá určená pozice, kterou entita zaujímá v ontologickém systému. Skrze tyto pozice můžeme s entitami i manipulovat – máme dané možnosti jejich kombinování, vztahování se apod. Tato pozice je něco, co reálně „nic nepřidává bytí“. Je příliš základní na to, aby byla *něčím*.²⁵⁸ Ne-entity jsou konstituovány entitami.²⁵⁹

5.2.1 Instanciace

Co se týče instanciace v ontologickém čtverci, platí, že substance instanciují druhy a mody instanciují nesubstanciální univerzálie, tedy jednotliviny instanciují příslušné obecniny. Instanciace (a charakterizace) jsou asymetrické vztahy.²⁶⁰

Vzhledem k tomu, že Lowe považuje poměry v ontologickém čtverci za ontologicky základní, stejně jako považuje za ontologicky základní čtyři kategorie, nerozvádí blíže jejich povahu. „[...] může se mi namítat, že co se týče zařazování [...] jsem neučinil žádné kroky k jejich vysvětlení, tedy jak se liší například substance od druhů

255 Srov. LOWE, E. J. *The Four-Category Ontology*, s. 34. Konstituci a kompozici nebude věnována samotná kapitola, pro více informací k nim viz poznámku pod čarou č. 239.

256 *Rigidní existenční závislost* (dále REZ) je typ závislosti, která platí pro *závislost spojení*, např. 'díra' je závislá na tom, v čem je dírou; nebo 'kopa kamení' je závislá na kamenech, které obsahuje. Typicky se jedná o závislost mezi substancí a jedním z jejích modů, která je konstituována charakterizací. Poměr REZ je symetrický. (Pro *symetrický poměr* platí, že 'když $a=b$, potom i $b=a$ '. Pro *asymetrický poměr* platí, že není nutně pravda, že 'když $R[a; b]$, potom $R[b; a]$.) *Rigidní závislost* váže jednu určitou (jednotlivou) entitu k jiné určité entitě. Naproti tomu *nerigidní závislost* váže entity určitých typů. Z rigidní závislosti x na y vyplývá, že x je i nerigidně závislé na y . *Nerigidní existenční závislost* (dále NEZ) je exemplifikována závislostí univerzálie na jejích instancích, resp. je konstituována touto instanciací. Je symetrická. V případě existenčních závislostí se nejedná o typ kauzální ani logické závislosti. Jejich zdefinování se může lišit podle toho, z jakého hlediska je závislost substance pojatá. Například substance může existenčně záviset na svých částech nebo může záviset na univerzálii. Naopak, jiné entity mohou záviset na entitách určitého typu. Jedno z možných vyjádření existenční závislosti je následující (v tomto případě asymetrické, protože symetrické Lowe nepopisuje): „ x existenčně závisí na y , když $=_{df}$ (i) nutně platí, že x existuje, pouze když existuje y , a (ii) když tomu není tak, že nutně platí, že y existuje, pouze když existuje x .“ [LOWE, E. J. *The Possibility of Metaphysics*, s. 146. Originální text: „ x depends for its existence upon $y =_{df}$ (i) necessarily, x exists only if y exists and (ii) it is not that case that, necessarily, y exists only if x exists.“] Srov. tamtéž, s. 136–147.] *Identitní závislost* (dále IZ) je závislost jednoprvkové množiny na svém jediném členu nebo závislost modu na substancí, k níž náleží. Vztah identitní závislosti je asymetrický. [Srov. LOWE, E. J. *The Four-Category Ontology*, s. 34–37.] Existenční závislosti jsou symetrické, kdežto identitní závislost je asymetrická. [Srov. tamtéž, s. 116.] Existence je s identitou úzce spojená i proto, že substance x existuje tehdy, když existuje něco identického s x . Tedy platí, že když je x závislé na y identitně, bude i existenčně. [Srov. LOWE, E. J. *The Possibility of Metaphysics*, s. 149–150.]

257 Závislost je postavena na jiných FOV, například na charakterizaci v případě identitní závislosti. Srov. LOWE, E. J. *The Four-Category Ontology*, s. 34.

258 Srov. tamtéž, s. 48–49.

259 Srov. tamtéž, s. 51.

260 Srov. tamtéž, s. 114. Ačkoliv instanciace a charakterizace konstituují poměry existenčních závislostí, nemají s nimi shodnou asymetričnost, resp. symetričnost. Zatímco charakterizace a instanciace jsou poměry asymetrické, pro poměry existenčních závislostí platí opak a jsou symetrické.

nebo modů [...]. Tudíž se může namítat, že mé použití termínů pro tyto čtyři základní kategorie je náhodné a neinformativní [...]. Jestliže by někdo z těchto kritiků byl spokojen pouze tehdy, podám-li reduktivní analýzy nebo definice instanciace a charakterizace, musím je zklamat, neboť toho nejsem schopen. Tyto vztahy pojmám totiž jako základní a neredukovatelné.²⁶¹

5.2.2 Charakterizace

Charakterizace je poměr mezi kategoriemi substanciálními a kategoriemi akcidentálními. Druhy jsou charakterizovány atributy a substance jsou charakterizovány mody.²⁶² Jednotlivá červená charakterizuje tu substanci, které ona červená jest. Tento FOV by se v jiných typech ontologií mohl nazývat inherencí. Charakterizace je asymetrický vztah.²⁶³

5.2.3 Exemplifikace

Vztah exemplifikace platí pro substance, které exemplifikují atributy. K exemplifikaci dochází dvojím způsobem: pakliže se jedná o *dispoziční* vlastnost, substanci náleží atribut dispozičně skrze druh, který instanciuje, protože náleží tomuto druhu. Pokud má substance *aktuálně* nějaký modus, je to proto, že modus ji aktuálně charakterizuje a tento modus instanciuje atribut.²⁶⁴ I proto se v Loweově teorii rozlišuje instanciace a exemplifikace, které bývají pro mnoho autorů zaměnitelné. Exemplifikace je konstituována danou kombinací charakterizace a instanciace.²⁶⁵ Díky exemplifikaci je pro Lowea snazší určit esenciální a neesenciální atributy, aniž by musel do své ontologie zahrnovat propria nebo jinak množit strukturu vlastností.

5.2.4 Identita

Identita je jedním z FOV, tedy takovým vztahem, který je blíže neanalyzovatelný, protože je základní a jeho vysvětlení je patrně možné pouze kruhově. Ve snaze popsat identitu Lowe předestře dva zavedené pokusy o popsání identity.²⁶⁶ V obou případech

261 LOWE, E. J. *The Four-Category Ontology*, s. 115. Originální text: „[...] it may be objected that in labelling [...] I have really done nothing to explain how, for example, objects differ from kinds or from modes [...]. Hence, it may be complained, my utilization of these terms for the four basic ontological categories is essentially arbitrary and uninformative [...]. If someone pressing such an objection would only be satisfied by the provision of reductive analyses or definitions of instantiation and characterization, then I regret to say that I cannot satisfy such an objector, because I take relations in question to be basic and irreducible.“. Lowe na dané straně vysvětluje, že pokud mu někdo vytkne nedostatečné vysvětlení čtyř základních kategorií, je to proto, že dostatečně nenáhlédl význam FOV, o nichž mluví v druhé polovině citátu.

262 Srov. tamtéž, s. 22.

263 Srov. tamtéž, s. 114.

264 Srov. např. tamtéž, s. 19. Můžeme si to představit na příkladu: konkrétní 'mrkev' je charakterizována oranžovým modem a exemplifikuje vlastnost 'oranžovost'. Dejme tomu, že nať ještě neprorazila zem, i přesto skrze instanciaci druhu 'mrkev' má jako vlastnost 'mít zelené listy' a tuto vlastnost má dispozičně. Exemplifikace je nepřímý (*indirect*) FOV, který může být nahodilý, poněvadž je nahodilé, jestli charakterizující modus existuje. Srov. tamtéž, s. 207.

265 Srov. tamtéž, s. 40.

266 Nejpoužívanější *podmínky (kritéria) identity* jsou tzv. jednosložkové a dvousložkové (Fregeho). [Pod „podmínkami identity“ Lowe rozumí pravdivostní podmínky pro tvrzení identity u výroků typu 'x je to samé K jako y'. Srov. LOWE, E. J. *The Possibility of Metaphysics*, s. 59.] V prvním případě se jedná o extenzionální pojetí aplikovatelné na množiny, kde je identita dvou dotyčných vyjádřena ekvivalencí. V druhém případě se jedná o dva odlišné druhy věcí, které jsou v ekvivalenci z hlediska funkce členů (které musí být čísla nebo množiny, pro něž lze určit takové podmínky, nikoliv na-

se ale jedná o impredikativní (*impredicative*) definice, protože tyto definice se v definování odkazují samy k sobě.²⁶⁷ Podle Lowea to nutně neznamená, že jsou bludným kruhem, tedy definicí, kdy se premisa vysvětluje závěrem a závěr premisou. Pro vyjádření podmínek identity je nezbytné, aby věc měla aktuálně identitu. Je totiž rozdíl, zda má entita určitou identitu, nebo zda je možné popsat její určité podmínky identity.²⁶⁸

Typicky substance jsou poměrně neproblematicky označitelné za entity, které mají určité podmínky identity a také jsou počitatelné. Počitatelnost entit bývá indikátorem jejich jednoty.²⁶⁹ U většiny individuí lze mluvit o složenosti (v metafyzickém smyslu slova), tedy o rozlišení mezi jejich formou a látkou,²⁷⁰ přičemž postrádá-li entita jedno z toho, je u ní neurčitelná buď počitatelnost, nebo podmínky identity.²⁷¹ Mezi entity bez určité identity i počitatelnosti ale patří i mody.²⁷² Jejich přirozenost je totiž taková, že nejsou samy o sobě nějakým předmětem, ale jsou způsobem, jakým nějaká substance je.²⁷³

Jednota není něco vnějšího substanci, díky čemu by byly nějaké její části jedním. Podle Lowea existují i nesložené substance a u nich by pak nebylo ani co unifikovat.²⁷⁴ Jednota jako taková je spíše logickým pojmem vystihujícím to, že daná entita konstituuje jedno (ze) svého druhu.²⁷⁵

Identita dané věci je to, čím věc esenciálně je.²⁷⁶ Esencí entity je to, skrze co je daná věc tím, čím je.²⁷⁷ Součástí esence entity je, že patří do určité ontologické kategorie a také to, že je *tímto* členem té kategorie a ne jiné.²⁷⁸ Je součástí esence věci, že je tím, čím je, skrze jedinečný poměr (FOV), který má k ostatním entitám (nebo jedné entitě).²⁷⁹

5.2.5 Poměry závislostí

Co se týče poměrů závislostí, všechny jsou konstituovány nějakými FOV, proto je z tohoto hlediska nemůžeme považovat za jedny ze základních poměrů. Takovými závislostmi jsou (již zmíněné): rigidní existenční závislost (REZ), nerigidní existenční zá-

příklad osoby), odkazujících se k oněm druhům a také v ekvivalenci z hlediska entit (věcí) vázaných těmito členy, tedy těch entit, k nimž dané členy odkazují. [Srov. tamtéž, s. 41–42.]

267 Podobně jako v Russelově paradoxu množiny, která neobsahuje sebe samu.

268 Nakolik aktuální identita věci řeší případnou kruhovost definice podmínek identity nechám na čtenáři. Podle Lowea se nejedná o problém.

269 Přesto známe takové entity, které mají určité podmínky identity, ale schází jim počitatelnost, například již zmíněný 'bezatomový blemc'. Entity, které to mají naopak, jsou například elektrony. Entity, u kterých je možné určit buď podmínky identity, nebo jednoty, ale nikoliv obojí, se přesto mohou vyskytovat v časoprostorovém kontinuu. (Identita je z tohoto hlediska spíše kritériem, kdežto individualita je principem.) Pokud se ale jedná o abstraktní entity, musí mít obojí. [Srov. LOWE, E. J. *The Possibility of Metaphysics*, s. 58.]

270 Jedná se o podobné rozlišení jako u kategorií a jejich poměrů. Látkou substance je to, z čeho je substance složena (*composite*), kdežto formou substance je, *jak* je složena. [Srov. tamtéž, s. 168.]

271 Srov. tamtéž, s. 77.

272 Srov. tamtéž, s. 78.

273 Srov. tamtéž, s. 82. Ostatně kdyby mody měly určité podmínky identity, dostali bychom se k ontologicky neobhajitelným tvrzením. Pro detailnější rozbor takových následků viz LOWE, E. J. *The Possibility of Metaphysics*, s. 79–83.

274 Srov. tamtéž, s. 161.

275 Srov. tamtéž, s. 161.

276 Srov. LOWE, E. J. *The Four-Category Ontology*, s. 199.

277 Srov. tamtéž, s. 207.

278 Srov. tamtéž, s. 207.

279 Srov. tamtéž, s. 199.

vislost (NEZ) a identitní závislost (IZ),²⁸⁰ tedy závislosti jedné entity na jiné co do existence, nebo identity. Identitní závislost i existenční závislost²⁸¹ jsou druhem esenciální závislosti.²⁸² „REZ vztah mezi substancí a jejím modem je dle mého konstituován vztahem charakterizace, v němž stojí mody k substancí. Obdobně je dle mého NEZ vztah mezi univerzálií a jejími instancemi konstituován vztahem instanciace, v němž jsou instance vůči univerzálii. Přičemž konstituce je samozřejmě jedním z formálních ontologických vztahů, které jsou v mém výchozím seznamu nepostradatelných vztahů.“²⁸³ Poměry těchto závislostí ukazuje Diagram 2.

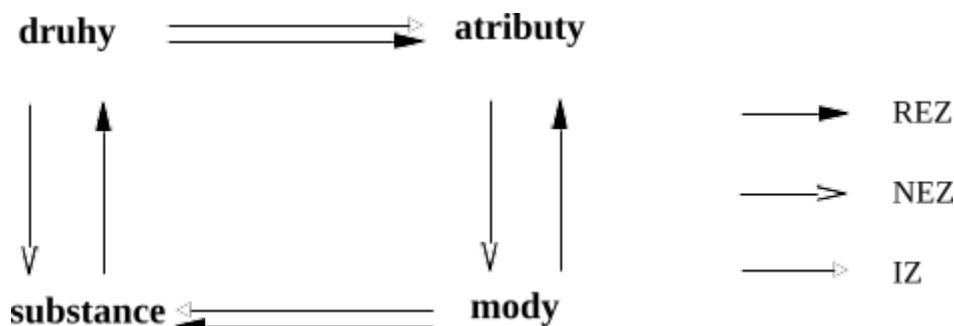

Diagram 2

(i) **Mody** jsou ontologicky závislé entity, závislé z hlediska existence i identity na individuálních substancích které charakterizují, nebo k nimž patří.²⁸⁴ Mnoho modů může záviset na jedné substancí, ale žádný modus nemůže záviset na více než na jedné substancí.²⁸⁵ Mají REZ na substancích²⁸⁶ a atributech.²⁸⁷ Součástí esence modu je, že patří právě té dané substancí, ale není součástí esence substance to, že jí patří právě tento modus, stojí tedy v *asymetrické esenciální závislosti*. Totéž platí pro modus a atribut.²⁸⁸ Substance může exemplifikovat daný atribut pouze tehdy, když onen modus stojí v těchto dvou asymetrických vztazích.²⁸⁹ Mody mají IZ i REZ na substancích.²⁹⁰

280 Srov. s poznámkou pod čarou č. 256.

281 Svou existenci mohou záviset dvě entity i neesenciálně. Jestliže je univerzálie čísla '7' nutně existující (existence je součástí její esence), pak kterékoliv nahodile existující jsoucno bude existovat až tehdy, když bude existovat '7'. Čili z hlediska existence závisí například jablko na '7', ale esenciálně existenčně závisí jablko například na jabloni. [Srov. LOWE, E. J. *The Four-Category Ontology*, s. 200.] REZ je esenciální existenční závislostí. [Srov. tamtéž, s. 201.]

282 Zároveň platí, že entita může esenciálně existenčně záviset na jiné entitě či entitách, ale nemusí na ni či na nich záviset identitně. [Srov. tamtéž, s. 199–200.] Esenciálně existenčně závisí například univerzálie 'kulatost' na jednotlivých kulatých instancích, ale nezávisí na nich identitou, neboť není její esenciální součástí, tedy že by měla mít jako instanci jedno konkrétní kulaté jablko, které ji instanciuje.

283 Tamtéž, s. 37. Originální text: „I regard the rigid existential dependence relation between an individual object and one of its modes as being constituted by the characterization relation in which the mode stands to the object. Likewise, I regard the non-rigid existential dependence relation between a universal and its particular instances as being constituted by the instantiation relations in which the instances stand to the universal. And constitution, of course, is itself one of the formal ontological relations that I included on my original list of indispensables.“

284 Srov. tamtéž, s. 27.

285 Srov. tamtéž, s. 109.

286 Srov. tamtéž, s. 116.

287 Srov. tamtéž, s. 116.

288 Srov. tamtéž, s. 207.

289 Srov. tamtéž, s. 207.

290 Srov. tamtéž, s. 116.

(ii) **Druhy** – substanciální univerzálie závisí z hlediska identity i existence na svých esenciálních vlastnostech.²⁹¹ Mají tedy REZ a IZ na esenciálních vlastnostech, které je charakterizují.²⁹² Závisí svou existencí, ale ne svou identitou, na různých substancích.²⁹³ Na substancích mají NEZ.²⁹⁴

(iii) **Atributy** závisí svou existencí, ale ne identitou, na různých modech.²⁹⁵ Mají NEZ na modech. Atributy nejsou identitou závislé na jiných základních ontologických kategoriích, podobně jako substance.²⁹⁶

(iv) **Substance** mají REZ na druzích.²⁹⁷ Substance nejsou identitně závislé na entitách z jiných základních ontologických kategorií. Substance mohou být identitně závislé pouze na jiných substancích.²⁹⁸

Asymetrické poměry druhů na attributech a modů na substancích jsou dány identitní závislostí. V závislosti modů na attributech a substancí na druzích sice z hlediska REZ panuje symetrický poměr, ale je mezi nimi asymetrický poměr vycházející z poměru instanciace a charakterizace, které jsou základnější než poměry závislosti.²⁹⁹

5.3 Problematická místa Loweovy teorie

5.3.1 Exemplifikace instanciace

Lowe tvrdí, že jsou pro něj *exemplifikace* i *konstituce* „poměry“, pouhé formální ontologické vztahy. Zároveň tvrdí, že nechce ve své ontologii zavádět entity druhých a vyšších řádů, přičemž ale vazby druhých řádů nastoluje mezi FOV. FOV nejsou entity a proto mohou vstupovat do vazeb druhých řádů, ačkoliv o tomto faktu Lowe explicitně nemluví. Problém nastává při použití exemplifikace v dvojím smyslu. Lowe popisuje, že exemplifikace je konstituována charakterizací a instanciací: „*Proto je exemplifikace poměr, který nastává dvěma různými způsoby, nebo variantami, ale v obou případech je konstituována určitou kombinací dvou dalších poměrů – instanciací a charakterizací [...]*“.³⁰⁰ Zároveň tvrdí, že NEZ (nerigidní existenční závislost), která je také druhem FOV, je exemplifikována závislostí univerzálie na svých instancích. „*Nerigidní existenční závislost je exemplifikována závislostí [...] univerzálie na svých jednotlivých instancích.*“³⁰¹ Protože exemplifikaci Lowe zavedl jako vztah mezi atributem a substancí, musela by NEZ být atributem, aby mohla být exemplifikována. NEZ ale ani není entitou, nemůže být atributem, protože je FOV. Této nesrovnalosti se můžeme vyhnout, pokud budeme chápat exemplifikaci v rámci ontologického čtverce jako poměr mezi atributem a substancí, ale exemplifikaci, kterou je Lowem popsána NEZ, budeme chápat v klasickém smyslu, tedy jako „doložení na příkladu“.

291 Srov. LOWE, E. J. *The Four-Category Ontology*, s. 62.

292 Srov. tamtéž, s. 116.

293 Srov. tamtéž, s. 109.

294 Srov. tamtéž, s. 116.

295 Srov. tamtéž, s. 109.

296 Srov. tamtéž, s. 116.

297 Srov. tamtéž, s. 116.

298 Srov. tamtéž, s. 116.

299 Srov. tamtéž, s. 117 a 169.

300 Tamtéž, s. 40. Originální text: „*Exemplification, then, is a relation that comes in two different varieties or species, but in each case it is constituted by a certain combination of two other relations – instantiation and characterization [...]*“

301 Tamtéž, s. 34. Originální text: „*Non-rigid existential dependence is exemplified by the dependence [...] of a universal upon its particular instances.*“

5.3.2 Symetrické existenční závislosti

Když Lowe popisuje poměry existenčních závislostí,³⁰² rigidní (REZ) i nerigidní (NEZ), uvádí je jako typy symetrických poměrů: „*Identitní závislost je asymetrická, kdežto rigidní existenční závislost ne.*“³⁰³ Nebo: „*V tomto ohledu přichází v potaz tři různé poměry ontologické závislosti: rigidní existenční závislost, nerigidní existenční závislost a identitní závislost [...]. Z těchto tří je poslední asymetrická, zatímco ostatní dvě symetrické.*“³⁰⁴ Jenže pro symetrické vztahy platí, že 'když $a=b$, potom i $b=a$ '. Kdyby byla REZ substancí na druhých symetrická, musely by mít i druhy REZ na substancích, jenže druhy mají NEZ na substancích. Co se týče poměrů existenčních závislostí, fakticky se jedná o asymetrické poměry. Jinde v Loweově práci se nicméně nesetkáme s tím, že by případná asymetrie těchto poměrů byla v kolizi s jeho jinými myšlenkami, naopak asymetrie těchto poměrů je s nimi plně v souladu.

302 Viz poznámku pod čarou č. 256.

303 LOWE, E. J. *The Four-Category Ontology*, s. 35. Originální text: „*Identity dependence is asymmetrical, whereas rigid existential dependence is not.*“

304 Tamtéž, s. 116. Originální text: „*Three distinct ontological dependence relations are particularly relevant in this regard: rigid existential dependence, non-rigid existential dependence, and identity dependence [...]. Of these, the last is asymmetrical while the other two are not.*“

6. Porovnání obou ontologií

V této kapitole porovnávám Aristotelovu a Loweovu ontologii prostřednictvím těch částí jejich ontologií, v nichž nejsou názory obou autorů totožné. Různí se například jejich vztah k hylemorfické povaze reality a protože díky pochopení role hylemorfismu jsou přístupné i další rozdílné části, začínám jím. Prozkoumáním názorů obou autorů na toto téma můžeme analyzovat výše zmíněné problematické rozlišení ontologií na konstituční a relační.³⁰⁵ Dále porovnávám obě ontologie co do ontologického statusu přisuzovaného obecninám, jednotlivým kategoriím a kvazi-kategoriím.

6.1 Hylemorfismus

Aristotelés i Lowe operují s rozdělením jsoucna na formu a látku. Co se týče látky, Lowe u Aristotela identifikuje tři různá pojetí látky. Jedna látka je *blízká*, nebo též *poslední látka*, z té jsou substance složeny. Dalším typem je látka jako nějaký druh *hmoty*, ale látka jako nějaká hmota není tou látkou, s kterou se substance identifikuje. Extenzionálně se tyto dva druhy protínají. Třetím typem je látka jako látkové substrátum, materiální substrát, *první látka*, která je čistou potencí. Tento substrát je z ontologického hlediska tím, v čem teprve inherují vlastnosti (akcidenty) věci.³⁰⁶ Tato látka s formou dávají vznik substanci, ale to neznamená, že by byly samy o sobě nějakými entitativními komponenty substance. Forma je principem uspořádání látky,³⁰⁷ je způsobem, jakým látka je. Látka je pravděpodobně i principem individuace jednotlivých akcidentů.³⁰⁸

305 Srov. s kap. 3.2 Konstituční a relační ontologie.

306 Zde se nabízí námitka, že takový materiální substrát sám potřebuje mít nějaké vlastnosti vzhledem k tomu, že je popsateľný. Nebo by měl sám inherovat v nějakém materiálním substrátu, aby byl definovatelný, což pokračuje až *ad infinitum*. [Srov. LOWE, E. J. *The Possibility of Metaphysics*, s. 190–193.] Proti tomu se ale nabízí odpověď, že tento materiální substrát není *něčím* v tom smyslu, jako jsou něčím substance, tedy že není entitou: „*poslední látka* (hé eschaté hýlé) a *tvár* [forma] jsou totéž a jedno, jenže první je v možnosti, druhé ve skutečnosti.“ [ARISTOTELÉS. *Metafyzika*, 1045b 18–19.] Zůstává pouze otázkou, čemu se potom připisuje *potencialita*, když látka není jsoucnem o sobě, ale principem nebo Aristotelem nazývanou podstatou v slabším smyslu.

307 Uspořádání hmoty, tedy forma, přeci nemůže být částí tohoto uspořádání. [Srov. LOWE, E. J. *The Possibility of Metaphysics*, s. 196.]

308 Což se ukazuje např. zde: „*Ten pak, kdo si osvojí vzdělání, nenazývá se vzdělaností, nýbrž vzdělaným, a člověk se nenazývá bělostí, nýbrž bílým, ani kráčením nebo pohybem, nýbrž kráčejším a pohybujícím se, zrovna jako jsme viděli u předmětů pojmenovaných podle látky. U všeho tedy, co je takto, je tím posledním podstata; (b) ale u toho, kde tomu tak není, nýbrž přísudek* (to kategorúmenon) *je jakýmsi tvarem (eidos) a tímto zde, je poslední podmět látka a látková podstata.*“ [ARISTOTELÉS. *Metafyzika*, 1049a 31 – 1049b 1.] A zde: „*Je však patrné, že také látka je podstatou. Neboť ve všech změnách z jedné protivy do druhé je nějaký podklad, na němž se změny dějí [...]*“ [Tamtéž, 1042a 32–34.]

Vzhledem k tomu, že u Aristotela je principem individuace látka,³⁰⁹ můžeme se ptát, co je principem individuace bezlátkových substancí. Podle Aristotela takovým jsoucnum náleží skutečnost, ale i věčnost, protože nepodléhají pohybu ani vzniku a zániku.³¹⁰ Podstatou prvního hybatele je *skutečnost* a ta je tedy díky tomu patrně i podstatou dalších nehmotných jsoucen.³¹¹ Nehmotná jsoucna jsou tedy individuována sama sebou, svými formami, které je určují jako nutně existující ve skutečnosti a bez látky.

Lowe sice operuje s termíny látky a formy, ale nepovažuje se za hylemorfistu. Hylemorfismus je pro něj doktrína, která tvrdí, že substance jsou složeny z látky a formy. Spolu s tím odmítá i Aristotelův pojem první látky a nějakého materiálního substrátu, který nemá o sobě žádné vlastnosti, přestože vykazuje nějaké kvality, případně síly apod. Koncepce první látky je pro Lowea nepřijatelná z toho důvodu, že minimálně z pohledu fyziky je hmota rozložitelná v částice, i ty ale mají formu.³¹² Proti tomu Aristotelés ve své době nepřistoupil na učení atomistů a první látka je pro něj bezforemná.³¹³ Lowe proto neuznává hylemorfickou principiálnost skutečnosti a jako látku si umí představit hmotu, z níž se věci skládají.³¹⁴

Podle Lowea je individuací individua jeho *identita* (to, čím věc esenciálně je) a *jednota* (zpravidla počitatelnost).³¹⁵ Pokud od sebe odlišíme to, co s sebou obnáší princip jednoty a identity podle Lowea, Loweova a Aristotelova teorie si mohou být bližší, než se zdálo. Identita individua podle Lowea znamená jeho *cost*, tedy *esenci*, jednota individua znamená to, že je *jednem* (například jedním konkrétním jablkem mezi ostatními jablky). Odpovídá tedy na dvě otázky, které individuace zajišťuje, a to jsou: (i) co zajišťuje diachronní identitu individua a (ii) co jej vymezuje mezi ostatními individui stejného druhu. Jednota podle Aristotela náleží každému jsoucnu, tedy pomyslnému i skutečnému, jednotlivinám i obecninám. Když se pokusíme od sebe oddělit identitu

309 Například podle: „Jeden se různí od druhého látkou [...]“ [Tamtéž, 1034a 7–8.] Na druhou stranu v interpretacích Aristotela narazíme na dva možné výklady, tedy že principem individuace je buď látka, nebo forma. Individuaci látkou zastává např. Jan Łukasiewicz, Gertude E. M. Anscombová, Karl R. Popper nebo William D. Ross. Naproti tomu individuaci formou zastává např. William Charlton, Wilfrid Sellars nebo John L. Akrill. S problémem určení individuace u Aristotela souvisí podle některých autorů smíšení dvou otázek, a to (i) co zaručuje identitu individua napříč časem a (ii) co je principem, díky němuž od sebe rozeznáme dvě individua téhož druhu. [Srov. SFEKAS, S. *Aristotle's Principle of Individuation* [online].]

310 Srov. ARISTOTELÉS. *Metafyzika*, 1072a 19–74b 14.

311 Tamtéž, 1071b 20–21.

312 Ačkoliv Lowe tvrdil, že například elektrony nemají určitelné podmínky identity, jichž je forma nositelem.

313 Srov. LOWE, E. J. *The Possibility of Metaphysics*, s. 190–209.

314 Látka ani v případě substancí majících látku (například osoby) není komponentem. Osoba (člověk) je pro Lowea nesloženou substancí, ačkoliv je rozlehlou substancí. [Srov. tamtéž, s. 203.]

315 K identitě Lowe říká: „*takový predikát platí o entitě díky její identitě, to znamená díky tomu, čím entita esenciálně je.*“ [LOWE, E. J. *The Four-Category Ontology*, s. 199. Originální text: „*such a predicate applies to an entity in virtue of its identity, that is, in virtue of what that entity essentially is.*“] K jednotě potom říká: „*bylo by nesprávné předpokládat, že například nějaké individuum musí být jedním celkem proto, že jeho části jsou 'unifikovány' nějakým speciálním způsobem – to by totiž chybně vyloučilo možnost existence nesložených individuí. 'Jednota', která je definiční známkou individuality, je spíše čistě logickým pojmem – pojmem toho, že entita tvoří jedno svého druhu.*“ [LOWE, E. J. *The Possibility of Metaphysics*, s. 161. Originální text: „*it would be wrong to suppose, for instance, that an individual must be a whole whose proper parts are 'unified' in a special kind of way, for this would be mistakenly to rule out the possibility of there being non-composite individuals. Rather, the 'unity' that is definitive of individuality is a purely logical notion – the notion of an entity's constituting a one of its kind.*“] Jednota i identita vychází podle Lowea z formy. [Srov. tamtéž, s. 202.]

a jednotu i u Aristotela, můžeme dojít k výše zmíněným nesrovnalostem,³¹⁶ kdy příčinou a nositelem celé individuace nemusí být pouze látka. Aristotelés poměrně explicitně vyjadřuje myšlenku, že to, čím se od sebe liší jednotlivá individua jednoho druhu, je látka – která by byla principem jednoty. Co se týče principu identity, je otázka natolik složitá, nakolik je nevyjasněný pojem identity samotný. Pakliže by se jednalo o Loweovo pojetí, podle nějž identita znamená být *takovým a takovým*, můžeme označit formu za tento princip, protože ona formuje látku právě podle toho, jakému náleží druhu. Zároveň je u Aristotela forma tím, co zajišťuje diachronní identitu, protože substance podléhá různým změnám, ale formální změna pro ni znamená zánik nebo vznik. Druhý možný výklad by byl takový, že individuace je principem identity, která s sebou nutně nese i jednotu, a v takovém případě by jejím nositelem musela být výlučně látka, nebo výlučně forma. Vzhledem k interpretačním nesnázím v případě Aristotela může tato otázka zůstat nezodpovězena. Interpretace Lowea má v tomto ohledu nespornou výhodu, a to tu, že na problém individuace odpovídá explicitně.³¹⁷

Aristotelova a Loweova ontologie se liší v hylemorfické povaze reality: Aristotelova ontologie je na hylemorfismu založená, kdežto Lowe ji explicitně odmítá. Pro Lowea je nositelem individuace forma, kdežto u Aristotela je tato otázka nejasná, přičemž v historii se interpreti Aristotela kloní spíše k tomu, že individuaci zajišťuje látka. Zajímavým poznatkem je, že diachronní identita individua může u obou autorů pocházet z formy.

6.2 K vymezení konstituční ontologie

Mezi jedním z možných rozdělení typů ontologií jsme si uvedli rozdělení na konstituční a relační typy, které by měly být vzájemně výlučné.³¹⁸ Lowe se nicméně ohrazuje proti tomu, aby byl zařazen do kterékoliv z těchto dvou kategorií.³¹⁹ Zařazení Aristotelovy teorie je složitější, protože podle ní substance existuje až teprve za spolupůsobení *principů* látky a formy. Z ontologického hlediska se jedná o jakési části a proto se standardně Aristotelova ontologie uvádí jako konstituční ontologie, právě s ohledem na hylemorfickou povahu skutečnosti. V současných ontologiích se za konstituenty substancí mohou považovat i vlastnosti, je tedy otázkou, nakolik jsou akcidenty konstituenty substancí u Aristotela.

Je na místě si položit otázku, proč mohou být ontologie obou autorů (Loweova a Aristotelova) nejednoznačně vymežitelné. Potíž může spočívat mimo jiné v tom, že popisy detailů konstitučních a relačních ontologií se mezi různými autory liší. Podívejme se na jednotlivá vymezení a důvody, proč Aristotelova ontologie nemusí jednoznačně zapadat do jednoho z těchto dvou typů.

Co se týče Louxova mereologického pojetí konstituční ontologie,³²⁰ Aristotelova ontologie nekonstituuje substanci z nějakých částí mereologickým způsobem, tedy

316 Viz poznámku pod čarou č. 309.

317 Srov. LOWE, E. J. *The Possibility of Metaphysics*, s. 119–120. Zde si můžeme všimnout toho, že pro Lowea nejsou jednota a identita nutnými podmínkami individuace. Elektrony nemají určité podmínky identity, ale zato mají jednotu. Pokud by jednota a identita byly nutnými podmínkami individuace, měli bychom být schopni reidentifikovat jeden elektron a určit v daném čase jeho polohu, čehož ovšem schopni nejsme. Přitom jednota i identita věci pochází z formy věci, což znamená, že substanciální forma věci způsobuje rozdílné ontologické podmínky individuace.

318 Viz kap. 3.2 Konstituční a relační ontologie.

319 Srov. LOWE, E. J. *A neo-Aristotelian substance ontology*. Samotnému Loweovu ohrazení proti zařazení do těchto typů se věnuji níže.

320 Viz kap. 3.2 Konstituční a relační ontologie.

na způsob části a celku. Pokud bychom z tohoto důvodu nezařadili Aristotelovu ontologii ke konstitučnímu typu, je nutné ji zařadit k relačnímu typu? Pokud bychom v Louxově podání pod relační ontologie řadili ty, ve kterých entity „odvozují svůj charakter na základě vztahu k jiným entitám“, ani tehdy bychom Aristotelovu ontologii neměstnali do tohoto rámce, neboť substance jsou podle Aristotela základní entity, které svůj charakter neodvozují na základě vztahu k nějakým jiným entitám, protože nejsou něčím jiným mimo svou vlastní látku a formu.

Bantiles definuje konstituční ontologie poměrně vágně: „[...] jednotliviny mají svůj charakter nebo své vlastnosti, díky entitám, které je konstituují, nebo z nichž jsou složeny.“³²¹ V první řadě je nutné znát, jakým způsobem Bantiles definuje konstituci samu. Standardně konstituce znamená stavbu, složení nebo uspořádání hierarchicky vyššího celku z hierarchicky nižších částí. Vzhledem k tomu, že entity jsou jsoucí jsoucna, nemůžeme považovat formu a látku za takové entity, které konstituují hierarchicky vyšší celek. Což znamená, že Aristotelova ontologie nesplňuje na základě tohoto vymezení požadavky na zařazení ke konstitučnímu typu.

Aristotelovou ontologií se vzhledem k zařazení ke konstitučnímu nebo relačnímu typu zabýval David Philip Squires. Podle Squirese původní Bergmannovo rozlišení těchto dvou ontologií stojí na tom, jakým způsobem se v dané ontologii vysvětluje, že daná entita je *taková a taková* a má *takové a takové* vlastnosti.³²² To ve výsledku vede k ontologickému rozlišení, zda je *konstituována*, nebo je *takovou*, protože se k něčemu *vztahuje*.³²³ Že je substance *takovou a takovou* u Aristotela nevychází z toho, že by se substance k něčemu vztahovala, naopak její *takovost* určuje forma, která je tudíž konstituentem substance.³²⁴

Pro Lowea tkví relační ontologie v charakteru jednotlivin odvozeného vztahem k jiným typům entit.³²⁵ Co Lowe předestírá jako důležitý interpretační moment, je to, že u ontologií konstitučního typu není problémem (nebo důvodem ke zpochybnění jejich konstitučnosti), že při logickém vypovídání pravd a nepravd o realitě se jedná o (ne)potvrzování *vztahů* mezi jednotlivými typy entit.³²⁶ Z jakého důvodu nechce být zařazen jako ontolog ani jednoho typu? Vymezuje se proti tomu být relačním ontologem, protože jeho „vztahy“ (charakterizace, instanciace, exemplifikace) nejsou vztahy, ale *poměry*. Kdyby byly vztahy, musely by jako ostatní vztahy spadat pod atributy a mody, což vede ke vztahovému regresu i ke kruhovému vysvětlení. Také by musely entitám náležet buď jako vnější, nebo jako vnitřní vztahy, což ale vede k absurdním důsledkům.³²⁷ Podle Lowea ani neexistuje vlastnost „být relačním atributem“,

321 BANTILES, R. A. *God, Faith and Reason in the Philosophy of Nicholas Wolterstorff* [online], s. 75. Originální text: „Constituent ontology claims that concrete particulars derive the character or properties that they exhibit from entities that constitute or compose them.“

322 Srov. SQUIRES, D. P. *A Defense of Aristotle's Constituent Ontology* s. 6.

323 Squires ukazuje, že například pojetí Petera van Inwagena je ještě restriktivnější: aby jeden typ entit byl konstituován nějakými entitami, musí tyto entity náležet jinému ontologickému typu entit, než jakou je ta konstituovaná. [Srov. SQUIRES, D. P. *A Defense of Aristotle's Constituent Ontology* s. 6.] V takovém případě bychom sice mohli zařadit Aristotela ke konstitučním ontologiím, ale jiné teorie by tomuto měřítku nevyhověly, ačkoliv jsou například mereologicky komplexní.

324 Ačkoliv například Owen směřuje k vysvětlení akcidentů u Aristotela skrze vztahování se k substancí a tedy jsou podle něj všechny určitým způsobem vztahem. [Srov. VACURA, M. *Systém kategorií u Aristotela* [online], s. 7.]

325 Srov. LOWE, E. J. *A neo-Aristotelian substance ontology*, 229.

326 Srov. tamtéž, 229.

327 Srov. tamtéž, 240–244.

kteřou by mohly entity instanciovat.³²⁸ Lowe se vymezuje i proti zařazení ke konstitučním ontologům, protože tento typ ontologií podle něj tkví v tom, že entity (substance) jsou konstituovány entitami jiných ontologických typů, což je dle něj příklad Aristotelova hylemorfismu.³²⁹ To, že není konstitučním ontologem, dokazuje na tom, že ani jedna z jeho kvazi-kategorií neslouží jako konstituent substancí. Protože univerzálie nejsou kauzálně činné, nemohou být konstituenty substancí. Univerzálie jsou také ontologicky pozdější než jednotliviny, pročež nemohou být jejich konstituenty. Ani mody nemohou být konstituenty substancí, protože substance je ontologicky primární a teprve na ní závisí mody ve svém bytí i identitě.

Ať už Loweova nebo Aristotelova teorie kritéria kladená na vymezení relačního nebo konstitučního typu ontologií splňují či nikoliv, samotné rozdělení do těchto typů se zdá být nedostačující ze dvou důvodů:

(i) neexistuje jejich jednotná definice, s níž by se mohlo pracovat takovým způsobem, aby různé typy ontologií byly bezrozporně zařaditelné;

(ii) v současnosti se objevují odborné články, jejichž cílem je vyvázat ontologii Aristotela ze standardního přiřazení ke konstitučním ontologům nebo jejichž snahou je se vymezit v rámci konstitučních typů ontologie například proti konstituci vnímané jako část–celek, nebo články jiným způsobem zápolící s nekomplexním a nejednoznačným vymezením tohoto dvoutypového členění ontologií.³³⁰ K těmto článkům se řadí i Loweova zmiňovaná snaha o vyvázání sebe samého z obou typů ontologií. Tyto dva typy ontologií nejsou vzájemně vyčerpávající a vylučné.

Aristotelova ontologie odvozuje charakter jednotlivých substancí z formy a látky. Pokud bychom ji chtěli označit jedním z těchto typů ontologií, určitě by se jednalo o konstituční ontologii. Naopak u Lowea je možné mít výtku vůči jeho označení exemplifikace, instanciace a dalších FOV³³¹ *poměry* a nikoliv *vztahy*. Pokud by se jednalo o vztahy, mohli bychom jeho ontologii zařadit k relačním typům? Vzhledem k tomu, že je pro něj substance ontologicky primární, je možné, že by měl i přesto námitky, protože v takovém případě neodvozuje substance svůj charakter z ničeho, protože je ontologicky primární. Pokud ale neodvozuje svůj charakter z ničeho, je otázkou, jak blíže nestrukturovaná substance může být zdrojem pro bytí univerzálií a pro abstrakci modů.

6.3 Ontologický status obecnin

Ačkoliv se může zdát, že obecniny (v této kapitole budu obecninami myslet oba dva druhy – substanciální i akcidentální) jsou u Lowea i Aristotela podobným typem entit,

328 Nakolik je Loweova definice FOV ve svém principu dostačující a nevztahová, nechám na uvážení čtenářů. Podobně bychom se mohli ptát, zda i jiné ontologie vlastně nepopisují *poměry* namísto *vztahů* v případě exemplifikace a instanciace.

329 Srov. LOWE, E. J. *A neo-Aristotelian substance ontology*, 244–245. Je skutečně stěžejní se rozhodnout, jaké všechny podmínky musí entita splňovat, aby byla entitou. Pokud „být entitou“ znamená totéž, co u Aristotela „být jsoucнем“, pak to není látka ani forma, z nichž jako z principů vzniká substance. Látka nemá ani jednotu, díky které by byla jsoucнем, a forma jednotlivé substance existuje pouze tehdy, existuje-li daná substance.

330 Například: DUMSDAY, T. *Can a relational substance ontology be hylomorphic?* (2019); OLSON E. T. *Properties as Parts of Ordinary Objects* (2017); PETERSON A. *Hylomorphism in Aristotle's Metaphysics: Constituent Ontology Without Derivative Difference* (2015); nebo o takových hojně mluví SQUIRES, D. P. *A Defense of Aristotle's Constituent Ontology* (2017).

331 Formální ontologické vztahy, pro jejich přehled viz kap. 5.2 Ontologický čtverec – „vztahy“.

v jejich pojetí oběma autory jsou určité rozdíly. Viděli jsme,³³² že pro Aristotela je obecné to, co se vypovídá pojmem, protože to je společné stejně jako pojem. Zároveň v jednotlivinách je něco, co takové vypovídání umožňuje. I přes to, že Aristotelés explicitně nepojmenovává, co je obecné a jak se má vůči jednotlivému, zdá se, že Avicennova teorie *absolutně uvažované přirozenosti* je přílehlavá tomu, co Aristotelés náznakem popisuje. Jestli jsou obecné pojmy, které se pravdivě vypovídají o individuích, musí být v individuích něco, co s nimi koresponduje, konkrétně něco, co jim odpovídá nejen skrze vztah nápodoby. Vzhledem k tomu, že jednotlivá individua se v rámci druhu neliší co do druhové formy a že právě definice druhu je to, co se o takových individuích vypovídá, je tímto *středním členem* mezi jednotlivinami a obecninami forma věci. Tato forma se vyskytuje ve skutečnosti individualizovaná v jednotlivinách, nebo obecně pojatá v rozumu. Nakolik je obecně pojatá forma jsovcem? Aristotelés tvrdí, že jsovcem je to, co „se vypovídá (1) *jednak mimotně* (kata symbebékos), (2) *jednak o sobě* (kath' hautu).“³³³ Přičemž mimotně se vypovídá ve smyslu náležení něčemu: „*Neboť tu 'být tím a tím' znamená* (sémainei) *tolik, co 'to a to je mimochodem na tom a tom'*.“³³⁴ Naopak o sobě se vypovídá to, co je samo o sobě. „*Ale o tom, co je samo o sobě, mluví se při všem, co označují druhy kategorií, výpovědí.*“³³⁵ Aristotelés zde nerozebírá to, nakolik jsou jsovcí výpovědi jako takové, ale že jsovcí je to, o čem se vypovídá. Ontologický status obecnin je tedy takový, jaký je ontologický status pojmu. Nemůžeme o pojmu říct, že by byl ničím, protože je *jednem*.³³⁶ Ať už mu náleží jakýkoliv způsob bytí, není to takové bytí, jaké mají jednotliviny. To, co je skutečně jsovcí, jsou jednotliviny a obecniny jsou pouze *uchopováním* těchto jednotlivin. Ontologický čtveřec kvazi-kategorií u Aristotela proto není souhrnem základních entit světa.

Ontologický status obecnin u Lowea se od Aristotela liší. Lowe o obecninách tvrdí, že jsou abstraktní a nevstupují do kauzálních vztahů.³³⁷ Pro Lowea ale nejsou univerzálie pojmy, jako je tomu u Aristotela. „*univerzálie [...] jsou obecně ryze extralingvistické a extramentální entity, na rozdíl od pojmů.*“³³⁸ Pojmy jsou totiž u Lowea mody myšlení. Ačkoliv o obecninách platí, že existují pouze tehdy, když existují jednotliviny (přičemž v rámci jednotlivin má ontologickou prioritu substance), z Loweova výkladu není zřejmé, čím vlastně jsou. Jisté je, že svou existencí závisí na jednotlivinách, ale i jednotliviny svou existencí závisí na obecninách. Abstraktnost univerzálií je jednak jejich vymezením oproti jednotlivosti, jednak právě jejich existenční závislostí na jednotlivinách (tedy na něčem konkrétním).³³⁹ Není zřejmé, zda jsou obecniny s jednotlivinami spojeny něčím, čím je u Aristotela forma. Ačkoliv Lowe tvrdí, že jednotliviny mají nějakou formu, nevyjadřuje se k tomu, zda obecnina vystihuje tuto formu. Forma jednotlivé substance se pouze shoduje s druhem v tom, že druh je charakterizován nějakými atributy, které substance exemplifikuje, což náleží její formě.

Abstraktní a jednotlivé bytí jsou sice rozdílnými způsoby bytí, ale otázkou je, nakolik se u Lowea liší bytí obecnin a jednotlivin, co se týče jejich entitativnosti. Zdá se totiž, že obojí jsou entity ve stejném smyslu slova, pouze jejich způsob bytí a poměrů

332 Srov. s kap. 4.3.2 Substanciální obecnina.

333 ARISTOTELÉS. *Metafyzika*, 1017a 7–8.

334 Tamtéž, 1017a 11–13.

335 Tamtéž, 1017a 23–24.

336 Srov. tamtéž, 1016b 1–3.

337 Srov. s kap. 5.1.2 Atributy.

338 LOWE, E. J. *The Four-Category Ontology*, s. 85. Originální text: „[U]niversals [...] are, in general, purely extralinguistic and extramental entities, but concepts are not.“

339 Srov. LOWE, E. J. *The Possibility of Metaphysics*, s. 217–218.

se liší. Zatímco Aristotelés provádí konstituční analýzu jednotlivin, z jejichž uchopení pochází obecnina, Lowe ve svém ontologickém čtverci provádí spíše vnější vztahovou (v jeho případě poměrovou), analýzu kategoriálních entit, které jsou ale entitami do stejné míry. Víc než čemukoliv jinému se jeho ontologie podobá množinovému pojetí, kdy jsou druhy charakterizovány určitými atributy a tyto druhy mají své jednotlivé instance. To znamená, že jejich shoda je extenzionální.

6.4 Vztahy mezi kategoriemi a kvazi-kategoriemi ontologického čtverce

Další otázkou shod a rozdílů v ontologiích Aristotela a Lowea jsou vztahy mezi jednotlivými kategoriemi a kvazi-kategoriemi ontologického čtverce. Mohou Lowem popsané vztahy závislosti a identity v rámci ontologického čtverce odpovídat těm Aristotelovým? Mody (akcidenty) jsou co do bytí závislé na substancích a jejich identita vychází až z identity substance, protože nemohou existovat bez ní. V tomto aspektu se obě ontologie shodují. Druhy (substanciální obecniny) jsou ve své existenci závislé na substancích a substance jsou závislé na druzích. Zde ovšem vidíme rozdíl, protože u Lowea jsou substance závislé na druzích i v případě, že by neexistoval nikdo, kdo je bude pojímat. Kdežto vzhledem k tomu, že u Aristotela jsou obecniny závislé na pojímání, v případě že by je neměl kdo pojímat, zřejmě nebudou zpřítomněné žádným myšlením. Atributy (akcidentální obecniny) jsou závislé na jednotlivých akcidentech stejně jako druhy na substancích (a naopak). Otázkou je, zda jsou substanciální obecniny u Aristotela stejně závislé na akcidentálních obecninách, jako u Lowea. U Lowea je druh závislý na svých attributech, které jej charakterizují, a z tohoto pohledu by se dalo říct, že jej definují, protože druh je na nich závislý i co do identity. U Aristotela je substanciální obecnina sama definicí, která není složeninou akcidentálních obecnin.

6.5 Shrnutí

I přesto, že se ontologické čtverce Aristotela a Lowea zdánlivě shodují v rozdělení na substance, jejich vlastnosti (akcidenty) a jim příslušné obecniny, nejedná se o tytéž entity a tedy ani jejich význam pro ontologii každého z autorů není týž. Lowe možná považuje Aristotelův ontologický čtverec za přehled základních entit, viděli jsme ale, že podle Aristotela jsou základní entity vymezeny spíše podle deseti *kategorií*, tedy podstata a devět akcidentů. U Lowea se v případě ontologického čtverce opravdu jedná o základní entity, od nichž jsou jakékoliv jiné entity odvozené. I s ohledem na vztah k hylemorfické povaze reality je Aristotelés konstitučně zaměřeným ontologem, tedy jeho ontologie spočívá v určité strukturovanosti individuí. Proti tomu Loweova teorie je postavena na poměrech mezi jednotlivými kategoriemi, a ačkoliv se nejedná o vztahy, jejich úloha je podobná. Jeho ontologie je tedy spíše relačního typu, tedy odvozuje charakter entit na základě vztahu (poměru) k jiným entitám.

Oba autoři jsou sice mysliteli imanentního realismu, ale v případě Aristotela jde o umírněnou verzi realismu, kdežto v případě Lowea lze diskutovat i o silnější verzi realismu. Míra realismu u něj není jasně určitelná i kvůli tomu, že ontologicky primární je podle něj substance a další kategorie jsou ontologicky až sekundární, čímž odmítá realismus v tom smyslu, že by substance měla své vlastnosti až díky jiným kategoriím. Protože ale dostatečně nevysvětluje, co jsou pro něj *obecniny* a co je kromě FOV poji s jednotlivinami, můžeme naopak na základě jejich významu v ontologickém čtverci přisuzovat jeho ontologii realistický ráz. Důvodem je, že z hlediska entitativnosti jsou

entity všech čtyř kategorií na stejné úrovni a bez poměrů k jiným kategoriím by nebyly samy sebou, neboť svůj charakter odvozují poměrem k jiným kategoriím. To znamená, že ani ontologicky primární substance by nebyla bez dalších kategorií.

Podobné u obou autorů je pojetí akcidentů (modů), a to z toho důvodu, že pro oba je nemyslitelné, aby existovaly samostatně bez substancí a že jejich existence v substantci tkví v tom, že ji nějakým způsobem modifikují. U Aristotela jsou ale akcidenty akcidentálními formami, kdežto u Lowea jsou pouze modifikacemi substancí. Lowe se nezmiňoval o tom, že by akcidenty měly vlastní formu. Pojetí substancí co do ontologického významu je u obou autorů podobné, protože je pro oba ontologicky primární entitou, která neodvozuje svou identitu od žádné jiné kategorie, ačkoliv existenčně je podle Lowea závislá na druzích.

Z hlediska současných vědeckých bádání v jiných oborech je Loweova teorie použitelná pro vysvětlení přírodních zákonů. Aristotelés sice neměl vědecké poznatky, jaké jsou dostupné nám, ale jeho teorie by se jim pravděpodobně mohla přizpůsobit, kdyby se blíže určil jeho princip individuace, který je v souvislosti s látkou problematický. Naopak Loweova teorie by pravděpodobně potřebovala pevněji provázat univerzálie s jednotlivinami, bez tohoto spojení se totiž jedná o nějaký blíže neurčený druh provázanosti na základě podobnosti, který nevysvětluje povahu reality samé. Aristotelova teorie vysvětluje chápání světa na základě pojímání forem, které v něm jsou, což znamená, že je pro něj poznání pravdivé. Celá jeho teorie je ale možná díky hylemorfismu, v kterém má nejasné pojetí individuality. Loweova teorie se od Aristotelovy radikálně liší ontologickým statusem obecnin, přičemž Loweova koncepce nedůsledně řeší vztah jednotlivin a obecnin a není v ní ozřejmena samotná povaha obecnin.

7. Závěr

Cílem této práce bylo porovnat ontologické systémy u Aristotela a Lowe a prostředkem k jeho dosažení bylo kritickou analýzou identifikovat taková místa v jejich ontologiích, která jsou slabší z hlediska koherence.

V případě Aristotelovy i Loweovy ontologie se jedná o apriorní systémy, protože entity v nich existující jsou zavedeny na základě pojmové analýzy. Podle Oddieho členění jsou oba systémy definovatelné jako *top-down* přístupy, protože vychází z nejobecnějších ontologicky nutných principů. Aristotelés i Lowe se na škále nominalismus–realismus nachází v realistických pozicích, protože oba pracují s univerzáliemi. Pro realistické pozice bývá nejsložitější vysvětlit regres vztahů (v případě exemplifikace apod.), podmínky identity, neexemplifikovatelné univerzálie, nebo individuaci jednotlivin.

Protože Aristotelés obecniny v *Kategoriích* ani v *Metafyzice* nepopisuje detailně, je jejich ontologický výklad komplikovaný. Přiklonila jsem se umírněně realistickému výkladu, podle něhož platí, že obecniny jsou pojmy a jako takové nejsou ontologickými jsoucny. Pojem vystihují formu substance. Forma se buď vyskytuje v jednotlivinách, nebo může být pojatá rozumem. Že se jedná o tutěž formu v obojím případě podle mě konzistentně vysvětluje Avicennova teorie absolutně uvažované přirozenosti.

Loweův ontologický systém lze popisovat ve dvou rovinách, totiž kategorické a poměrové. Kategorie v rámci ontologického čtverce u Lowe (substance, mody, atributy, druhy) jsou všechny ontologickými jsoucny; poměry vyjadřují jejich vzájemné vazby. Problematické pasáže v Loweově systému jsou: dvojí význam exemplifikace a dále asymetričnost existenčních závislostí.

Závěrečná šestá kapitola je zaměřena na některé zásadní rozdíly obou ontologií a důsledky, které z těchto rozdílů plynou. Jedná se o hylemorfickou povahu reality, o relační a konstituční dělení a o ontologickou stavbu obou ontologií. Co se týče výše zmíněných problémů v realistických ontologiích, oba autoři se k nim staví různě. Aristotelés se sám nevěnuje podmínkám identity individuů a co se týče individuace individuů, tato otázka je u něj interpretčně nejednoznačná. Patrně je v jeho teorii principem individuace látka, ovšem pokud by individuace byla principem jednoty, tu u Aristotela způsobuje forma. U Lowe je principem individuace forma. Nicméně jeho forma podle různých druhů substancí může postrádat jeden ze dvou principů individuace, totiž identitu nebo jednotu. Co se týče regrese vztahů, vzhledem k tomu, že Aristotelovy univerzálie nejsou entitami, které by měly být exemplifikovány, žádný regres vztahů u něj nenastává – což je dáno formou, která je touž u jednotlivin a univerzálií. Lowe si je vědom možného problému s regresem vztahů a proto vytýká, že to, co by se u něj v ontologii dalo označit za vztahy, nejsou vztahy, ale tzv. poměry. Jestli se tímto způsobem opravdu vyhýbá problému regrese vztahů, se určuje dosti obtížně, nicméně na možnou nesoudržnost jeho pojetí vztahů jako poměrů ukazuje jeho dvojí pojetí exemplifikace. Ohledně problému neexemplifikovatelných univerzálií se oba autoři shodují, protože se jim ve svých ontologiích vyhýbají.

Cílem v této práci bylo rozklíčovat ontologické statusy členů obou ontologických čtverců a vzájemně je porovnat. V interpretaci Aristotelovy ontologie, k níž se kloním, nemají obecniny bytí, kdežto u Lowe bytí mají. Ačkoliv Lowe operuje s pojmem formy, nevysvětluje jím propojení mezi obecninami a jednotlivinami. Byť jsou obecniny

abstraktní jsoucna závislá na jednotlivinách, náleží jim bytí, kvůli čemuž se Loweova ontologie zdá být realističtější než Aristotelova.

Seznam citované literatury

- ARISTOTELÉS. *Kategorie*. Praha: 2018, OIKOYMENH, 229 s. Překladatel: HEJLEK, Jiří. Úvod a poznámky: JINEK, Jakub. ISBN: 978-80-7298-516-6.
- ARISTOTELÉS. *Metafyzika*. Praha: 2008, Petr Rezek, 3. vyd., v nakl. Petr Rezek 2., 494 s. Překlad a poznámky: KŘÍŽ, Antonín, podle vyd. W. Christa. ISBN: 80-86027-27-9.
- ARISTOTELÉS. *Aristotelova Metafyzika*. Praha, 1927: Česká akademie věd a umění, 274 s. Přeložil JOKLÍK, F., revidoval KREJČÍ, Fr.
- ARISTOTLE. *Aristotle's Metaphysics*. USA: 1999, Green Lion Press, 303 s. Překladatel: SACHS, Joe. ISBN: 978-1-888009-03-3.
- BANTILES, Russell Alivio. *God, Faith and Reason in the Philosophy of Nicholas Wolterstorff* [online]. Pamplona, 2013. Výtah z disertační práce, Universidad de Navarra, Facultad Eclesiástica de Filosofía, 123 s. [cit. 24. 10. 2019]. Dostupné z: <https://dadun.unav.edu/bitstream/10171/29326/1/Alivio_Bantiles.pdf>.
- BERGMANN, Gustav. *Realism: A Critique of Brentano and Meinong*. Frankfurt: 2004, Ontos Verlag, 459 s. ISBN: 3-937202-40-4.
- CORAZZON, Raul. *Theory and History of Ontology* [online]. Posl. aktualizace 13. 04. 2019, [cit. 22. 10. 2019]. Dostupné z: <<https://www.ontology.co/pdf/index-co.pdf>>.
- CRAIG, Edward. *Metaphysics* [online]. Routledge Encyclopedia of Philosophy, 1998, © 2019 Informa UK Limited [cit. 23. 10. 2019]. Dostupné z: <<https://www.rep.routledge.com/articles/overview/metaphysics/v-1>>.
- DUMSDAY, Travis. Can a relational substance ontology be hylomorphic? In *Synthese*. Nizozemí: březen 2019, 18 s. ISSN: 00397857.
- FERREJOHN, Michael. The Definition of Generated Composites in Aristotle's Metaphysics In: *Unity, Identity, and Explanation in Aristotle's Metaphysics*. New York: 1994, Oxford University Press Inc., ed. SCALTSAS, T., CHARLES, D., GILL, M. L., 384 s. ISBN: 0-19-824067-8.
- FREDE, Michael. *Essays in Ancient Philosophy*. Minneapolis: 1987, University of Minnesota Press, 412 s. ISBN: 0-8166-1274-9.
- GREDET, Joseph. *Základy aristotelsko-tomistické filosofie*. Praha: 2009, Krystal OP s.r.o., 584 s. ISBN: 978-80-87183-09-0.
- HETTCHE, Matt; DYCK, Corey. Christian Wolff [online]. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Posl. aktualizace 30. 09. 2019, [cit. 24. 10. 2020]. Dostupné z: <<https://plato.stanford.edu/archives/win2019/entries/wolff-christian/>>.
- HUSIK, Isaac. The Categories of Aristotle. In *Philosophical Essays, Ancient, Mediaeval, and Modern*. Ed. NAHM, M. C.; STRAUSS L. Oxford: 1952, Blackwell, s. 96–112.
- Intentionalism - definition of intentionalism [online]. In *Dictionary, Encyclopedia and Thesaurus - The Free Dictionary*. Copyright © 2003 [cit. 08. 04. 2020]. Dostupné z: <<https://www.thefreedictionary.com/intentionalism>>.
- INWAGEN, Peter; SULLIVAN, Mack. Metaphysics [online]. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Posl. aktualizace 31. 10. 2014, [cit. 13. 10. 2019]. Dostupné z: <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2018/entries/metaphysics/>>.
- JANSEN, Ludger. Aristotle's Categories [online]. In *Topoi*. 2007, © Springer Science + Business Media B. V. 2006, [cit. 14. 04. 2020]. Dostupné z: <<https://link.springer.com/article/10.1007/s11245-006-9009-1>>. ISSN: 1572-8749.
- JINEK, Jakub. Úvod ke Kategoriím & Poznámky ke Kategoriím. In ARISTOTELÉS. *Kategorie*. Praha: 2018, OIKOYMENH, 229 s. Překladatel: HEJLEK, Jiří. ISBN: 978-80-7298-516-6.
- KARFÍKOVÁ, Lenka. Univerzálie v Abélardově výkladu *Isagoge*: Abélardovy odpovědi na Porfyriovy otázky. In *Univerzálie ve scholastice*. Ed. HEIDER, D., SVOBODA, D. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2012, s. 48–71. ISBN: 978-80-7394-371-4.
- KŘÍŽ, Antonín. Úvod a Poznámky In: ARISTOTELÉS. *Metafyzika*. Praha: 2008, Petr Rezek, 3. vyd., v nakl. Petr Rezek 2., 494 s. Překlad a poznámky: KŘÍŽ, Antonín, podle vyd. W. Christa. ISBN: 80-86027-27-9.
- LAMANNA, Marco. Ontology Between Goclenius and Suárez. In *Suárez's Metaphysics in its Historical and Systematic Context*. Ed. NOVÁK, L. De Gruyter: 2014, s. 135–152. ISBN: 9783110352634.

- LIČKA, Lukáš. Supozice mentálního pojmu termínu podle Viléma Ockhama, In. *Studia Neoaristotelica*, 2002. roč. 9, č. 3, s. 20–62. ISSN: 1214-8407.
- LOSEE, John. *A Historical Introduction to the Philosophy of Science*. New York: 1993, Oxford University Press, 323 s. ISBN: 0-19-289247-9.
- LOUX, Michael J. *Metaphysics: A contemporary introduction*. London & New York: 2002, Routledge: Taylor & Francis Group, 2. edice, 303 s. ISBN: 0-415-26107-4.
- LOWE, Edward Jonathan. A neo-Aristotelian substance ontology: neither relational nor constituent. In *Contemporary Aristotelian Metaphysics*. Ed. TAHKO, T. E. UK: Cambridge University Press, 2012, s. 229–248. ISBN: 978-1-107-00064-3.
- LOWE, Edward Jonathan. *A Survey of Metaphysics*. Oxford: 2002, Oxford University Press, 402 s. ISBN: 0-19-875253-9.
- LOWE, Edward Jonathan. *The Four-Category Ontology: A Metaphysical Foundation for Natural Science*. New York: 2006, Oxford University Press, 223 s. ISBN: 978-0-19-925439-2.
- LOWE, Edward Jonathan. *The Possibility of Metaphysics: Substance, Identity, and Time*. United States: 2001, Oxford University Press, 276 s. ISBN: 0-19-924499-5.
- Metaphysics – Definition, Problems, Theories, History, & Criticism [online]. In *Encyclopedia Britannica | Britannica*. Copyright ©2020 Encyclop, [cit. 07.04.2020]. Dostupné z: <<https://www.britannica.com/topic/metaphysics>>.
- Metaphysics and Ontology - General Philosophy [online]. In *Home - Research Guides at University of Wisconsin-Madison*. Copyright © Board of Regents of the University of Wisconsin System, [cit. 07. 04. 2020]. Dostupné z: <<https://researchguides.library.wisc.edu/c.php?g=178198&p=1462411>>.
- MORELAND, James Porter. *Universals*. Montreal & Kingston, London, Ithaca: 2001, McGill-Queen's University Press, reprint 2005, 184 s. ISBN: 0-7735-2269-7.
- Neznámý autor. *Professor E. J. Lowe* [online]. Durhamská univerzita. Posl. aktualizace 9. 12. 2020, [cit. 7. 2. 2021]. Dostupné z: <<https://www.dur.ac.uk/philosophy/ejlowepages/>>.
- NĚMEC, Václav. Esence „uvažovaná absolutně“ u Avicenny, Tomáše Akvinského a Jindřicha z Gentu. In *Univerzálie ve scholastice*. Ed. HEIDER, D., SVOBODA, D. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2012, s. 72–98. ISBN: 978-80-7394-371-4.
- NOVÁK, Lukáš; DVOŘÁK, Petr. *Úvod do logiky Aristotelické tradice*. Praha: Krystal OP s. r. o., 2011, 2. vyd., v Krystal OP 1., 220s. ISBN: 978-80-87183-33-5.
- NOVÁK, Lukáš; VOHÁNKA, Vlastimil. *Kapitoly z epistemologie a noetiky*. Praha: Krystal OP s.r.o., 2015, 282 s. ISBN: 978-80-87183-71-7.
- ODDIE, Richard. *Metaphysics* [online]. Encyclopedia.com, © 2019, posl. aktualizace 30. 09. 2019 [cit. 23. 10. 2019]. Dostupné z: <<https://www.encyclopedia.com/philosophy-and-religion/philosophy/philosophy-terms-and-concepts/metaphysics>>.
- OLSON, Eric T. Properties as Parts of Ordinary Objects. In *Being, Freedom, and Method: Themes from the Philosophy of Peter van Inwagen*. Ed. KELLER, J. A., 2017, Oxford University Press, s. 62–79. ISBN: 9780198715702.
- Ontology – metaphysics [online]. In *Encyclopedia Britannica | Britannica*. Copyright ©2020 Encyclop, [cit. 07.04.2020]. Dostupné z: <<https://www.britannica.com/topic/ontology-metaphysics>>.
- PAUL, Laurie Ann. *A One Category Ontology* [online]. Dosud nevydaný článek pro plánovanou publikaci *Being, Freedom, and Method: Themes From the Philosophy of Peter van Inwagen*. Oxford University Press, [cit. 23. 10. 2019]. Dostupné z: <<https://www.lapaul.org/papers/Paul-OneCategory.pdf>>.
- PETERSON, Anne Siebels. *Hylomorphism in Aristotle's Metaphysics: Constituent Ontology Without Derivative Difference*. Notre Dame, 2015. Disertační práce. University of Utah, Department of Philosophy. Vedoucí práce M. Loux.
- PETRŽELKA, Josef. *Dějiny filosofie I* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 1. vyd., [cit. 13. 04. 2020]. Dostupné z: <<http://is.muni.cz/elportal/?id=1205127>>. ISSN: 1802-128X.
- PLATÓN. *Faidón*. Praha: OIKOYMENH, 2005, 6. opravené vydání, Překladatel: NOVOTNÝ, F., 105 s. ISBN: 80-7298-158-7.
- POLITIS, Vasilis. *Routledge Philosophy Guide Book to Aristotle and the Metaphysics*. Taylor & Francis: London, 2005, 2. vyd., 358 s. ISBN: 0-203-67345-X.
- REALE, Giovanni. *The Concept of First Philosophy and the Unity of the Metaphysics of Aristotle*. Albany: 1980, State University of New York Press, Přeložil CATAN, J. R., podle 3. vyd., 518 s. ISBN: 0-87395-385-1.

- ROBINSON, Howard. Substance. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Posl. aktualizace 16. 11. 2018, [cit. 21. 03. 2021]. Dostupné z: <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2020/entries/substance/>>.
- SFEKAS, Stanley. *Aristotle's Principle of Individuation* [online]. Heptapolis, [cit. 11. 03. 2021]. Dostupné z: <<https://heptapolis.com/aristotles-principle-individuation>>.
- SHIELDS, Christopher. Aristotle's Philosophical Life and Writings. In *The Oxford Handbook of Aristotle*. New York: 2012, Oxford University Press, ed. SHIELDS, Ch., s. 3–16. ISBN: 978-0-19-518748-9.
- SHIELDS, Christopher. Being *qua* being. In *The Oxford Handbook of Aristotle*. New York: 2012, Oxford University Press, ed. SHIELDS, Ch., s. 343–371. ISBN: 978-0-19-518748-9.
- SOUSEDÍK, Prokop. Vilém Ockham – Walter Burley: Spor o povahu univerzálií z logického hlediska. In *Univerzálie ve scholastice*. Ed. HEIDER, D., SVOBODA, D. České Budějovice: 2012, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, s. 119–136. ISBN: 978-80-7394-371-4.
- SQUIRES, David Philip. *A Defense of Aristotle's Constituent Ontology*. Indiana, 2017. Disertační práce. University of Notre Dame. College of Arts and Letters. Philosophy. Vedoucí práce S. Kelsey, Christopher Shields. Dostupné online: <<https://curate.nd.edu/downloads/xg94hm54318>>.
- STOUT, G. F. *The Nature of Universals and Propositions* [online]. Článek původně vydaný v *Proceedings of the British Academy*, Vol. X (1921-1922), [cit. 11. 11. 2020]. Dostupné z: <<https://hist-analytic.com/Stoutuniversals.htm>>.
- STUDTMANN, Paul. Aristotle's Categories [online]. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Posl. aktualizace 05. 11. 2013, [cit. 22. 04. 2020]. Dostupné z: <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2018/entries/aristotle-categories/>>.
- TAHKO, Tuomas E. (ed.). *Contemporary Aristotelian Metaphysics*. United Kingdom: 2012, Cambridge University Press, 263 s. ISBN: 978-1-107-00064-3.
- VACURA, Miroslav. Systém kategorií u Aristotela [online]. *E-Logos*. 2009, č. 20, 22 s., [cit. 19. 4. 2020]. Dostupné z: <<https://nb.vse.cz/kfil/elogos/history/vacura09.pdf>>. ISSN: 1211-0442.
- VALLICELLA, William F. Constituent versus Relational Ontology. In *Studia Neoaristotelica: A Journal of Analytical Scholasticism*, 2013, roč. 10, č. 1, s. 99–115. ISSN: 1214-8407.
- VLČEK, Miroslav. *Aristotelovo pojetí filosofie a postavení problematiky pohybu v jeho rámci. E-logos* [online]. *Electronic Journal for Philosophy*: 1994, [cit. 18. 12. 2020]. Dostupné z: <<https://nb.vse.cz/kfil/elogos/history/arist1.htm>>. ISSN: 1211-0442.
- Wikipedia contributors. *E. J. Lowe (philosopher)* [online]. Wikipedia, The Free Encyclopedia, posl. aktualizace 06. 01. 2021, [cit. 06. 02. 2021]. Dostupné z: <[https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=E._J._Lowe_\(philosopher\)&oldid=1003814301](https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=E._J._Lowe_(philosopher)&oldid=1003814301)>.
- Wikipedia contributors. *Michael J. Loux* [online]. Wikipedia, The Free Encyclopedia. Posl. aktualizace 01. 04. 2020, [cit. 07. 04. 2020]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Michael_J._Loux&oldid=948467564>.
- WITT, Charlotte. *Substance and Essence in Aristotle: An Interpretation of Metaphysics VII–IX*. Ithaca a Londýn: 1994, Cornell University Press, 204 s. ISBN: 0-8014-2126-9.
- ZAVŘEL, Karel. *Aristotelovo pojetí logiky*. Praha, 2014. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Katolická teologická fakulta. Katedra filosofie. Vedoucí práce: P. Sousedík.

Abstrakt

PRIEHRADNÁ, M. *Ontologický čtverec: Aristotelés & E. J. Lowe*. České Budějovice, 2021. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce: Lukáš Novák.

Klíčová slova: Aristotelés, E. J. Lowe, metafyzika, ontologie, ontologický čtverec, univerzálie, obecniny, jednotliviny, spor o univerzálie, neoaristotelismus, ontologický realismus.

V práci jde o porovnání dvou ontologických koncepcí, Aristotelovy a Loweovy, konkrétně co do jejich pojetí obecnin. Prvně si vymezíme, čeho všeho se týká problematika zkoumající *jsoucno*, čemuž nám je nápomocná diachronní analýza *sporu o univerzálie*. Následující kapitoly jsou věnovány popsání a analýze ontologických systémů Aristotela a Lowea, s přihlédnutím k jejich nedostatkům. Závěr práce je srovnáním získaných poznatků a pojmenování rozdílů mezi Aristotelovou a ontologickou koncepcí, přičemž Aristotelés jako základní *jsoucna* patrně vidí ta, na něž se odkazuje deseti kategoriemi, kdežto pro Lowea jsou základními *jsoucny* právě čtyři kategorie z ontologického čtverce. Závěr je věnován i dalším rozdílům v pojetí obou autorů, konkrétně hylemorfismu a spojení obecnin s jednotlivinami.

Abstract

Ontological Square: Aristotle & E. J. Lowe

Key words: Aristotle, E. J. Lowe, metaphysics, ontology, ontological square, universals, particulars, problem of universals, neo-aristotelism, ontological realism.

This thesis aims to compare two ontologies regarding their ontological status of universals, namely the Aristotle's one and the Lowe's one. The first part deals with the extension of research of the *being*, in which the *problem of universals* plays a key role. The following chapters analyse the ontologies of Aristotle and Lowe with respect to their individual deficiencies. The last section compares the acquired data and describes the differences between the two ontologies. In Aristotle's approach these seem to be the ten categories of the basic entities, while in Lowe's approach there are four categories from the ontological square which may be qualified as basic beings. The last section also deals with other differences of the two ontologies, such as hylemorphism and the connection between universals and particulars.